

Regional analyse for Glåmdal 2014

Befolkningsutvikling, næringsutvikling, attraktivitet og
scenarier

KNUT VAREIDE & MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 75/2014

Tittel: Regional analyse for Glåmdal 2014
Undertittel: Befolkningsutvikling, næringsutvikling, attraktivitet og scenarier
TF-notat nr: 75/2014
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Nygaard
Dato: 16. januar 2015
ISBN: 978-82-7401-771-9
ISSN: 1891-053X
Pris: 170,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforsking.no)
Framsidedfoto: Illustrasjon Nygaard/Vareide
Prosjekt: Regionale analyser 2014
Prosjektnr.: 20140170
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Kongsvinger kommune
):

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforsking
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforsking.no

Resymé:

Utviklingen i Glåmdalen med hensyn til befolknings- og næringsutvikling er beskrevet og analysert med Attraktivitetsmodellen. Det er også kapitler om utdanningsnivå, innovasjon i næringslivet og resultater fra NHOs NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforsking siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforsking siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie med analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge som er utført av Telemarksforskning i 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslojordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Modellen er videreutviklet vesentlig i 2014 sammenliknet med tidligere, blant annet gjennom at det er utviklet en scenario-modell som viser hvordan utviklingen kan bli i framtiden i ulike scenarier.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Analysen for Glåmdal vil også ligge til grunn for arbeidet i fase 1 i byregionprogrammet. Glåmdal er med på dette programmet, og vil bruke rapporten strategisk for å definere mål og strategier for fase 2 i byregionprogrammet.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Med den nye scenariomodellen blir den strategiske relevansen enda sterkere, fordi vi har et redskap som kan kalibrere målene i den regionale utviklingen for hver enkel kommune, region eller fylke. Vi kan da også vise hvordan de strukturelle forholdene sannsynligvis vil påvirke framtidig utvikling, og hva som skal til for at et sted kan realisere sine målsettinger.

Bø, 16. januar 2015

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	5
1. Befolkning	8
2. Arbeidsplasser.....	12
3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon.....	35
4. Bostedsattraktivitet	39
5. Scenarier for framtidig vekst.....	45
6. Utdanning	52
7. Innovasjon.....	58
8. NæringsNM	67

Sammendrag

Glåmdal har færre innbyggere i 2014 enn de hadde i 2000. Det var befolkningsnedgang fram til 2007. Etter det har det blitt litt befolkningsvekst, men veksten har vært ganske svak. På samme tid har befolkningen i Norge økt med over 14 prosent. Glåmdal har spesielt stort fødselsunderskudd, og det er hovedårsaken til den svake befolkningsutviklingen. Det har også vært lavere innvandring til Glåmdal enn i resten av landet. Over tid har Glåmdal omtrent balanse i flyttingen til og fra andre norske regioner.

Det har også vært nedgang i antall arbeidsplasser i Glåmdal fra 2000 til i dag. Det er spesielt arbeidsplassutviklingen i næringslivet som har sviktet. Næringslivet i Glåmdal har hatt en sterk nedgang i antall arbeidsplasser fra 2008.

Når vi skal analysere utviklingen i næringslivet deler vi opp næringslivet i tre strategiske næringstyper; basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer. Vi har forsøkt å skille mellom strukturelle årsaksforhold og attraktivitet. De strukturelle betingelsene er forhold som har med lokalisering og bransjestruktur å gjøre, som vanskelig kan påvirkes. Attraktivitet er et mål for om veksten har vært over eller under forventet vekst, der vi har tatt hensyn til de strukturelle betingelsene.

Basisnæringer er de bedriftene som produserer for et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene omfatter primærnæringer, industri og de mest konkurranseutsatte tjenestene som forskning, tele, IKT, engineering og liknende. Basisnæringene i Glåmdal har hatt en sterk nedgang i antall arbeidsplasser. Nedgangen siden 2000 tilsvarer 31 prosent av arbeidsplassene. Det er først og fremst industrien og landbruk som har hatt nedgang. Antall arbeidsplasser i industrien i Glåmdal er nesten halvert siden 2000. En del av nedgangen i basisnæringene i Glåmdal skyldes at de har hatt mange arbeidsplasser i bedrifter i bransjer med nedgang, og få arbeidsplasser i vekstbransjer. Denne uheldige bransjestrukturen forklarer en del av den svake utviklingen, men ikke hele nedgangen. Glåmdal har hatt en unormalt sterk nedgang også når vi korrigerer for bransjestrukturen. Det tolker vi som at Glåmdal ikke har vært attraktive for basisnæringer. Attraktiviteten for basisnæringer var spesielt svak fram til 2011. I de siste årene har Glåmdal hatt en mer normal utvikling i basisnæringene.

Besøksnæringene omfatter de bedriftene som er avhengig av at kundene må være personlig til stede. Det er bransjer som overnatting, servering, butikkhandel, kultur og diverse personlige tjenester. Besøksnæringene omfatter turistbransjene, men er definert litt videre. Stedenes egen befolkning er en stor kundegruppe for besøksnæringene, og besøksnæringene blir dermed sterkt påvirket av befolkningsveksten i på stedet. Besøksnæringene i Glåmdal har stått omtrent stille siden 2000, mens besøksnæringene i resten av landet har vokst med nesten 14 prosent. Den svake utviklingen i besøksnæringene i Glåmdal etter 2000 kan stort sett forklares av den svake arbeidsplassveksten.

De regionale næringene består av bransjer som ikke passer inn i basisnæringer eller besøksnæringer, og består av bransjer som bygg og anlegg, finans og forretningsmessig tjenesteyting, transport, engroshandel m fl. Det er bransjer som ofte ikke får stor oppmerksomhet i kommunale og regionale næringsstrategier, men som er viktige fordi det er mange arbeidsplasser i disse bransjene. De regionale næringene har vokst raskere i Norge enn besøksnæringer og basisnæringer. Glåmdal har hadde ganske sterk vekst i de regionale næringene fram til 2008, men har ikke hatt vekst i de regionale næringene etter 2008.

Den samlede næringsattraktiviteten er summen av regionens attraktivitet for basisnæringer, besøksnæringer og basisnæringer. Glåmdal har hatt svært dårlig attraktivitet for basisnæringer, mens attraktiviteten for besøksnæringer og regionale næringer har vært litt under middels etter 2000. Samlet sett kommer derfor Glåmdal ganske dårlig ut når det gjelder næringsattraktivitet.

I kapitlet om bostedsattraktivitet har vi analysert flyttingen i Glåmdal for å avdekke årsakene til nettoflyttingen og nettoinnvandringen. Den svake arbeidsplassutviklingen har virket negativt for flyttingen, og burde egentlig

ført til en viss netto utflytting. Når denne utflyttingen ikke har funnet sted, indikerer det at Glåmdal har vært attraktiv som bosted i perioden.

I årets rapport har vi også vist noen scenarier for befolknings- og arbeidsplassutvikling i Glåmdal. Et scenario som er basert på at Glåmdal utvikler seg som forventet, det vil si er normalt attraktiv både for næringsliv og bosetting, viser at befolkningsutviklingen kan bli vesentlig svakere enn SSBs middelframskrivning. Et slikt normalscenario for Glåmdal ender opp i 47 000 innbyggere i 2040, mens SSBs framskrivning ender opp i over 58 000 innbyggere samme år. For å nå den befolkningsveksten som SSBs framskriver, må Glåmdal bli vesentlig mer attraktivt for næringsliv og opprettholde sin høye bostedsattraktivitet i hele perioden fram til 2040.

Næringslivet er også analysert i et kapittel basert på NHOs NæringsNM. Glåmdal kommer ut som nummer 63 av 80 regioner i landet. Glåmdal var dårligste regioner i landet i 2009, men har forbedret seg litt hvert år siden det. Glåmdal kommer faktisk ut litt over middels når det gjelder nyetableringer og andel vekstforetak i 2013. Lav andel lønnsomme foretak og et forholdsvis lite næringsliv trekker ned.

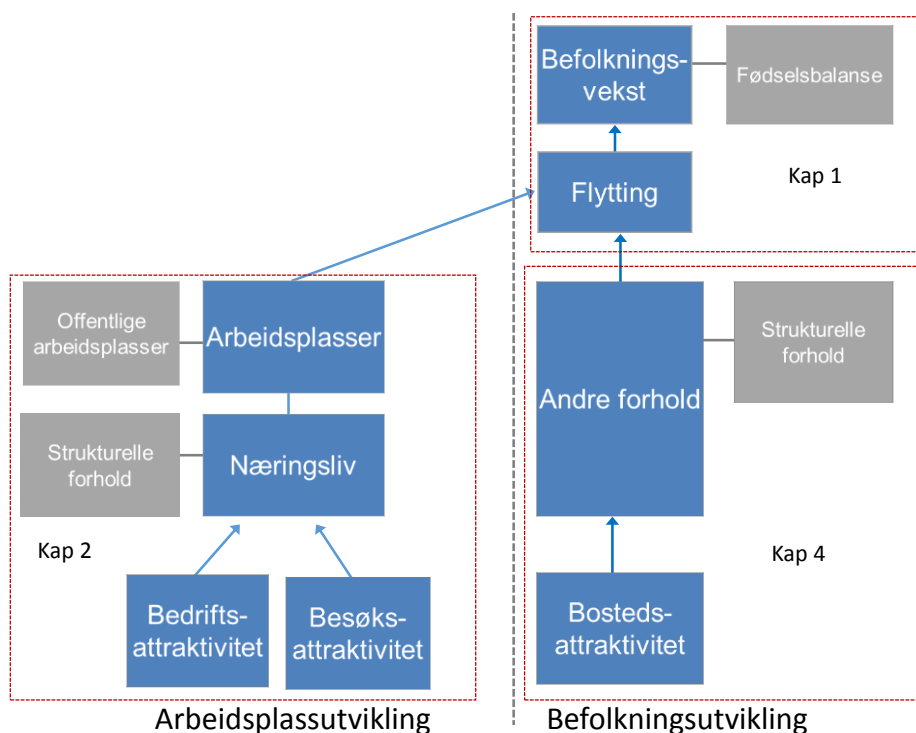
Vi har også et kapittel om innovasjon i næringslivet. Glåmdal kommer ganske dårlig ut. Det er en lav andel av bedriftene i regionen som har gjennomført innovasjoner i form av nye produkter, nye metoder for produksjon eller nye måter å markedsføre produktene. Den lave andelen med innovative bedrifter synes ikke å komme av bransjestruktur. Etter at vi har korrigert for bransjestrukturen, er det svært lav andel av innovative bedrifter i regionen.

Utdanningsnivået i Glåmdal har også blitt beskrevet og analysert i et egen kapittel. Glåmdal har ganske lav andel av befolkningen med høyere utdanning. Det er også en svært lav andel av ansatte i næringslivet med høyere utdanning.

Glåmdal har ganske store utfordringer nå det gjelder næringsutvikling. Næringslivet kommer dårlig ut på omtrent alle indikatorer. Regionen holder imidlertid godt på innbyggerne sine, og har hatt overraskende lite utflytting til tross for at antall arbeidsplasser i regionen har sunket. Det har gjort at det har vært netto innflytting til regionen når vi tar med innvandringen. Scenariene vi har utarbeidet viser imidlertid at det vil bli befolkningsnedgang dersom utviklingen i Glåmdal fortsetter i samme spor. Det som etter vår mening er avgjørende, er et en lykkes i å snu næringsutviklingen i regionen. Glåmdal er en region som henger godt sammen, og som i stor grad deler arbeidsmarked. Det er derfor den samlede næringsutviklingen i regionen som må forbedres. Det betyr stadig mindre hvor i regionen de nye arbeidsplassene lokaliseres. En felles vellykket næringspolitikk i regionen er dermed påkrevd for å unngå nedgang, og det bør være fokus for satsningen i byregionprogrammet.

Innledning – notatets oppbygging

I de første seks kapitlene i dette notatet vil vi beskrive og analysere utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser. For å analysere drivkreftene i utviklingen vil vi bruke Attraktivitetsmodellen. Denne modellen har Telemarksforskning utviklet for å forstå drivkreftene bak den regionale utviklingen. Modellen er designet spesielt for å skille ut strukturelle drivkrefter, det vil si drivkrefter som det enkelte sted ikke kan gjøre noe med, fra det vi definerer som attraktivitet. Steder kan være attraktive for bedrifter eller besøk. Det fører til at stedet får en sterkere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn de strukturelle forholdene tilsier. Steder kan også være attraktive som bosteder, og dermed få en nettoflytting som er høyere enn forventet ut fra stedets arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Summen av stedets attraktivitet med hensyn til bedrift, besøk og bosetting vil

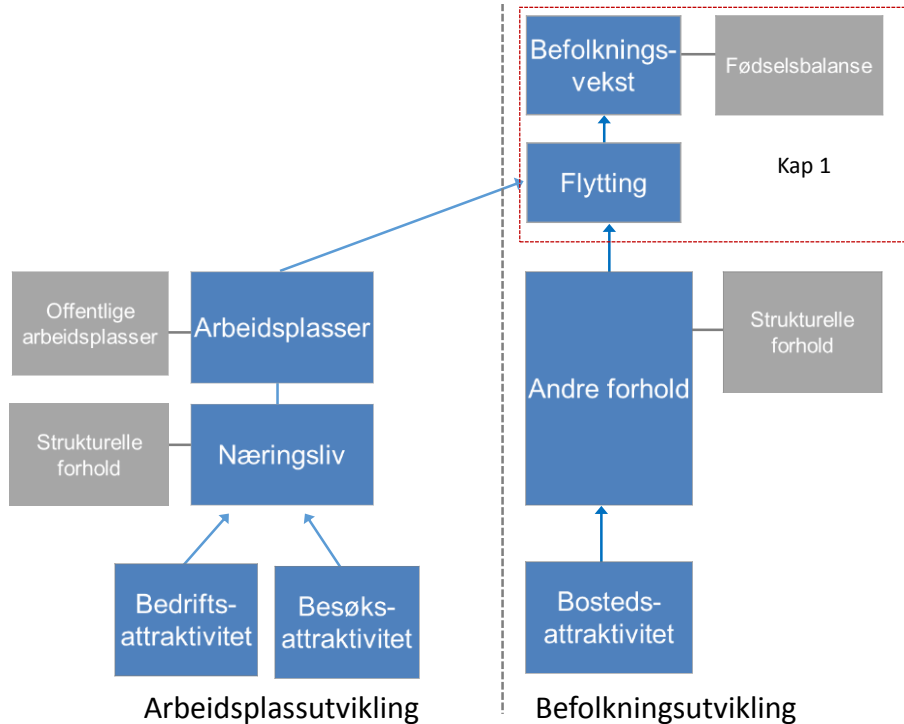

Figur 1: Attraktivitetsmodellen.

Attraktivitetsmodellen er vist skjematisk i figuren over, og vi vil utdype hvordan modellen virker etter hvert i notatet. Notatets struktur vil følge modellen. I kapittel 1 vil vi gi en kort beskrivelse av befolkningsutviklingen. I kapittel 2 vil vi beskrive og analysere arbeidsplassutviklingen, og særlig arbeidsplassutviklingen i næringslivet. I kapittel 4 binder vi samme arbeids- og befolkningsutviklingen, og analysere nettoflyttingen, de strukturelle flyttefaktorene og bostedsattraktiviteten. Mellom kapittel 2 og 4 har vi et kapittel om pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon, fordi det er forhold som har betydning for flyttingen til stedet, og sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og flytting. Etter en kort oppsummering av stedets attraktivitet for de tre dimensjonene i kapittel 5, vil vi i kapittel 6 bruke attraktivitetsmodellen til å vise scenarier for fremtidig utvikling av arbeidsplasser og befolkning. Derneft følger tre kapitler som ikke har direkte forbindelse med attraktivitetsanalysen: Kapittel 7 er viet til NæringsNM, som viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til nyetableringer, vekst og lønnsomhet. Kapittel 8 omhandler innovasjon, og viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til innovasjon. Til slutt kommer et kapittel om formelt kompetansenivå i befolkning og næringsliv.

1. Befolkning

Befolkningsutviklingen er nok den mest sentrale størrelsen i regional utvikling. I dette kapitlet vil vi ganske kort beskrive hvordan befolkningsutviklingen har vært, og hvordan befolkningsendringene er sammensatt av fødselsbalansen og flytting. Vi vil også se på hvordan flyttingen er sammensatt av innenlands flytting og innvandring. Til slutt introduserer vi begrepet relativt flytting, som vi vil bruke i analysene om bostedsattraktivitet i kapittel 4.

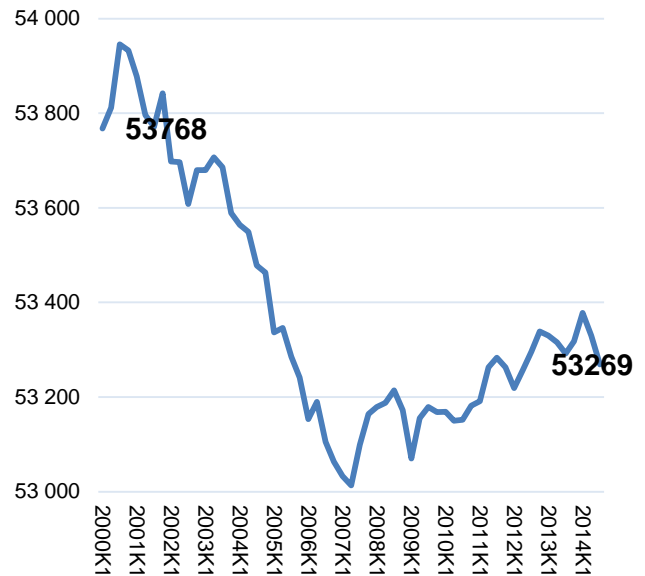
Befolkningsendringer er summen av fødselsbalansen og stedets samlede nettoutflytting inkludert netto innvandring. I analysene vil vi nøye oss med å beskrive fødselsbalansen kort. I figuren har såkalt eksogene faktorer fått en grå farge, og fødselsbalansen har blitt definert som eksogen. Det er fordi vi ikke forsøker å forklare eller forstå stedenes fødselsbalanse. Det er ikke vanlig å forsøke å påvirke fødselsbalansen i regionalt utviklingsarbeid, og da er det heller ikke så stor betydning å forstå bakenforliggende årsaker. Vi vet at fødselsbalansen er et resultat av stedets alders- og kjønnsfordeling og fruktbarhet blant stedets kvinner, men vil ikke gå nærmere inn på disse faktorene.

I stedet vil vi fokusere på nettoutflyttingen. Steder, kommuner og regioner som ønsker å stimulere sin befolkningsvekst fokuserer på å tiltrekke seg innflyttere eller begrense utflyttingen. I begge tilfeller blir nettoutflyttingen bedre. Derfor er det flyttingen som det er behov for å forstå. Nettoutflyttingen er derfor en sentral komponent i Attraktivitetsmodellen. I dette kapitlet beskrives nettoutflyttingen. Senere i notatet, etter at vi har behandlet arbeidsplassveksten og pendlingsmønstrene, vil vi analysere nettoutflyttingen med bakgrunn i disse variablene, for å avdekke drivkrefter og forklaringer til at nettoutflyttingen varierer fra sted til sted.

1.1 Folkemengden

Folketallet i Glåmdal var 53 269 ved utgangen av tredje kvartal i 2014. Folketallet i regionen var 500 høyere ved starten av 2000. Det var ganske sterk nedgang mellom 2001 og 2007, men etter det har befolkningen økt litt til i dag. Fra 2007 økte innvandringen til Norge ganske mye, slik at Norges befolkningsvekst ble sterkere enn tidligere. Nesten alle regioner har fått økt innvandring, og dermed er det mange steder som har samme utvikling som Glåmdal, med nedgang fram til 2007 og vekst etter 2007.

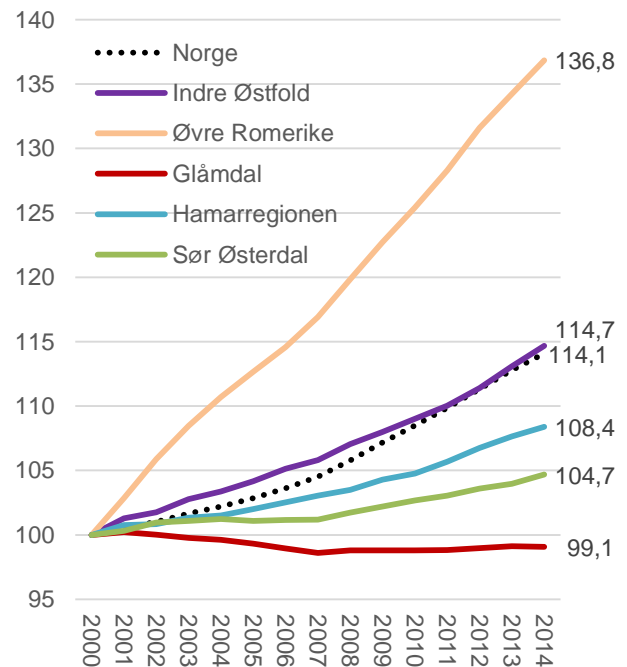
Figur 2: Befolkningen i Glåmdal.

1.2 Indeksert vekst

Norge har hatt jevn og sterk befolkningsvekst, og veksten tok seg opp fra 2007. Veksten har vært på 14,1 prosent siden 2000.

Naboregionene til Glåmdal har hatt varierende vekst. Øvre Romerike er en av regionene i landet med raskest vekst. Her har folketallet vokst med 36,8 prosent fra 2000 til 2014. Hamarregionen har vokst med 8,4 og Sør Østerdal med 4,7.

Glåmdal har hatt en nedgang siden 2000 på 0,9 prosent.

Figur 3: Indeksert befolkningsvekst i Glåmdal, naboregionene til Glåmdal og Norge fra 2000 til slutten av 2. kvartal 2014

1.2.1 Befolkningsutviklingen i Glåmdal

Fødselsbalansen i Glåmdal har vært negativ i alle periodene etter 2000, og bidrar ganske sterkt til befolkningsnedgang i alle periodene.

Innenlands flytting har vekslet på å være positiv og negativ. I de siste periodene har det vært en negativ trend med stadig økende flyttetap mot andre norske regioner.

Netto innvandring har bidratt positivt til befolkningsutviklingen hele tiden, og har begrenset befolkningsnedgangen i noen perioder, og skapt vekst i andre perioder.

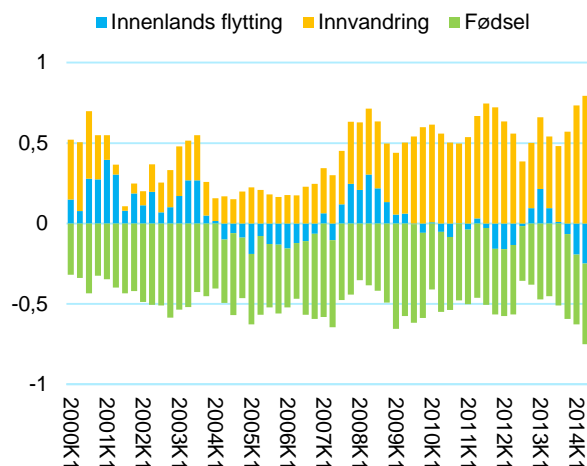
1.2.2 Befolkningsutviklingen i Norge

I figur 5 ser vi hvordan befolkningen i Norge har utviklet seg. Nettoinnvandringen økte mye fram til 2008 og har holdt seg høy siden. I Norge er det et positivt fødselsoverskudd som også bidrar til veksten. Innenlands flytting er et nullsumspill mellom regionene og forsvinner derfor når vi ser på hele landet.

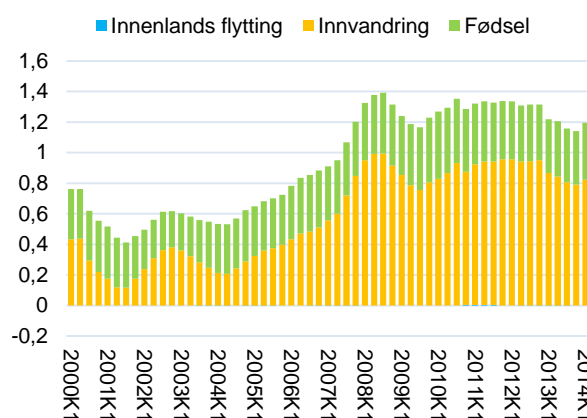
1.2.3 Relativ utvikling

I figur 6 ser vi hvordan den relative utviklingen har vært i Glåmdal. Verdiene i grafen er fra figur 4 fratrukket verdiene for Norge i figur 5. Den relative utviklingen viser hva som har ført til at befolkningsutviklingen i Glåmdal har avveket fra landsgjennomsnittet.

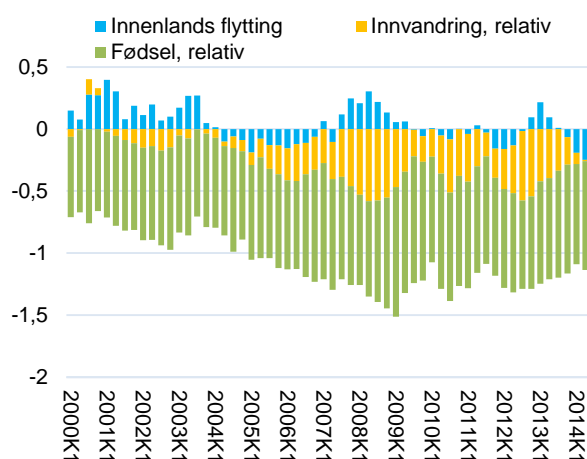
Da ser vi at nettoinnvandringen til Glåmdal har vært litt mindre enn for Norge. Den negative fødselsbalansen fører til at regionen må ha enten ganske høy netto innenlands flytteoverskudd eller langt høyere nettoinnvandring for å oppnå gjennomsnittlig befolkningsvekst.

Figur 4: Befolkningsendringer for Glåmdal siste 12 måneder målt hvert kvartal, overlappende perioder, dekomponert.

Figur 5: Befolkningsendringer for Norge siste 12 måneder målt hvert kvartal, overlappende perioder, dekomponert.

Figur 6: Relative endringer i Glåmdal i forhold til Norge.

1.3 Relativ flytting

På de forrige sidene så vi hvordan utviklingen i Glåmdal er dekomponert i innenlands flytting, innvandring og fødselsbalanse. I regional utvikling er vi spesielt opptatt av flyttingen. Et sted kan gjøre tiltak for å bedre tilflyttingen til stedet. Fødselsbalansen kan man kun påvirke indirekte ved å sørge for å trekke til seg kvinner i fruktbar alder. Derfor er flyttingen et overordnet mål og avhengig variabel i attraktivitetsmodellen.

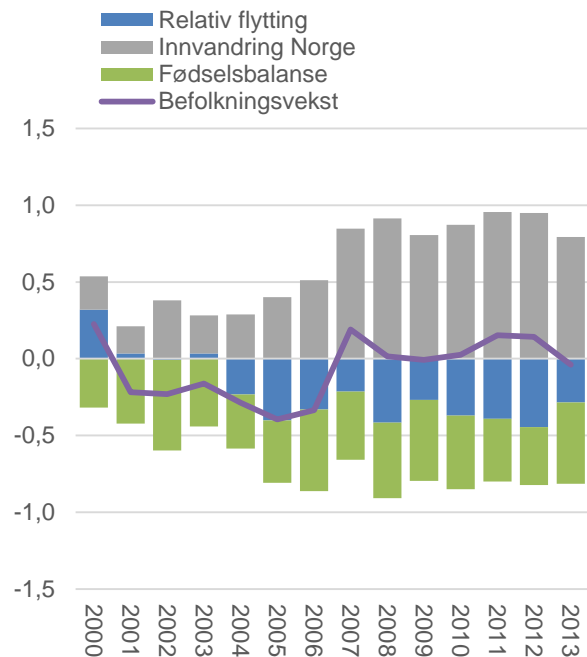
På de forrige sidene så vi at det har vært høy innvandring til Norge i de seneste årene. Det er innvandringen som står for mesteparten av befolkningsøkningen. Alle kommuner i Norge kan dermed forvente økt befolkningsvekst på grunn av en generell høy nettoinnvandring til landet.

Relativ nettoflytting er et mål som sier noe om stedenes nettoflytting over tid sammenliknet med andre steder. Relativ flytting er nettoflyttingen inklusive innvandring til stedet vi studerer, minus nettoflyttingen på landsbasis. Den relative flyttingen blir et godt mål på om stedet har hatt en positiv befolkningsutvikling utover det den generelle innvandringen på landsbasis skulle tilsi. Vi kan finne den relative flyttingen fra figur 6 på forrige side gjennom å legge sammen innenlands flytting og relativ innvandring.

Videre i rapporten vil vi fokusere spesielt på den relative flyttingen. Det er den relative flyttingen vi antar at et sted kan påvirke gjennom sin attraktivitet for bedrift, besøk og bosted. De kommunene som har hatt en høyere nettoflytting enn Norge, sier vi at har hatt en positiv *relativ flytting*. Kommunene som har hatt en lavere nettoflytting enn landet som helhet, har hatt en negativ *relativ flytting*.

Figur 7 høyre viser den relative nettoflyttingen i Glåmdal i hvert år siden 2000, og vi har satt inn fødselsbalansen og Norges innvandring i tillegg, for å få fram den relative betydningen. Summen av de tre er lik befolkningsveksten.

Den relative flyttingen har vært negativ i alle årene etter 2003.

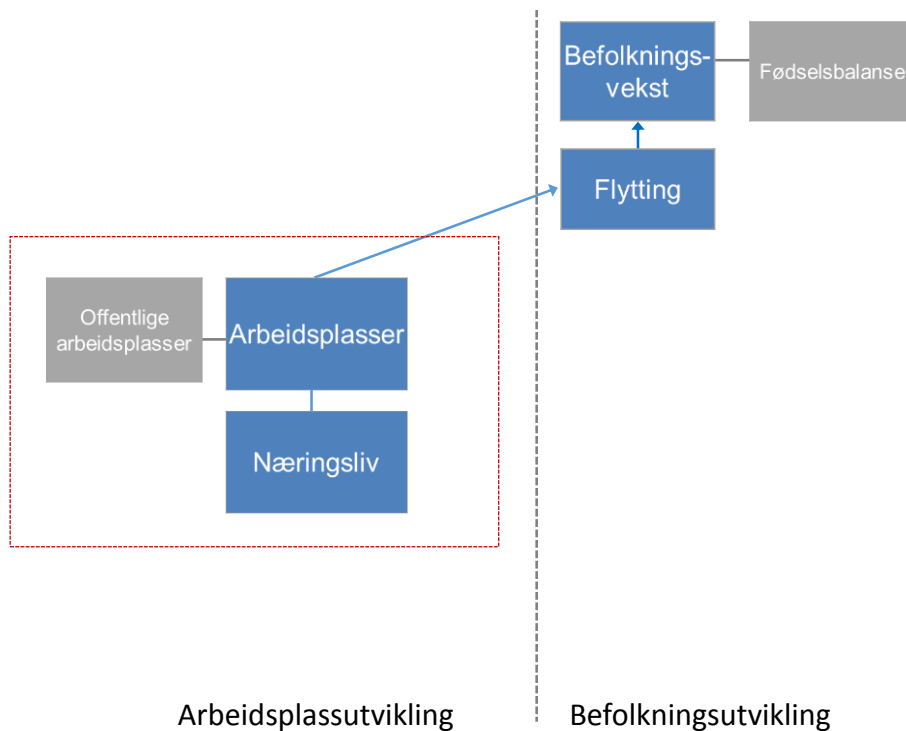

Figur 7: Befolkningsveksten i Glåmdal, dekomponert i andel av Norges innvandring, fødselsbalansen og relativ flytting.

Selv om den relative flyttingen til Glåmdal har vært negativ, er det ikke snakk om et spesielt stort flyttetap. Det har tross alt vært en innenlands flyttegevinst i enkelte perioder. Der er mange andre regioner med større flyttetap enn Glåmdal. Det som er spesielt for Glåmdal er det store fødselsunderskuddet. Ingen andre regioner i landet har hatt større samlet fødselsunderskudd etter 2000. Det skyldes hovedsakelig at det var en stor innflytting til Glåmdal på 60- og 70-tallet. De som flyttet inn da, har blitt eldre nå, og dermed har dødeligheten i Glåmdal blitt høy. I tillegg er fruktbarheten i Hedmark blant de laveste i landet, noe som gjør at det blir færre fødte.

2. Arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive og analysere utviklingen av antall arbeidsplasser. Arbeidsplassutviklingen er sammen med befolkningsutviklingen de to sentrale størrelsene som vi må beskrive, analysere og forstå i den regionale utviklingen. Vi vil starte med en beskrivelse av utviklingen av antall arbeidsplasser samlet, og sektorvis. Deretter ser vi nærmere på hvordan de enkelte delene av næringslivet har utviklet seg. Til slutt analyserer vi utviklingen i den enkelte delene av næringslivet for å finne ut hvor mye som kan forklares av strukturelle forhold og hvor stor del av utviklingen som synes å komme fra spesielle forhold i regionen.

Figur 8: Attraktivitetsmodellen

Vi skal starte med å beskrive den samlede arbeidsplassutviklingen, for deretter å se på hvordan utviklingen er i privat og offentlig sektor.

2.1 Antall arbeidsplasser, sysselsetting og indeksert vekst

Figur 9 viser den indekserte arbeidsplassveksten i Norge, Glåmdal og naboregionene fra 2000 til 2013. Alle arbeidsplasser er med, både offentlige og private.

Norge har hatt en vekst på 15,8 prosent siden 2000.

Øvre Romerike har hatt svært sterk vekst, med en økning i antall arbeidsplasser siden 2000 på over 25 prosent. I Glåmdal har det vært en nedgang i antall arbeidsplasser siden 2000 på 1,9 prosent. Det er spesielt etter 2008 at utviklingen har vært dårlig.

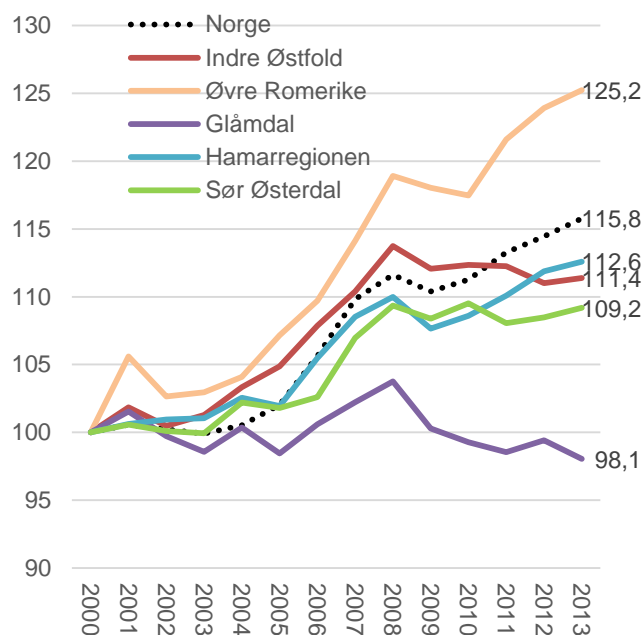
Det er klart at det er en sammenheng mellom befolknings- og arbeidsplassutviklingen i regionene. Senere i rapporten skal vi analysere denne sammenhengen i mer detalj.

I figur 10 ser vi utviklingen i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor.

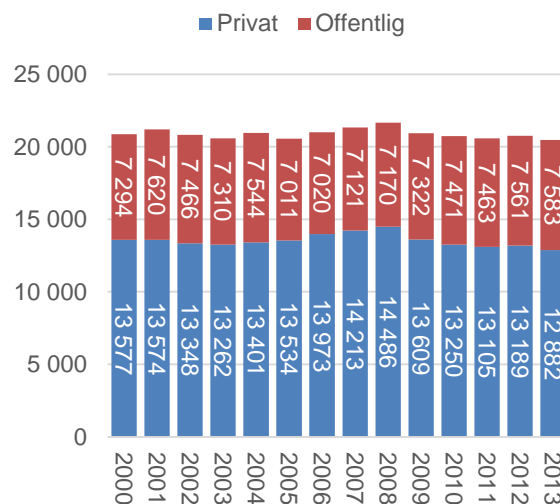
Antall arbeidsplasser i offentlig sektor har økt fra 7 294 i 2000 til 7 583 i 2014.

Det er den negative utviklingen i næringslivet som har gjort at antall arbeidsplasser har sunket. Det var 13 577 arbeidsplasser i næringslivet i regionen i 2000. I slutten av 2013 hadde antall arbeidsplasser i næringslivet sunket til 12 882. Nedgangen i næringslivet har kommet etter 2008.

Hvis vi gjør et tankeeksperiment, og forestiller oss at Glåmdal hadde hatt samme vekst i antall arbeidsplasser som i resten av landet, ville det innebære at det var 24 168 arbeidsplasser i dag. I figur 10 ser vi at det var 20 465. Differansen er på over 3 700 arbeidsplasser. Det er dermed ikke overraskende at flyttetallene for Glåmdal har vært svake i denne perioden. Senere i dette notatet skal vi analysere om arbeidsplassnedgangen er hele årsaken til de svake flyttetallene, eller om det også er andre drivkrefter som har bidratt positivt eller negativt.

Figur 9: Indekstert arbeidsplassvekst, alle sektorer, i regionene og Norge fra 2000 til 2014.

Figur 10: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Glåmdal fra 2000 til 2013.

2.2 Arbeidsplasser i offentlig og privat sektor

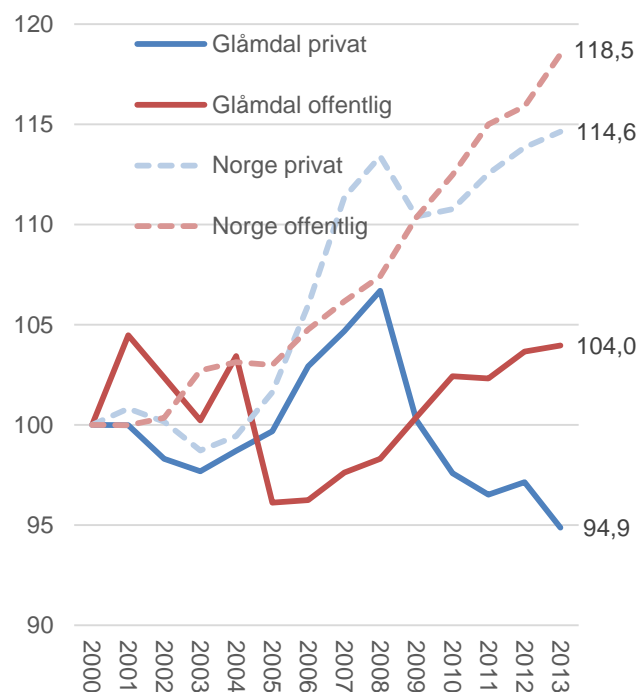
Figuren til høyre viser den indekserte arbeidsplassutviklingen i privat og offentlig sektor i Glåmdal og i Norge fra 2000 til 2013.

Antall arbeidsplasser i privat sektor i Glåmdal har sunket med 5,1 prosent fra 2000 til 2013. På samme tid har det vært en vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet i Norge på 14,6 prosent.

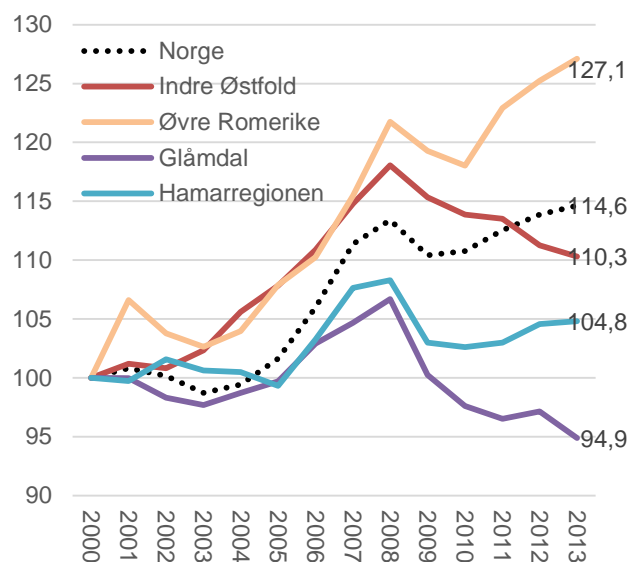
Vi så på forrige side at det hadde vært en vekst i antall arbeidsplasser i offentlig sektor i Glåmdal. Når vi ser denne grafen, ser vi at denne veksten har vært på 4,0 prosent. Det er langt lavere enn veksten i offentlig sektor på landsbasis, som var 18,5 prosent i den samme perioden.

I figur 12 ser vi arbeidsplassutviklingen i næringslivet i Glåmdal og naboregioner indeksert.

Vi kan se at også Indre Østfold og Hamarregionen har færre arbeidsplasser i næringslivet i 2013 enn i 2008. Nedgangen i Glåmdal har imidlertid vært sterkere.

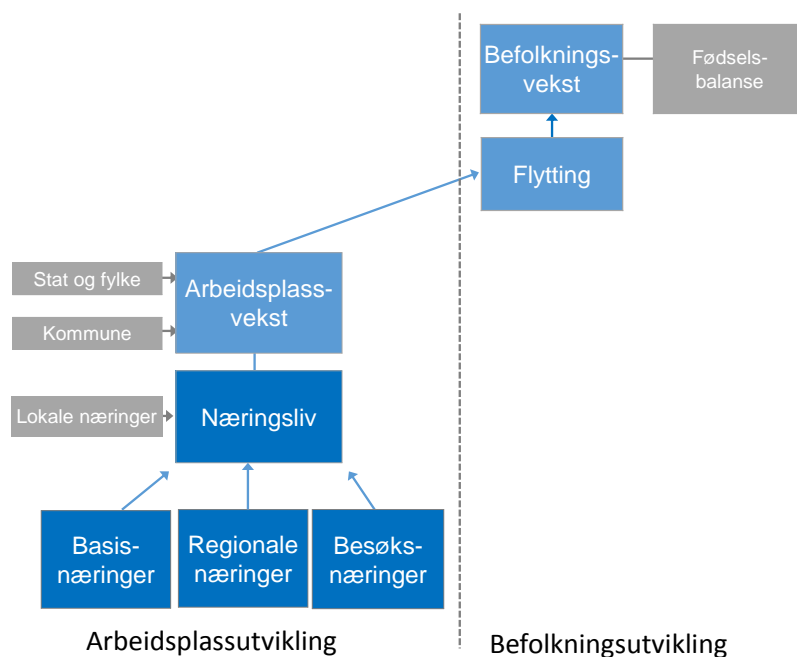
Figur 11: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Glåmdal og Norge, fra 2000 til 2013.

Figur 12: Indeksert arbeidsplassutvikling i næringslivet.

2.3 Næringstyper

Vi har nå beskrevet utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Det er utviklingen i næringslivet vi ønsker å analysere og forstå. Det er fordi det først og fremst er næringsutviklingen som er i fokus når en ønsker å stimulere til vekst.

Figur 13: Attraktivitetsmodellen. Privat sektor deles inn i fire næringstyper: Lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer

Det finnes mange forskjellige bransjeinndelinger¹. For vårt formål har vi del opp næringslivet i fire strategiske næringstyper.

Basisnæringer er næringsliv som konkurrerer på et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene produserer varer eller tjenester på et sted, som selges og konsumeres hovedsakelig utenfor stedet der produksjonen foregår. Primærnæringer som landbruk og gruver og industri, tilhører basisnæringene. Samtidig er det en del tjenesteproduksjon som også defineres som basisnæringer. Dette er tjenester som IT, telekom og teknologiske tjenester. Basisnæringene regnes ofte som «motoren» i økonomien. Det er ut ifra basisnæringene mye annen næringsvirksomhet blir skapt.

Besøksnæringer er næringsliv som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene inkluderer all turisme, men også butikkhandel og en del personlige tjenester. Stedets egne innbyggere og besøkende er kunder hos besøksnæringene.

De *regionale* næringene består av bransjer som både har annet næringsliv og offentlige institusjoner og befolkningen som kunder, og som hovedsakelig retter seg mot et regionalt marked. Det er bransjer som bygg og anlegg, transport og forretningsmessig tjenesteyting. Vi finner ofte en konsentrasjon av de regionale næringene i byer og sentra. Det er en sammensatt næringstype, og vi antar at det er ulike drivere for vekst i de regionale næringene.

Lokale næringer er næringsliv som leverer tjenester til den lokale befolkningen, og som i stor grad substituerer tjenester fra offentlig sektor. Dette er tjenester som barnehager, skoler, primærhelsetjenester og renovasjon. De lokale næringene er som regel substitutter for offentlige tjenester. I analysene fremover vil vi derfor slå kommunal sektor og lokale næringer sammen. Vi ser at lokale næringer har fått en grå farge i diagrammet.

2.3.1 Bransjer

Tabell 1: Antall arbeidsplasser i de strategiske næringstypene og i de enkelte bransjene i Glåmdal

Næring	SubNæring	Bransje	2000	2005	2008	2011	2012	2013
Basis	Industri	Anna industri	1 909	1 294	1 265	1 045	998	980
		Næringsmidler	527	407	360	329	330	306
		Olje og gass utvinning						
		Prosessindustri	409	327	373	349	342	340
		Verkstedindustri	891	767	828	572	564	524
	Natur	Fisk	3	2	2	3	4	3
		Gruve	103	97	87	111	109	112
		Landbruk	1 417	1 362	1 318	1 150	1 235	1 207
	Tekn tjenester	Olje og gass						
		Teknisk/vitenskap	52	98	112	105	117	114
		Tele og IKT	145	215	214	184	194	178
Besøk		Aktivitet	330	388	415	426	409	379
		Handel	2 175	2 360	2 321	2 266	2 173	2 151
		Overnatting	108	128	169	146	150	145
		Servering	219	196	187	177	193	163
Lokal		Lokal	712	857	909	862	807	764
Regional		Agentur og Engros	532	505	599	617	610	647
		Bygg og anlegg	1 362	1 403	1 773	1 600	1 666	1 652
		Diverse	709	966	1 049	1 047	1 080	1 066
		Finans, eiendom, utleie	398	453	449	420	434	440
		Forr tjenesteyting	472	613	648	610	673	652
		Transport	1 031	959	895	842	847	824
		Utleie av arbeidskraft	73	137	513	244	254	235
		Totalsum		13 577	13 534	14 486	13 105	13 189

I tabellen over ser vi hvilke bransjer som inngår i de strategiske næringstypene, og vi ser antall arbeidsplasser i hver bransje. Det er denne utviklingen i antall ansatte i disse bransjene og næringstypene som til sammen utgjør hele næringslivet, og som vi ønsker å analysere og forstå.

Vi kan se at Glåmdal har mange arbeidsplasser i landbruk, verkstedindustri, prosessindustri og anna industri i basisnæringene. I alle disse bransjene har antall arbeidsplasser sunket ganske mye.

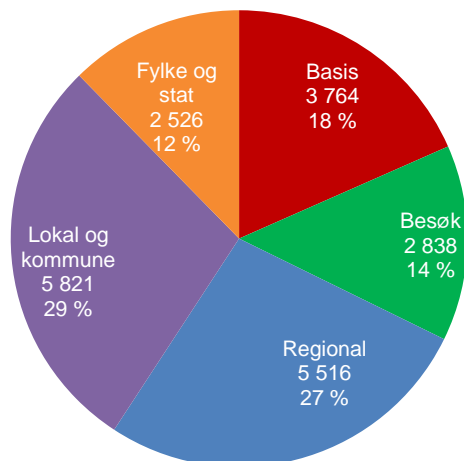
Det er også mange arbeidsplasser i handel, men her har antall arbeidsplasser stått stille.

De regionale næringene har flest arbeidsplasser, og alle bransjer i de regionale næringene unntatt transport har hatt vekst i antall arbeidsplasser.

2.3.2 Næringstyper i Glåmdal

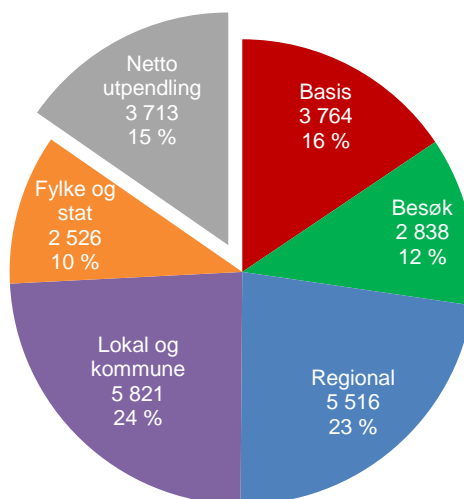
Det var 3 764 arbeidsplasser i basisnæringene i Glåmdal i 2013. Dette tilsvarer 18 prosent av alle arbeidsplassene. Besøksnæringene er mindre enn basisnæringene. Det var 2 838 arbeidsplasser i besøksnæringene i 2013. De regionale næringene er størst. 27 prosent av arbeidsplassene i regionen er i de regionale næringene. 29 prosent av arbeidsplassene i Glåmdal er i kommunal sektor eller i de lokale næringene. Det var 2 526 arbeidsplasser i fylkeskommunal og statlig sektor. Dette tilsvarer 12 prosent av arbeidsplassene.

Figur 14: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Glåmdal i 2013.

2.3.3 Næringstyper i Glåmdal som andel av samlet sysselsetting

Antallet sysselsatte i regionen er høyere enn antall arbeidsplasser. Nettoutpendlingen tilsvarer 15 prosent av sysselsettingen. Kakediagrammet til høyre viser at antallet arbeidsplasser privat sektor til sammen utgjør halvparten av sysselsettingen i kommunen.

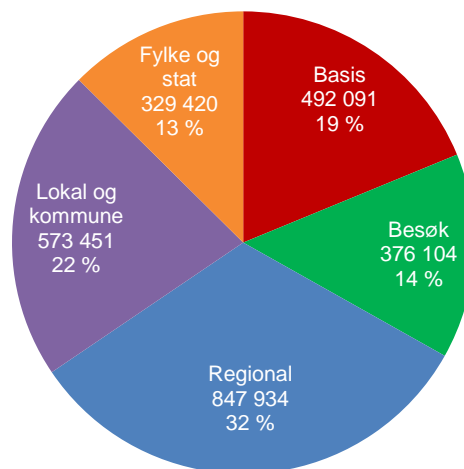

Figur 15: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Notodden samt netto utpendling, i 2013. Hele kaken viser samlet sysselsetting.

2.3.4 Næringstyper i Norge

På landsbasis er antall arbeidsplasser og antall sysselsatte det samme. Nesten en tredel av arbeidsplassene er i de regionale næringene. De regionale næringene er den største næringstypen. Basisnæringene utgjør 19 prosent av alle arbeidsplassene på landsbasis. 14 prosent av arbeidsplassene er i besøksnæringene. Fylkeskommunal og statlig sektor står for 13 prosent av arbeidsplassene. De lokale næringene og kommunal sektor står for 22 prosent av sysselsettingen.

Vi kan se at Glåmdal har mindre andel av alle næringstypene enn landet, men høyere andel av arbeidsplassene i lokale næringer og i kommunen.

Figur 16: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Norge i 2013. På landsbasis er antall arbeidsplasser lik sysselsettingen.

2.4 Vekst i næringstypene og offentlig sektor i Glåmdal

Figur 17 viser antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene og offentlig sektor i Glåmdal fra 2000 til 2013.

Det er lett å se at antall arbeidsplasser i basisnæringen har gått kraftig tilbake, fra 5 456 i 2000 til 3 764 i 2013.

Det har vært en vekst i antall arbeidsplasser i de regionale næringene og lokale næringer og kommunen. Besøksnæringene og statlig og fylkeskommunal sektor har omtrent samme antall arbeidsplasser i 2013 som i 2000.

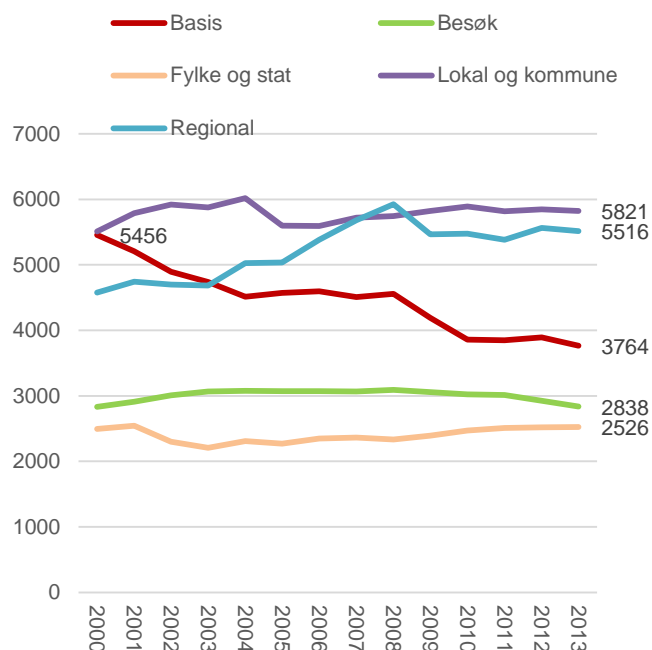
Figur 18 viser den indekserte veksten. Da ser nedgangen i antall arbeidsplasser i basisnæringene enda mer dramatisk ut. Nedgangen siden 2000 har vært på nesten 31 prosent.

Antall arbeidsplasser i de regionale næringene har økt med over 20 prosent, til tross for at antall arbeidsplasser har sunket etter 2008. Denne veksten er faktisk litt over veksten som de regionale næringene har hatt på landsbasis fra 2000 til 2013.

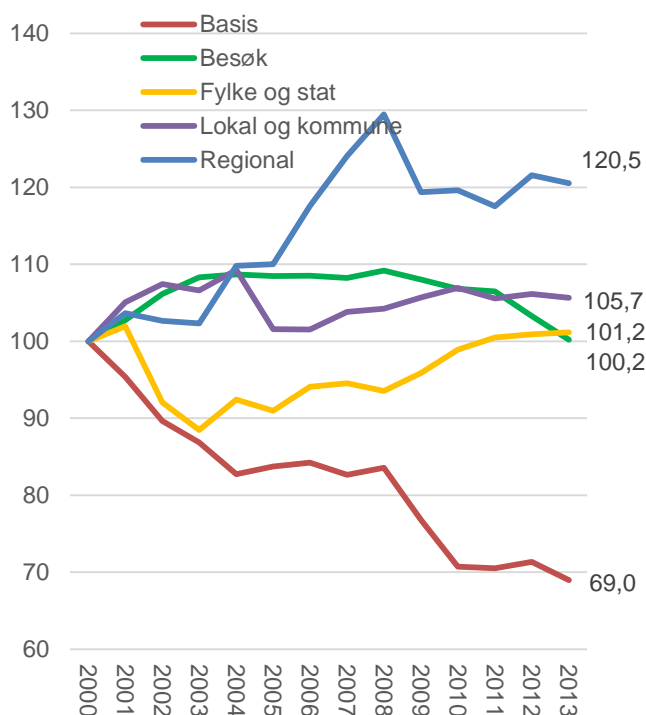
Veksten i de lokale næringene og kommunen har vært på 5,7 prosent. Der er langt under veksten i resten av landet, som har vært på 21,4 prosent. Det henger nok sammen med at befolkningen har sunket.

Besøksnæringene har bare hatt en vekst på 1,2 prosent i Glåmdal, mot 13,8 prosent på landsbasis. Også besøksnæringene blir negativt påvirket av svak befolkningsutvikling, som vi skal se nærmere på senere i rapporten.

Antall arbeidsplasser i stat og fylke økte med 1,2 prosent i Glåmdal. Det er også en langt lavere vekst enn i resten av landet. Antall arbeidsplasser i stat og fylke økte med over 20 prosent i Norge fra 2000 til 2013.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene og offentlig sektor i Glåmdal.

Figur 18: Indeksert arbeidsplassutvikling i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Glåmdal fra 2000 til 2013. Antall arbeidsplasser i 2000 er indeksert til å være lik 100.

2.5 Vekst i næringstypene og offentlig sektor i Norge

Til høyre ser vi antall arbeidsplasser i Norge fra 2000 til 2013. De regionale næringene er den klart største, og hadde nesten 850 000 arbeidsplasser i 2013.

Lokale næringer og kommunen er nest størst, og hadde 573 451 arbeidsplasser i 2012.

Basisnæringene har litt under 500 000 arbeidsplasser, mens det er 376 104 arbeidsplasser i besøksnæringene. Stat og fylke har til sammen 329 420 arbeidsplasser.

Figur 20 viser den indekserte utviklingen i de ulike næringstypene i Norge.

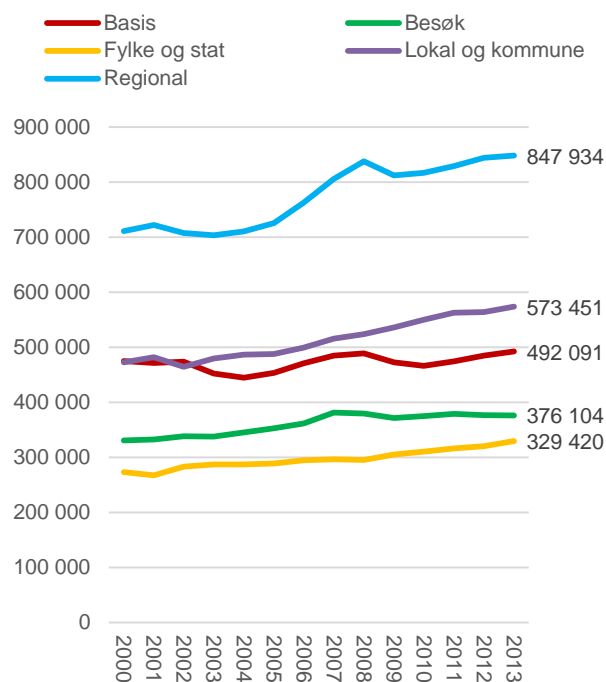
Basisnæringene har hatt svakest vekst, og har bare vokst med 3,6 prosent siden 2000. Vi kan også se at basisnæringene svinger mye mer enn de andre næringstypene. Det er basisnæringene som er mest konkurranseutsatt og som derfor blir sterkest påvirket av internasjonale konjunkturer og kriser.

Også på landsbasis er det de lokale næringene og kommunal sektor som har vokst mest siden 2000. Dernest er det fylkeskommunal og statlig sektor.

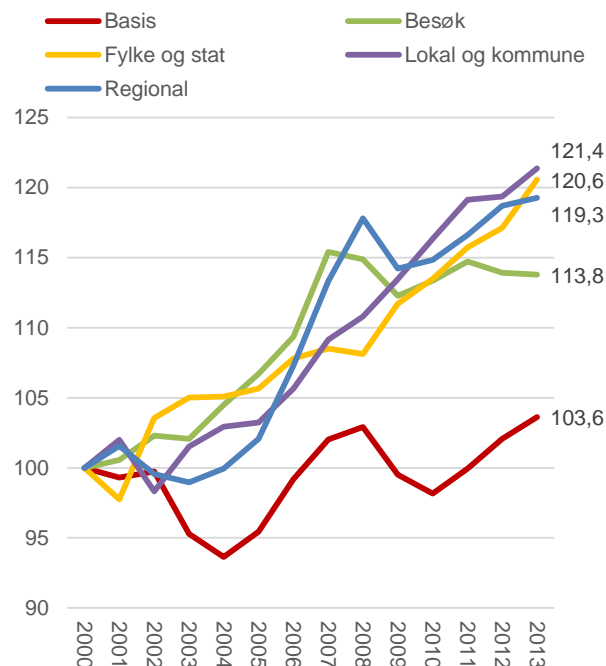
I privat sektor er det de regionale næringene som har hatt kraftigst vekst.

Det var 13,8 prosent flere arbeidsplasser i besøksnæringene på landsbasis i 2013 enn i 2000.

Av næringstypene i privat sektor ser man tydelig hvordan finanskrisen satte en midlertidig stopper for arbeidsplassveksten. Både basisnæringene og de regionale næringene har tatt seg opp igjen. Besøksnæringene har derimot avtatt de siste årene.

Figur 19: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013.

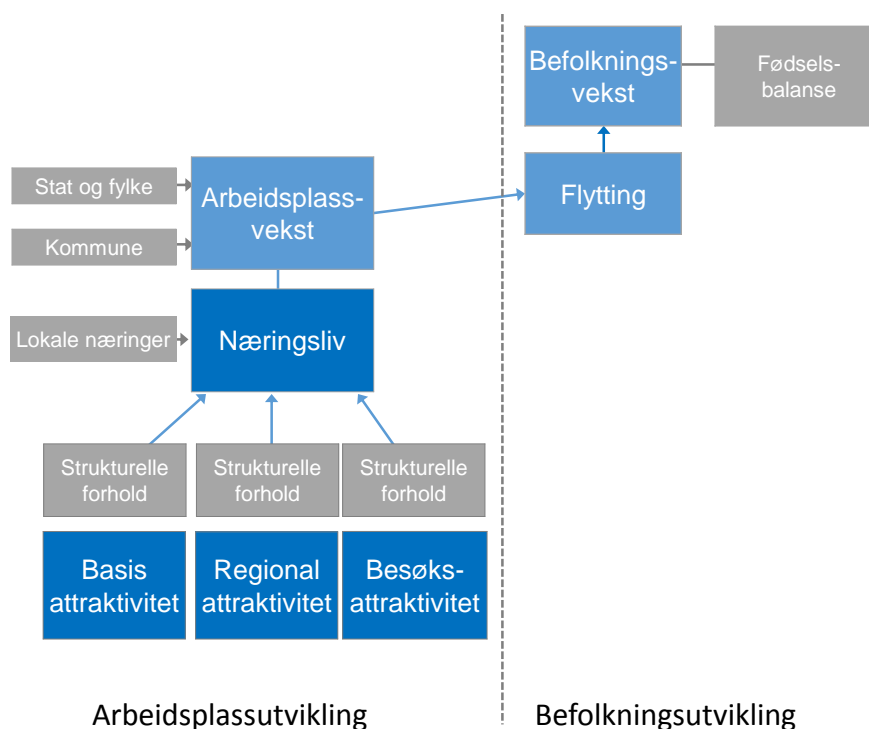

Figur 20: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013.

2.6 Strukturelle forhold og attraktivitet

Vi har nå beskrevet utviklingen i de enkelte strategiske næringstypene. Det neste spørsmålet er hvorfor utviklingen har vært slik. Kan vi avdekke de viktigste drivkreftene bak den faktiske utviklingen?

Som vi så, hadde Glåmdal en sterk nedgang i antall ansatte i basisnæringene. Utviklingen i besøksnæringene har vært mye svakere enn i resten av landet de siste årene. I dette kapitlet skal vi analysere hvorfor utviklingen har vært slik.

Figur 21: Attraktivitetsmodellen – den delen av modellen som tar for seg arbeidsplassutviklingen

Vi vil i resten av dette kapitlet analysere hvor mye av utviklingen i de tre næringstypene som kan forklares av strukturelle forhold, og hvor mye som har sin forklaring i interne forhold. Strukturforhold som ikke kan påvirkes i særlig grad i regionen, men som har en signifikant påvirkning på næringslivets utvikling. Hvis utviklingen kan forklares fullt ut av de strukturelle forholdene, betyr det at utviklingen er «som normalt» i regionen. Det vil si at næringslivet utvikler seg som statistisk forventet ut fra forutsetningene. Dersom utviklingen avviker fra det statistisk normale, tyder det på at det har skjedd noe spesielt i regionen som ikke skyldes ytre forhold. Dersom en har et spesielt godt og effektivt næringsarbeid i regionen, vil det kunne føre til at utviklingen blir bedre enn de strukturelle forutsetningene tilsier. Da vil målingene vise at attraktiviteten er høy. Høy attraktivitet kan også skyldes at de største bedriftene har vært spesielt dyktige. Og så kan det være spesielle forhold i regionen som har hatt betydning, men som ikke fanges opp i de statistiske analysene. Attraktivitetsanalysene vil derfor gi en pekepinn, men må tolkes med varsomhet, og helst på bakgrunn av lokalt kjennskap til utviklingen på stedet.

2.7 Bransjestrukturen

Vi skal nå se nærmere på bransjestrukturen. Bransjestrukturen er et forhold som har stor betydning for utviklingen, og da spesielt i basisnæringene. Det er fordi basisnæringene er svært ujevnt fordelt mellom regioner, og fordi utviklingen i den enkelte bransjen i basisnæringene svinger sterkt.

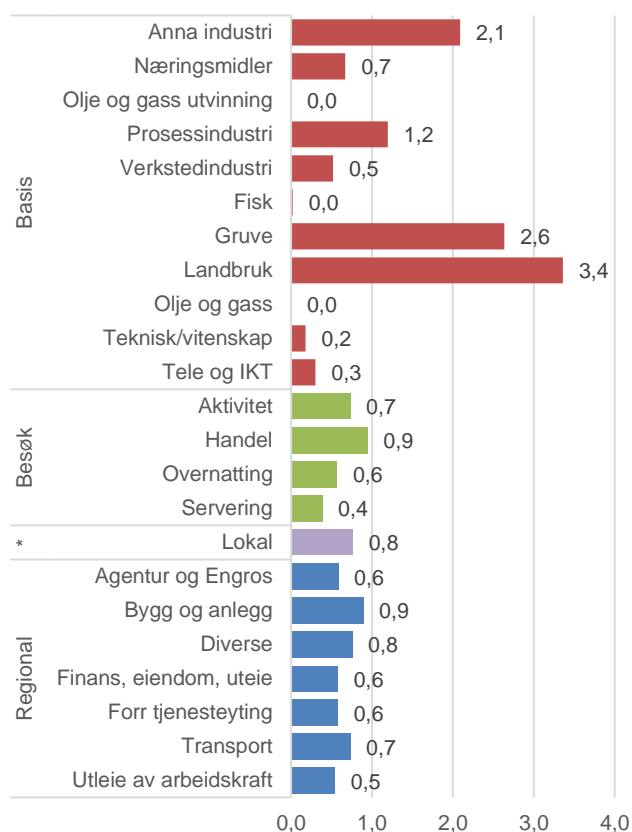
Hvilke bransjer har Glåmdal relativt mye av, i forhold til andre regioner? For å få fram dette bruker vi lokaliseringkvotienter (LQ). LQ for en bransje beregnes gjennom å ta andelen av antall arbeidsplasser i bransjen i forhold til sysselsettingen på stedet, og dele på tilsvarende andel på landsbasis. Hvis tallet er større enn 1,0 betyr det at der er relativt mye av denne bransjen på stedet. Er tallet mindre enn 1,0 betyr det at det er lite av denne bransjen.

Det er bare fire bransjer som Glåmdal har relativt mye av. Det er landbruk, gruver (inkluderer steinbrudd, sandtak etc.), anna industri og prosessindustri. Det er bare bransjen gruver som har hatt vekst på landsbasis etter 2000, men det er en liten bransje som ikke har stor betydning. Det er bare litt over 100 arbeidsplasser i denne bransjen i Glåmdal. Landbruk, anna industri og prosessindustri er store bransjer, som alle har hatt sterk nedgang i antall arbeidsplasser på landsbasis, som vi ser av den nederste figuren.

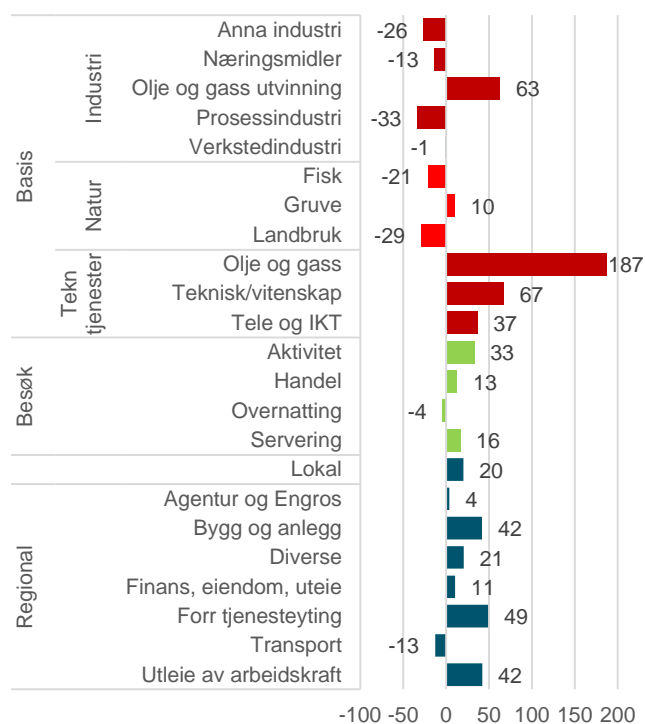
Glåmdal har nesten ikke arbeidsplasser i de basisnæringene som har hatt sterk vekst, som olje og gass-relaterte næringer, teknisk/vitenskapelige tjenester og tele/IKT.

Glåmdal har forholdsvis lite av samtlige bransjer innen besøksnæringene og de regionale næringene.

Vi kan dermed slå fast at bransjestrukturen i Glåmdal har vært lite gunstig. I resten av dette kapitlet skal vi analysere hvor mye av nedgangen i næringslivet som skyldes bransjestrukturen og hvor mye av nedgangen som må finne andre forklaringer.

Figur 22: Lokaliseringkvotienter for de ulike bransjene i Glåmdal 2013.

Figur 23: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

2.8 Basisnæringer, strukturelle forhold og attraktivitet

Basisnæringene betyr mye for den regionale utviklingen. Basisnæringene skaffer inntekter til regionen gjennom å selge varer og tjenester ut av regionen. Basisnæringene er også mest utsatt for konjunkturer og konkurranse. Samtidig har basisnæringene stort potensiale gjennom at de leverer varer på et nasjonalt og internasjonalt marked, og ikke er begrenset av etterspørsel i egen region.

Tabellen under viser antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i 2000 og 2013. Tabellen viser også endring i absolutte tall, prosentvis endring og vekstimpuls. Vekstimpulsen er endringen målt som andel av samlet sysselsetting, og er sammenliknet med vekstimpulsen nasjonalt. Begrepet vekstimpuls er ikke like intuitivt som arbeidsplassvekst, men den sier mer om hvordan veksten har bidratt til vekst i samlet sysselsetting enn det arbeidsplassveksten alene gjør. Gitt at et sted har én arbeidsplass innen en bransje, og at antall arbeidsplasser øker til to. Da har den prosentvise veksten vært på 100 prosent, men den ekstra arbeidsplassen har neppe bidratt til mye sysselsettingsvekst. Når vi ser på vekstimpulser, ser vi hvordan veksten bidrar i forhold til samlet vekst på stedet.

Tabell 2: Antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i Glåmdal i 2000 og 2013. Absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls i Glåmdal og vekstimpuls på landsbasis.

SubNæring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge	
Basis	Industri	Anna industri	1 909	980	-929	-48,7	-3,6	-0,8
		Næringsmidler	527	306	-221	-41,9	-0,9	-0,3
		Olje og gass utvinning			0		0,0	0,4
		Prosessindustri	409	340	-69	-16,9	-0,3	-0,7
		Verkstedindustri	891	524	-367	-41,2	-1,4	0,0
	Natur	Fisk	3	3	0	0,0	0,0	-0,2
		Gruve	103	112	9	8,7	0,0	0,0
		Landbruk	1 417	1 207	-210	-14,8	-0,8	-0,7
	Tekn tjenester	Olje og gass			0		0,0	1,0
		Teknisk/vitenskap	52	114	62	119,2	0,2	1,3
Tele og IKT		145	178	33	22,8	0,1	0,7	
Totalsum		5 456	3 764	-1 692	-31,0	-6,6	0,8	
Sysselsatte		25 531	24 178	-1 353	-5,3			

Den nest nederste linjen viser at antall arbeidsplasser i basisnæringene sank fra 5 456 til 3 764, og at nedgangen tilsvarer 1 692 arbeidsplasser. En nedgang som i prosent tilsvarer hele 31,0 prosent. Vekstimpulsen er på -6,6 prosent. Det betyr at nedgangen på 1 692 arbeidsplasser tilsvarer 6,6 prosent av samlet sysselsetting i Glåmdal. I samme periode har Norge fått en vekstimpuls på 0,8 prosent fra basisnæringene.

Arbeidsplassnedgangen har skjedd i bransjene anna industri, verkstedindustri, næringsmidler, landbruk og prosessindustri. Det er de bransjene som Glåmdal hadde mye av i 2000, og bransjer som har hatt nedgang på landsbasis også, med unntak av verkstedindustrien som har stått omtrent stille.

Det har vært vekst i teknisk/vitenskapelige tjenester og tele/IKT, men dette er bransjer hvor det var ganske få arbeidsplasser i 2000, så den høye prosentvise veksten gir dermed ganske få ekstra arbeidsplasser, og dermed også små vekstimpulser.

2.8.1 Indeksert vekst

Tabellen på forrige side oppsummerte situasjonen i basisnæringene fra 2000 til i dag. Figuren til høyre av viser den indekserte arbeidsplassutviklingen i basisnæringene i Glåmdal fra 2000 til 2013.

Vi ser at det har vært en vekst i teknologiske tjenester på 48,2 prosent siden 2000. I de naturbaserte tjenestene, som hovedsakelig består av landbruk, har det vært en nedgang på 13,2 prosent.

Industrien er nesten halvert siden 2000. Nesten annenhver arbeidsplass i industrien i Glåmdal har forsvunnet i løpet av denne perioden.

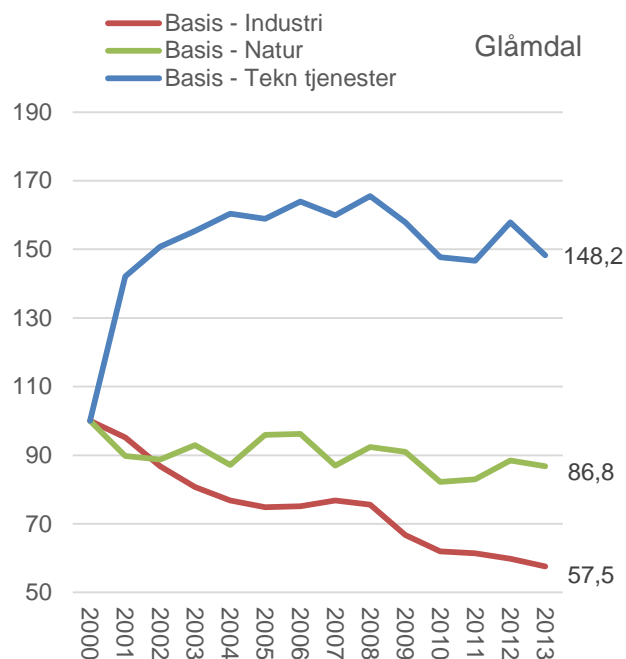
Figuren under viser den indekserte utviklingen i basisnæringene på landsbasis. De teknologiske tjenestene har vokst mye. Veksten har vært på 68 prosent fra 2000 til 2013. Industrien har hatt en nedgang i antall arbeidsplasser på 10,5 prosent, mens de naturbaserte næringene har avtatt med 25 prosent.

Når vi sammenlikner veksten i Glåmdal og veksten på landsbasis i de to figurene til høyre, ser vi at veksten i de teknologiske tjenestene i Glåmdal er lavere enn veksten på landsbasis. Glåmdal har ikke hatt vekst i de teknologiske tjenestene de siste i årene. Veksten kom fra 2000 til 2004.

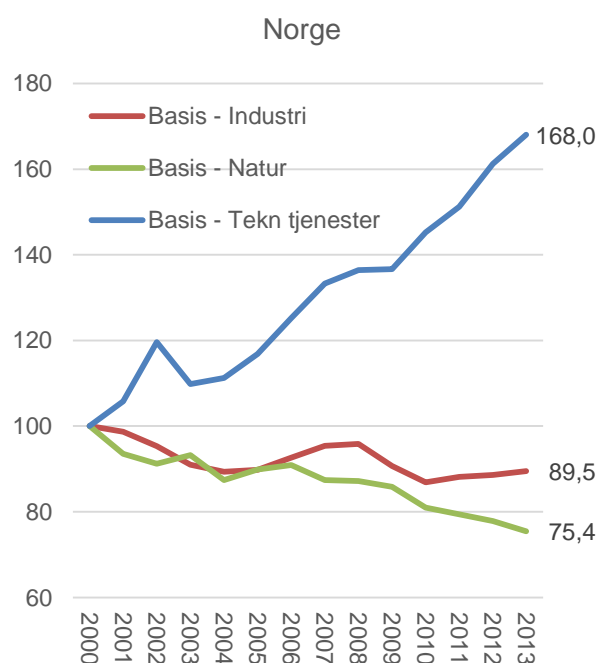
De naturbaserte næringene har klart seg godt i Glåmdal. Nedgangen på 13,2 prosent er faktisk ganske bra, når vi ser at Norge har hatt en nedgang på hele 25 prosent i samme periode.

Industrien har falt 10,5 prosent på landsbasis. Det er langt mindre enn fallet i Glåmdal, som er på hele 42,5 prosent.

Det er altså industrinedgangen som har vært problemet i Glåmdal. Det er industrinedgangen som har betydd absolutt mest for den samlede nedgangen, og det er industrien som har utviklet seg langt dårligere enn på landsbasis.

Figur 24: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Glåmdal, 2000-2013.

Figur 25: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Norge, 2000-2013

2.8.2 Nivå basisnæringer

Til høyre ser vi nivået til basisnæringene i kommunene i Hedmark i 2013. Nivået er målt som antall arbeidsplasser delt på sysselsettingen.

Alvdal har høyest andel basisnæringer, men er likevel bare rangert som nummer 73 av de 428 kommunene i Norge.

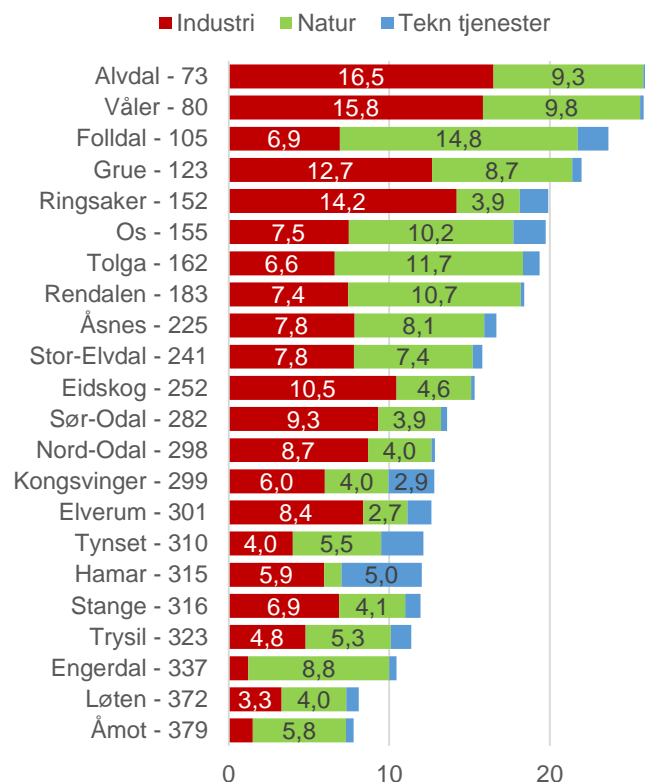
Våler har nest høyest andel av sysselsettingen av kommunene i Hedmark, og er nummer 80 av kommunene i Norge. Det er mye av både industri og landbruk i Våler, men nesten ikke teknologiske tjenester. Grue har også en forholdsvis høy andel av basisnæringer. Andelen basisnæringer i Åsnes, Eidskog, Sør-Odal, Nord-Odal og Kongsvinger er litt under gjennomsnittet for norske kommuner.

2.8.3 Vekstimpulser basisnæringer

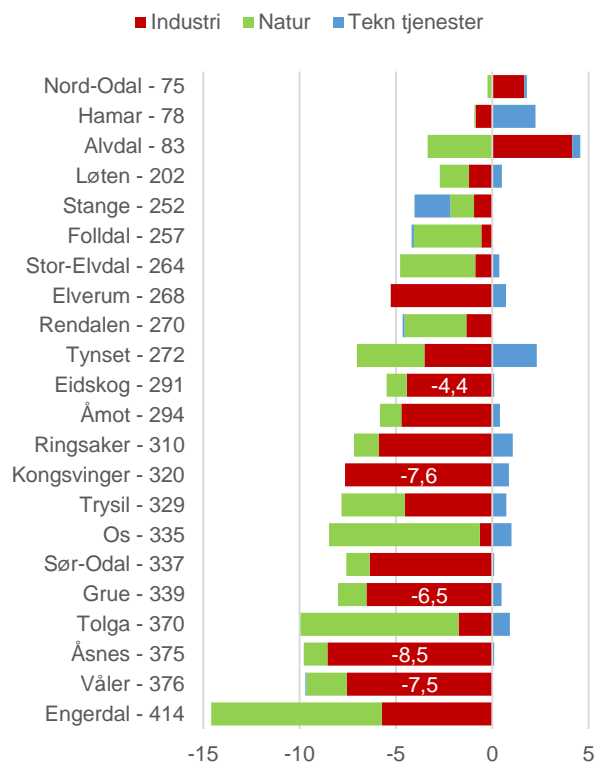
Figur 26 viser hvordan vekstimpulsene i basisnæringene har vært fra 2000 til 2013 i kommunene i Hedmark.

Nord-Odal har hatt de sterkeste vekstimpulsene fra basisnæringene av alle kommunene i Hedmark. Det er bare Nord-Odal og Alvdal som har hatt vekst i industrisysselsettingen.

Andre kommuner i Glåmdal, som Eidskog, Kongsvinger, Grue, Åsnes og Våler, har alle hatt ganske sterk nedgang. I disse kommunene har det også vært nedgang i landbruket. Kongsvinger og Grue har hatt vekst i teknologiske tjenester, men det har ikke oppveid nedgangen i industrien.

Figur 26: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, i basisnæringene i kommunene i Hedmark i 2013.

Figur 27: Endring som andel av sysselsettingen fra 2000 til 2013 i basisnæringene i kommunene i Hedmark.

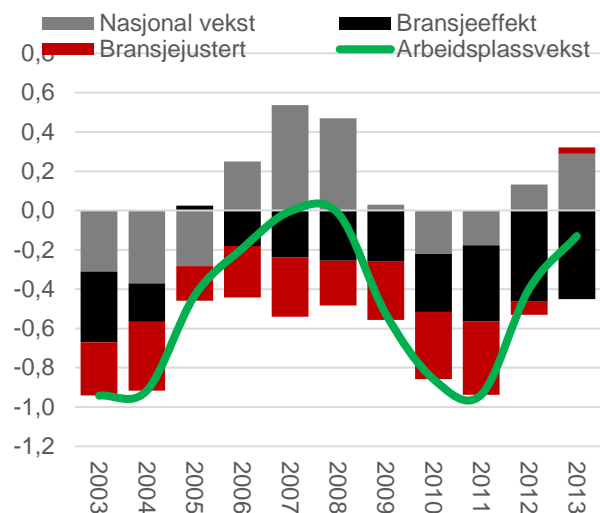
2.8.4 Dekomponering av veksten i basisnæringene

Vi kan dekomponere vekstimpulsene fra basisnæringene i tre faktorer: For det første vil den nasjonale veksten i basisnæringene prege utviklingen. Vi ser i figuren at det var høy nasjonal vekst i årene 2006-2008. Deretter kom finanskrisen og reduserte den nasjonale veksten. Den nasjonale veksten viser hvordan konjunktorene har påvirket veksten i basisnæringene i Glåmdal.

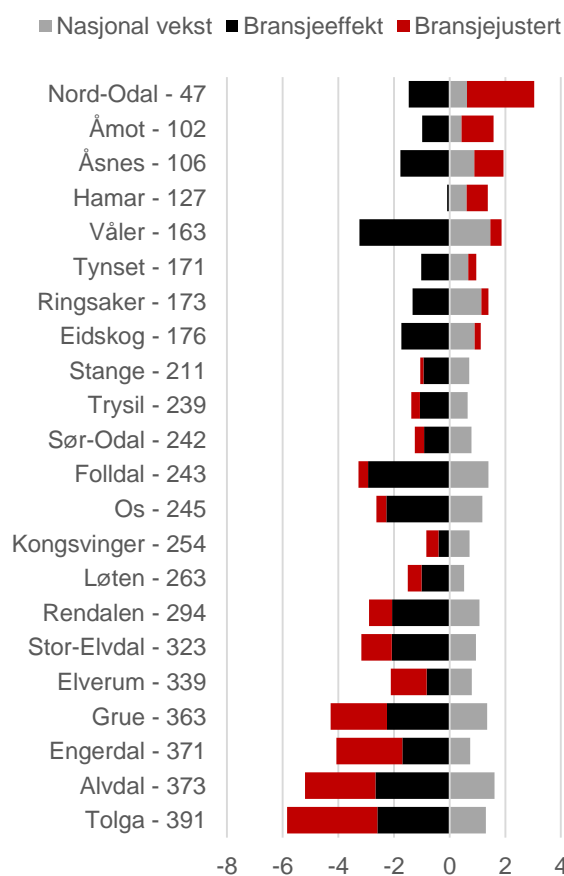
Deretter har vi målt hvor mye av vekstimpulsene som skyldes bransjestrukturen. I Glåmdal har bransjestrukturen virket negativt i alle periodene unntatt i 2005 (egentlig årene 2003-2005). Vi har sett at Glåmdal har mye av bransjer som har hatt nedgang, og lite av de bransjene som har hatt vekst. I figuren har vi regnet ut nøyaktig hvor mye denne bransjestrukturen har påvirket vekstimpulsene fra basisnæringene.

De bransjejusterte vekstimpulsene viser hvor mye av utviklingen i basisnæringene som ikke skyldes nasjonale konjunkturer eller bransjestrukturen. Dette er forhold som ikke kan forklares av ytre forhold, og som må finne sin forklaring innad i regionen. Glåmdal har hatt en utvikling som er mye svakere enn hva som kan forklares av strukturelle forhold, og framstår dermed som å være lite attraktiv for basisnæringer i alle periodene inntil den siste perioden. I den siste perioden har Glåmdal faktisk blitt litt attraktiv for basisnæringene.

I figur 28 ser vi hvordan den bransjejusterte vekstimpulsen i den siste perioden, som er indikator for attraktivitet i basisnæringene, varierer mellom kommunene i Hedmark. Nord-Odal har høyest attraktivitet for basisnæringer av alle kommunene i Hedmark. Åsnes, Våler og Eidskog har også vært attraktive for basisnæringene i den siste treårsperioden. Sør-Odal og Kongsvinger har vært litt under middels, mens Grue har de svakeste resultatene.

Figur 28: Årlige vekstimpulser fra basisnæringene i Glåmdal. Tre års glidende gjennomsnitt. Den røde linjen viser vekstimpulsene i basisnæringene. Stolpene viser hvordan veksten er dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

Figur 29: Vekstimpulser i basisnæringene i kommunene i Hedmark fra 2011 til 2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

2.9 Besøksnæringer

I kapittel 2.4 om vekst i næringstypene og offentlig sektor, kom det fram at Glåmdal har hatt en vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringene på 0,2 prosent fra 2000 til 2013. Veksten i besøksnæringene på landsbasis har vært på 13,8 prosent. I dette kapitlet skal vi gå i mer detalj om utviklingen i besøksnæringene i regionen.

I tabellen under presenterer vi hovedtallene for besøksnæringene i Glåmdal.

Tabell 3: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i 2000 og 2013, absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls og vekstimpuls på landsbasis i samme periode.

Næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Besøk	Aktivitet	330	379	49	14,8	0,2	0,5
	Handel	2 175	2 151	-24	-1,1	-0,1	1,2
	Overnatting	108	145	37	34,3	0,1	-0,1
	Servering	219	163	-56	-25,6	-0,2	0,3
Totalsum		2 832	2 838	6	0,2	0,0	2,0

Samlet antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Glåmdal økte fra 2 832 i 2000 til 2 838 i 2013. Økningen var på 6 ansatte, tilsvarende 0,2 prosent av samlet sysselsetting. Besøksnæringene har stått stille i regionen når vi ser på summen av antall ansatte, men når vi deler opp besøksnæringene, ser vi at det har skjedd en del endringer.

Aktivitetsnæringene, som består av opplevelsesnæringer, sport og fritid etc., har hatt en prosentvis vekst på hele 14,8 prosent. Det har gitt 49 ekstra arbeidsplasser i regionen, som tilsvarer 0,2 prosent av samlet sysselsetting. Derfor blir vekstimpulsen fra veksten i aktivitetsnæringene 0,2 prosent. Det er en svakere vekstimpuls enn hva aktivitetsnæringene har gitt i Norge.

Handelen er den klart størst delen av besøksnæringene, med sine 2 151 arbeidsplasser i regionen i 2013. Handelen har hatt en nedgang på 24 arbeidsplasser. Det gir en beskjeden negativ vekstimpuls på 0,1 prosent.

Overnattingsnæringen har økt antall arbeidsplasser med 37. Ettersom det var bare 108 arbeidsplasser i utgangspunktet, tilsvarte dette en prosentvis vekst på 34 prosent. Siden overnattingsbransjen er så liten, skapte denne veksten en vekstimpuls på bare 0,1 prosent.

Glåmdal har også hatt en nedgang på 56 arbeidsplasser innen servering. I prosent tilsvarer dette 25,6 prosent. Serveringsbransjen var også ganske liten i utgangspunktet, og derfor er den negative vekstimpulsen bare 0,2 prosent. Serveringsbransjen vokser på landbasis.

Statistikken skiller ikke alltid godt mellom arbeidsplasser i overnatting og servering. Ofte er det hoteller som både driver overnatting og servering, og da skiller det ikke alltid like konsekvent mellom disse bransjene.

2.9.1 Indeksert vekst

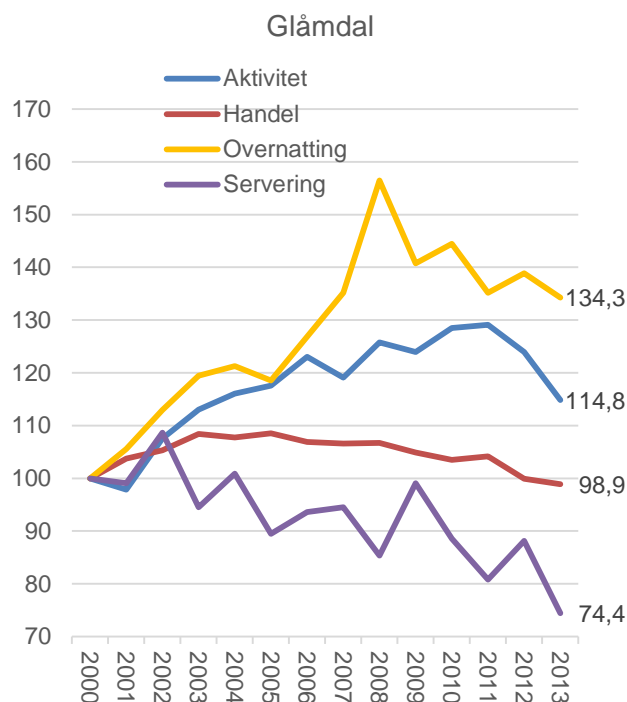
Til høyre vises den indekserte arbeidsplassveksten i besøksnæringene fra 2000 til 2013. I figuren nederst ser vi samme graf for utviklingen i besøksbransjene på landsbasis.

Overnattingsbransjen økte mye fram til 2008, men har gått litt tilbake etter det. Likevel har veksten vært på hele 34,3 prosent siden 2000. På landsbasis har antall arbeidsplasser i overnattingsnæringen gått ned, som vi ser av den nederste figuren.

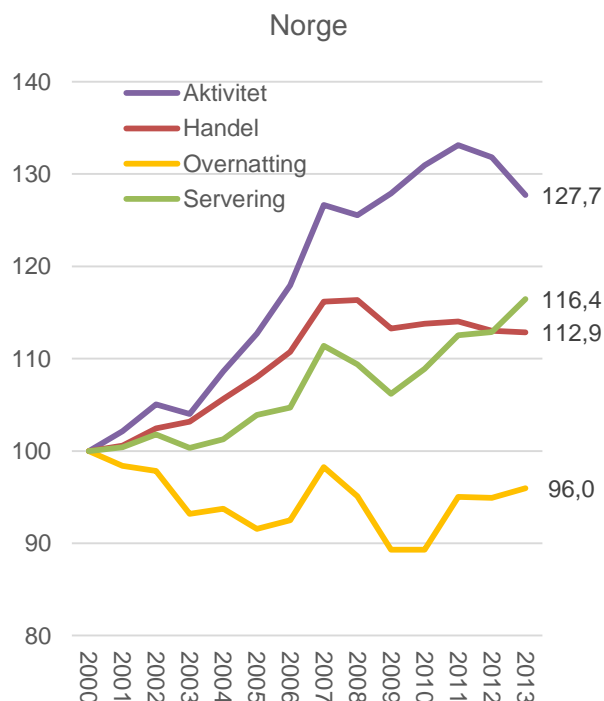
Aktivitetsnæringene økte fram til 2011, men har blitt redusert de to siste årene. Aktivitetsnæringene har hatt en vekst på 14,8 prosent i Glåmdal, men har økt med 27,7 prosent på landsbasis.

Det har vært en svak, men jevn nedgang i handelen. På landsbasis har antall arbeidsplasser i handelen økt med 12,9 prosent.

Antall ansatte i serveringsbransjen har gått ned med over 25 prosent i Glåmdal. Serveringsbransjen øker i Norge.

Figur 30: Indeksert arbeidsplassvekst i antall arbeidsplasser i bransjene i besøksnæringene i Glåmdal fra 2000 til 2013.

Figur 31: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2013.

2.9.2 Besøksnæringer nivå

Figur 31 til høyre viser nivået på besøksnæringene i kommunene i Hedmark. Nivået er målt som antall arbeidsplasser som andel av samlet sysselsetting.

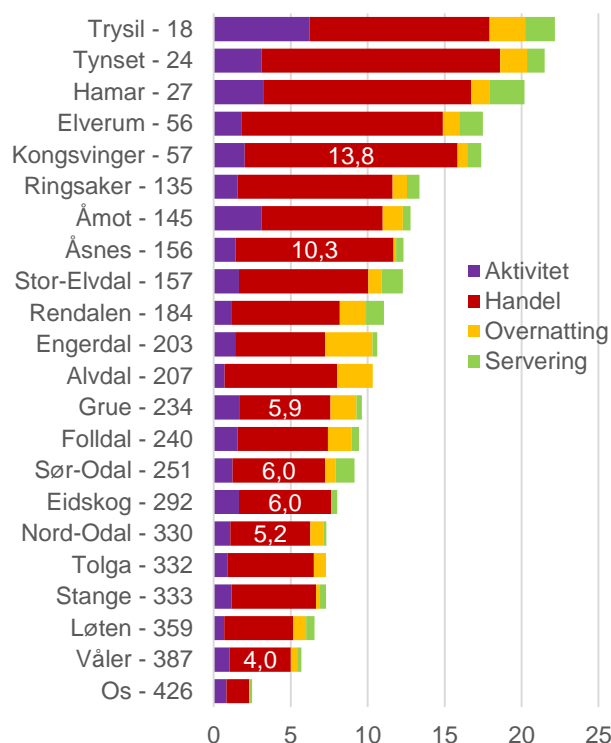
Trysil og Tynset er kommuner med ganske høy andel besøksnæringer. Der er rangert som henholdsvis nummer 18 og 24 av de 428 kommunene i landet med hensyn til besøksnæringenes andel av samlet sysselsetting.

Hamar, Elverum og Kongsvinger er regionale handelssentra som har mange arbeidsplasser i butikkhandel. Åsnes har også relativt mye handel. De andre kommunene i Glåmdal har alle relativt få arbeidsplasser i butikkhandel. Det ser ut til at de som bor i disse kommunene handler i Kongsvinger.

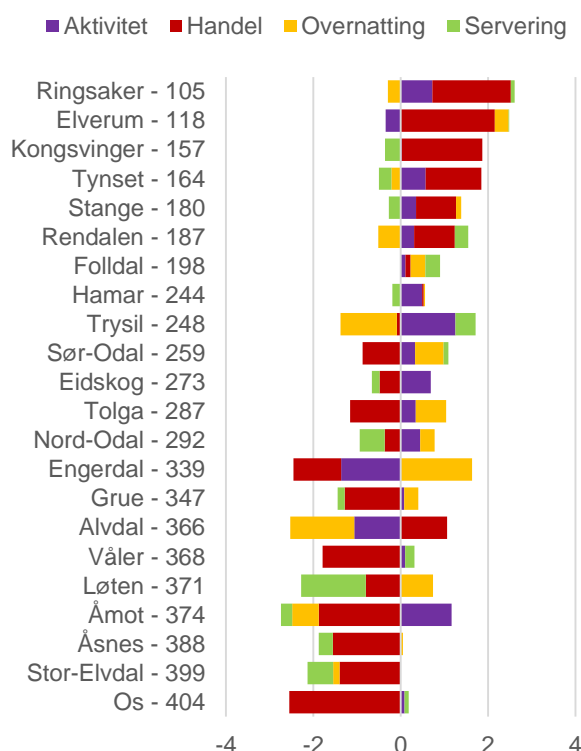
Figur 33 viser vekstimpulsene fra besøksnæringene i kommunene i Hedmark fra perioden 2000-2013. Figuren viser hva arbeidsplassveksten i besøksnæringene har utgjort som andel av sysselsettingen. Vekstimpulsene er rangert til venstre etter samlet vekstimpuls for besøksnæringene.

Kongsvinger har hatt vekstimpulser fra handel og servering, mens servering har gått tilbake. Samlet sett har Kongsvinger hatt positiv vekstimpuls, og er rangert som nummer 157 av 428 kommuner.

De andre kommunene i Glåmdal har hatt nedgang i besøksnæringene. Det kan se ut til at Kongsvinger har styrket sin posisjon som regionalt handelssenter siden 2000.

Figur 32: Nivå, antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, i kommunene i Hedmark i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

Figur 33: Vekstimpulser, dvs. endring i antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, kommunene i Hedmark, 2011-2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.9.3 Dekomponering av veksten i besøksnæringene

For å forklare hva veksten skyldes, har vi tidligere dekomponert veksten i nasjonalt bidrag, bransjefeffekt og bransjejustert vekst. Det som kjennetegner besøksnæringene er at kunden må være personlig til stede. Handelen er den største av besøksnæringene, og besøksnæringene omsetter mye til egen befolkning. Da vil steder med befolkningsvekst kunne forvente en øking i besøksnæringene. Dette må vi justere for. Vekst utover det befolkningsutviklingen skulle tilsi kaller vi endring i besøksoverskudd, og dette er et mål på besøksattraktiviteten.

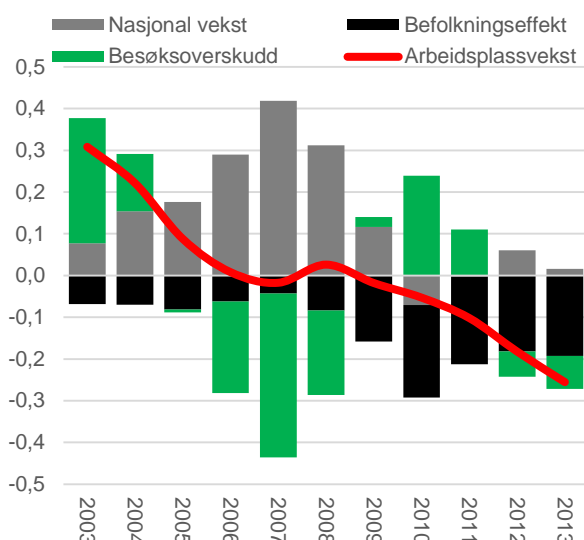
I figur 34 viser en røde linjen vekstimpulsene i besøksnæringene fra ett år til et annet. De årlige vekstimpulsene er dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd.

Endringene i besøksoverskuddet, som er en indikator for besøksattraktivitet, har variert ganske mye. I noen perioder har regionen økt sin besøksattraktivitet, mens i andre perioder har regionen hatt relativ nedgang. I de to siste periodene har besøksnæringene utviklet seg negativt. Vi kan også se at befolkningseffekten har blitt mer negativ i de siste periodene.

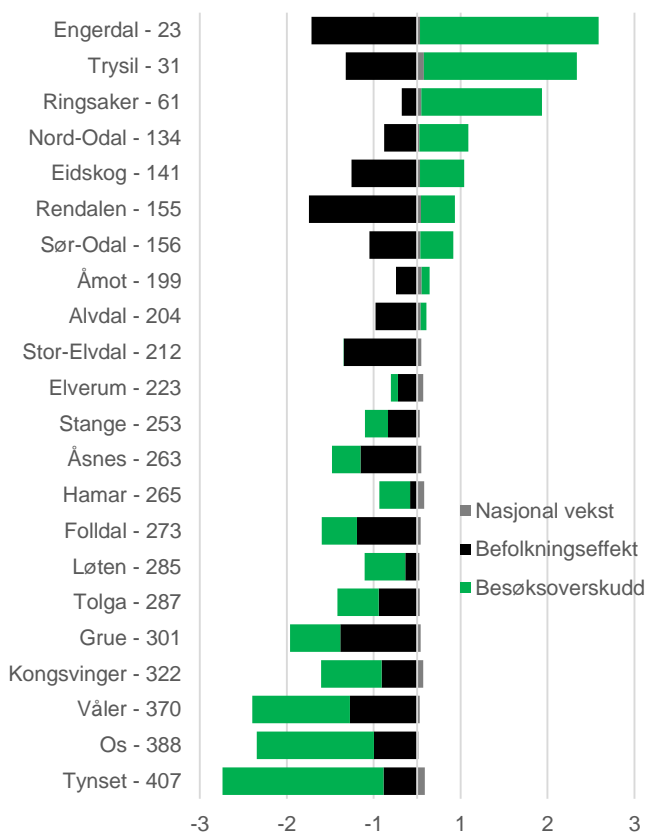
Utviklingen i den siste treårsperioden, som er den siste søylen i figur 34, er oppsummert for alle kommunene i Hedmark i figur 35.

Nord-Odal, Eidskog og Sør-Odal har hatt en forholdsvis bra utvikling av sine besøksnæring de siste tre årene, den svake befolkningsutviklingen tatt i betraktning.

Åsnes, Kongsvinger, Grue og Våler hatt en svak utvikling i sine besøksnæring.

Figur 34: Vekstimpulser fra besøksnæringene i Glåmdal fra 2000 til 2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 35: Vekstimpulser fra besøksnæringene fra 2010 til 2013 i kommunene i Hedmark dekomponert i nasjonalt bidrag, befolkningseffekt og besøksoverskudd.

2.10 Regionale næringer

Tabellen under viser bransjeinndelingen i de regionale næringene og antall arbeidsplasser i disse bransjene i 2000 og 2013. Videre viser tabellen absolutt og prosentvis endring i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013. De to siste kolonnene viser vekstimpulsen i henholdsvis Glåmdal og Norge fra 2000 til 2013. Vekstimpulsene er kodet med farger, slik at den høyeste verdien er mørk blå, og den laveste verdien er mørk rød. Verdiene imellom er fargegradert etter hvor langt fra ytterpunktene de står.

Tabell 4: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene 2000 og 2013, absolutt endring, prosentvisendring, og vekstimpuls i Glåmdal og Norge fra 2000 til 2013.

Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Agentur og Engros	532	647	115	21,6	0,5	0,2
Bygg og anlegg	1 362	1 652	290	21,3	1,1	3,1
Diverse	709	1 066	357	50,4	1,4	1,1
Finans, eiendom, utleie	398	440	42	10,6	0,2	0,3
Forr. tjenesteyting	472	652	180	38,1	0,7	1,5
Transport	1 031	824	-207	-20,1	-0,8	-0,8
Utleie av arbeidskraft	73	235	162	221,9	0,6	0,6
SUM	4 577	5 516	939	20,5	3,7	6,1
Sysselsatte	25 531	24 178	-1 353	-5,3		

Det har blitt skapt 939 arbeidsplasser i de regionale næringene i Glåmdal fra 2000 til 2013. Denne veksten har tilsvart 3,7 prosent av sysselsettingen. De regionale næringene har dermed bidratt til vekst på stedet, i motsetning til hva basis- og besøksnæringene har gjort.

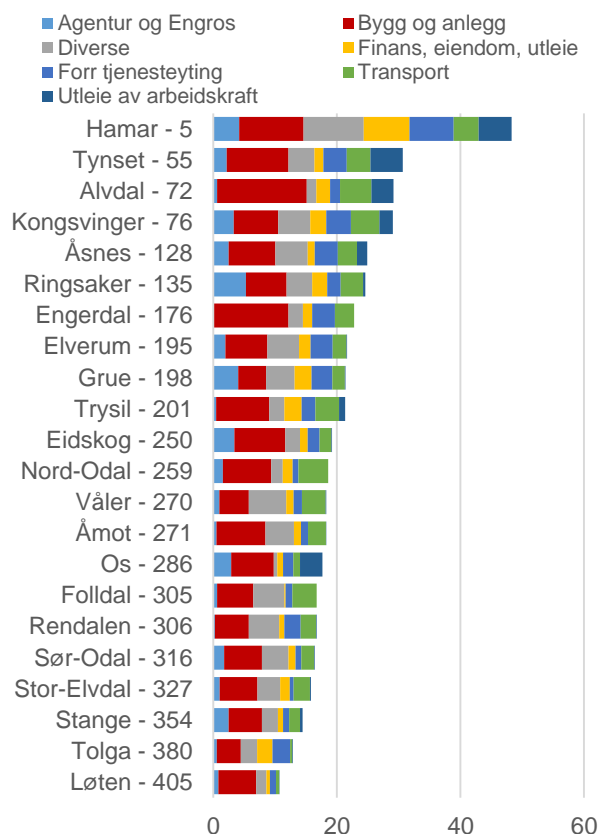
Antall arbeidsplasser innen bygg og anlegg og innen diverse-kategorien har bidratt mest til vekstimpulsene. Diverse-kategorien inkluderer frivillige organisasjoner, arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner, trafikkskoler m.m.

I transportbransjen har det blitt 207 færre arbeidsplasser siden 2000. Nedgangen har tilsvart 0,8 prosent av sysselsettingen, en nedgang som er lik som nedgangen nasjonalt.

Selv om det har vært vekst i alle bransjer unntatt transportbransjen i Glåmdal, har ikke vekstimpulsene fra de regionale næringene vært like høy i Glåmdal som på landsbasis.

2.10.1 Nivå

De regionale næringene har en tendens til å klumpe seg i byer og regionale sentra. Det er spesielt forretningsmessig tjenesteyting, finans, eiendom og utleie og agentur og engros som er typiske bynæringer. Bygg og anlegg og transport er bransjer som er godt spredt utover landet. Derfor er det ingen overraskelse at Hamar har høyest konsentrasjon av regionale næringer blant kommunene i Hedmark. Kongsvinger er kommunen i Glåmdal med høyest konsentrasjon av de regionale næringene. Kongsvinger har også en høy andel på landsbasis.

Figur 36: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, på de regionale næringene i kommunene i Hedmark i 2013.

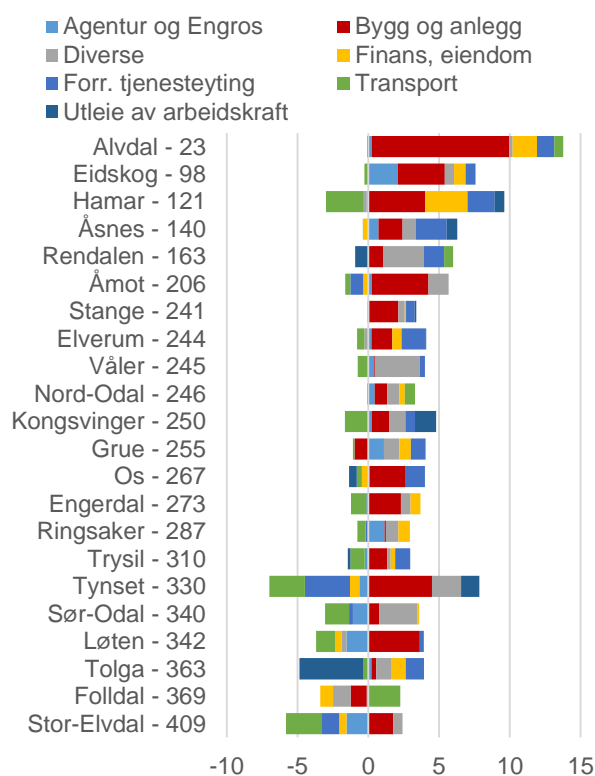
2.10.2 Vekstimpulser

De regionale næringenes bidrag til vekst i sysselsettingen er vist i figuren til høyre.

Fra 2000 til 2013 har Eidskog fått positive vekstimpulser fra de regionale næringene. Veksten i antall arbeidsplasser har tilsvart om lag 7 prosent av sysselsettingen.

Også i Åsnes har arbeidsplassveksten i de regionale næringene tilsvart en forholdsvis høy del av sysselsettingen.

De fleste kommunene i Hedmark har fått positive vekstimpulser fra de regionale næringene. På mange steder har bygg- og anleggsbransjen bidratt positivt, mens transportbransjen har bidratt negativt.

Figur 37: Vekstimpulser fra de regionale næringene fra 2000 til 2013, i kommunene i Hedmark.

2.10.3 Dekomponering av veksten i de regionale næringene

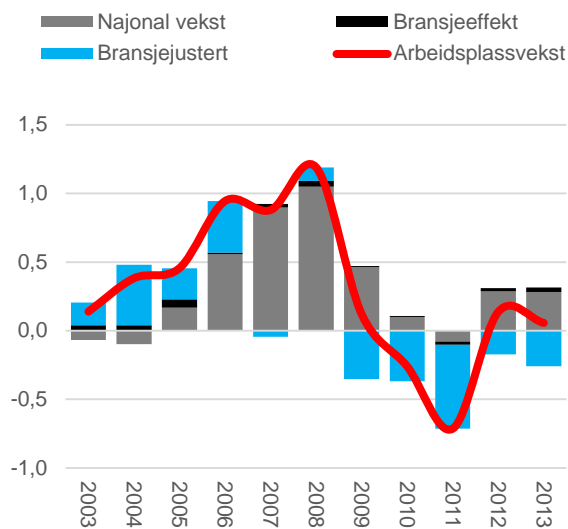
I figur 38 er den årlige veksten i de regionale næringene i Glåmdal dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Figuren viser tre års glidende gjennomsnitt.

I motsetning til basisnæringene har ikke bransjestrukturen så mye å si for utviklingen av de regionale næringene, men vi ser at den nasjonale veksten betyr mer.

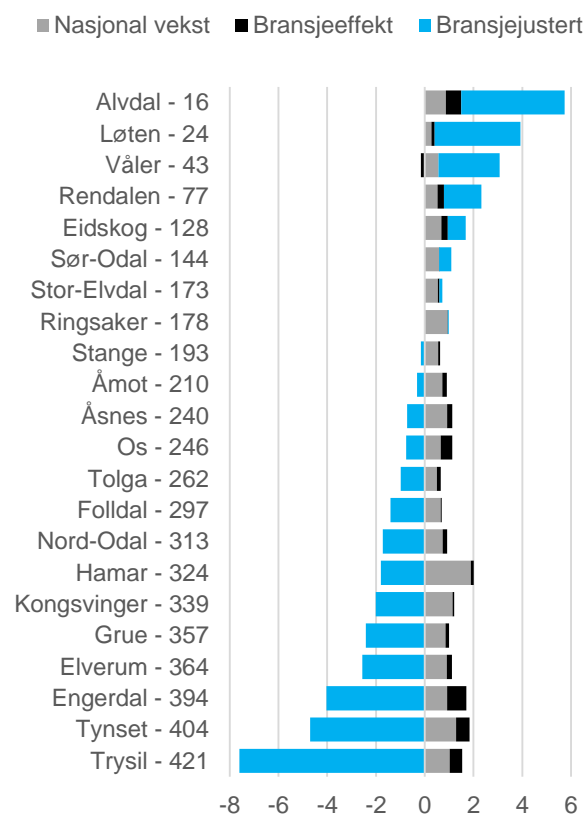
De regionale næringene i Norge vokste raskt i oppgangstiden fra 2005-2008. Fram til 2008 vokste de regionale næringene i Glåmdal raskere enn ellers i landet. Etter finanskrisen har veksten i de regionale næringene blitt svakere. I Glåmdal har de regionale næringene hatt svakere utvikling enn ellers i landet etter finanskrisen.

I figur 39 har vi sett spesielt på den siste treårsperioden og hvordan veksten i de regionale næringene kan dekomponeres for alle kommunene i Hedmark.

Våler, Eidskog og Sør-Odal har hatt ganske bra utvikling i de regionale næringene i denne perioden. I de andre kommunene har de regionale næringene utviklet seg svakt. Kongsvinger har mest av de regionale næringene av kommunene i Glåmdal, og har hatt ganske sterk nedgang.

Figur 38: Vekstimpulser fra de regionale næringene i Glåmdal fra 2000 til 2013. Tre års glidende gjennomsnitt. Vekstimpulsene er dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst.

Figur 39: Vekstimpulser fra de regionale næringene i kommunene i Hedmark siste tre år, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst.

2.10.4 Oppsummering næringsattraktivitet

Vi har nå gått gjennom de tre strategiske næringstypene i detalj. Vi har splittet opp veksten i de ulike næringstypene i strukturelle forhold og i attraktivitet. Vi har sett at Glåmdal har hatt en ugunstig næringsstruktur, og at svak befolkningsvekst har svekket besøksnæringene. Det er forhold som en ikke har kunnet gjøre særlige med, og som vil fortsette å prege utviklingen i de neste årene.

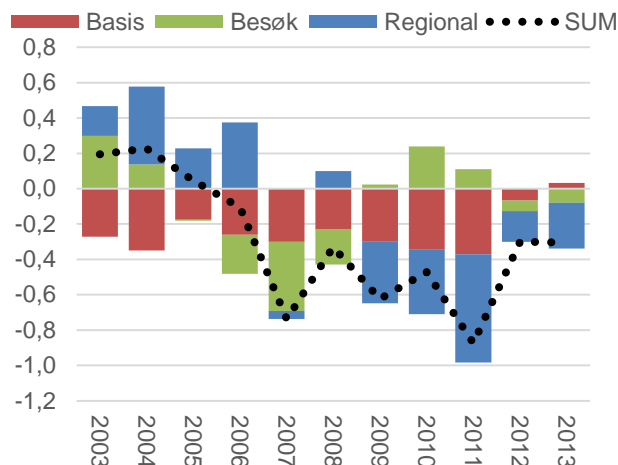
Det er regionens samlede attraktivitet for basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer som avgjør om veksten i næringslivet blir bedre eller dårligere enn hva de strukturelle forholdene tilsier.

Figur 40 viser hvordan næringsattraktiviteten har utviklet seg i overlappende treårsperioder etter 2000.

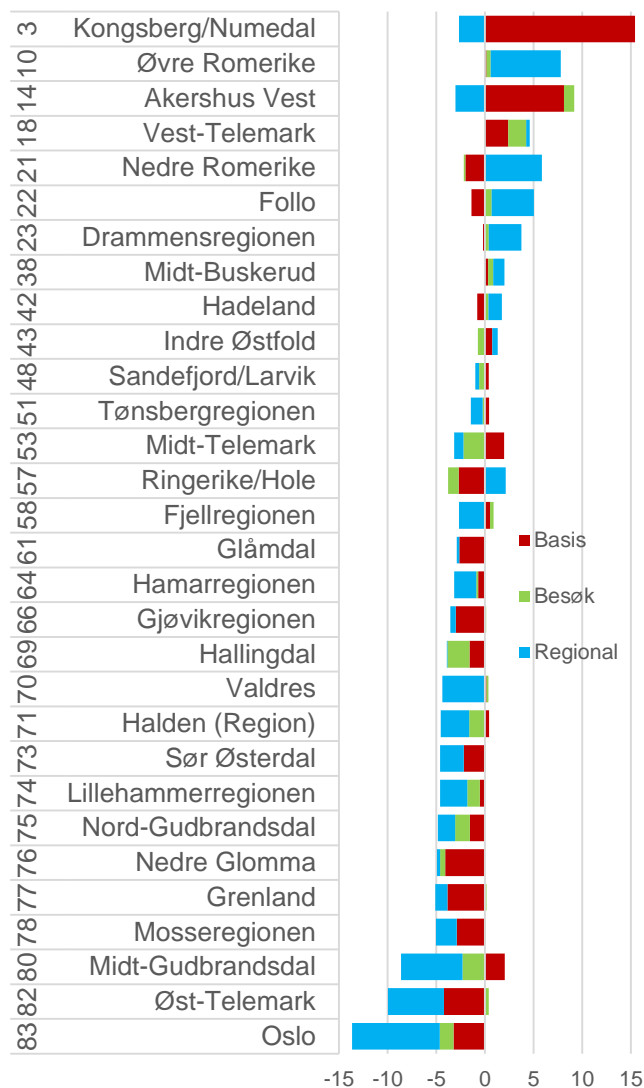
Glåmdal har hatt svak attraktivitet for basisnæringene i alle periodene unntatt den siste. Attraktiviteten for de regionale næringene var god fram til 2008, men svak ellers. Besøksattraktiviteten har variert en del, og i sum for perioden er den ganske nøytral.

I figur 41 ser vi hvordan regionene på Østlandet kommer ut når det gjelder den samlede næringsattraktiviteten etter 2000.

Glåmdal er rangert som nummer 61 av 84 regioner. Det er den svake utviklingen i basisnæringene som er årsaken til den lave samlede næringsattraktiviteten. Vi ser av figur 40 at Glåmdal hadde ganske bra næringsattraktivitet fram til 2006. Rangeringen hadde nok blitt svakere dersom vi hadde brukt perioden etter 2008.

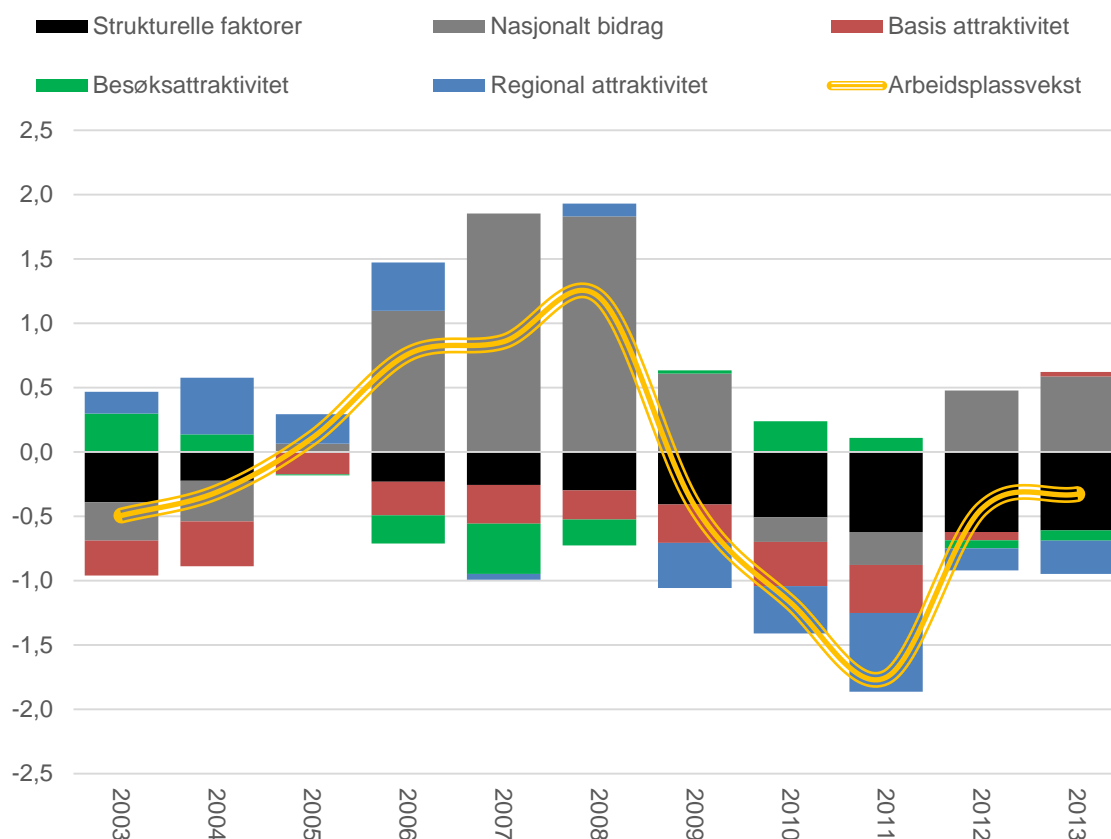
Figur 40: Samlet næringsattraktivitet.

Figur 41: Samlet næringsattraktivitet for regionene på Østlandet i perioden 2000-2013. Rangering blant de 83 regionene i Norge er vist helt til venstre.

2.10.5 Næringsattraktivitet, strukturelle forhold og nasjonal vekst

Det kan være interessant å se den samlede næringsattraktiviteten sammen med nasjonal vekst og strukturelle forhold. Da har vi med alle forholdene som til sammen bestemmer veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet.

Figur 42: Vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet, dekomponert i bidrag fra nasjonal vekst, strukturelle forhold og næringsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt.

I figuren over er den gule streken den samlede veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet. Vi kan se at det nasjonale bidraget forklarer ganske mye av veksten. Det nasjonale bidraget er næringslivets vekst i Norge, og representerer konjunktorene for næringslivet i Norge.

De strukturelle forholdene har blitt gradvis mer negative for næringslivet i Glåmdal. Det skyldes for en stor del av de oljebaserte delene av næringslivet har hatt sterk vekst, og andre deler av det konkurranseutsatte næringslivet svak vekst. En region som Glåmdal, som ikke har oljenæringer, vil da ha en ulempe. Dette ser ut til å kunne snu nå, ettersom det er ventet nedgang i oljebaserte bransjer, mens svekket kronekurs gir fordeler for andre konkurranseutsatte bransjer.

Selv om konjunkturer og strukturelle forhold betyr mye for veksten i næringslivet, er det næringsattraktiviteten som representerer handlingsrommet til regionen. De nasjonale konjunktorene og strukturelle forholdene kan regionen ikke gjøre stort med.

3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et av de viktigste strukturelle forholdene er hvordan stedet henger sammen med området utenfor. Hvor lett er det å pendle ut og inn av stedet, og hvordan er arbeidsplassutviklingen i omkringliggende kommuner? Pendlingsstrømmene kan fortelle oss om disse forholdene.

I tabellen under viser vi en pendlingsmatrise for kommunene i Glåmdal og de nabokommunene det pendles mest til.

Tabell 5: Pendlingsmatrise for 2013. Øverste tabell er i antall ansatte, mens i nederste tabell er tallene gjort til andel av samlet sysselsetting.

		Arbeidssted								Sysselsatte
		Kongsv.	Nord-Odal	Sør-Odal	Eidskog	Grue	Åsnes	Våler	Utenfor	
Bosted	Kongsvinger	5459	65	336	172	160	33	16	1595	7836
	Nord-Odal	243	1204	210	3	8	3	3	654	2328
	Sør-Odal	700	106	1554	14	15	17		1435	3841
	Eidskog	693	6	35	1602	9	8	2	466	2821
	Grue	323	5	12	11	1346	236	36	274	2243
	Åsnes	153	4	8	2	241	2181	231	533	3353
	Våler	20			2	25	230	943	536	1756
	Utenfor	623	171	261	132	94	255	244	5493	22422
Arbeidsplasse		8214	1561	2416	1938	1898	2963	1475	20465	

		Arbeidssted								Utenfor
		Kongsvi.	Nord-Odal	Sør-Odal	Eidskog	Grue	Åsnes	Våler		
Bosted	Kongsvinger	69,7	0,8	4,3	2,2	2,0	0,4	0,2	20,4	
	Nord-Odal	10,4	51,7	9,0	0,1	0,3	0,1	0,1	28,1	
	Sør-Odal	18,2	2,8	40,5	0,4	0,4	0,4	0,0	37,4	
	Eidskog	24,6	0,2	1,2	56,8	0,3	0,3	0,1	16,5	
	Grue	14,4	0,2	0,5	0,5	60,0	10,5	1,6	12,2	
	Åsnes	4,6	0,1	0,2	0,1	7,2	65,0	6,9	15,9	
	Våler	1,1	0,0	0,0	0,1	1,4	13,1	53,7	30,5	
	Utenfor	2,8	0,8	1,2	0,6	0,4	1,1	1,1	24,5	

I tabellen over kan vi se at det er mye pendling til Kongsvinger fra Nord-Odal, Sør-Odal, Eidskog og Grue, men mindre fra Åsnes og Våler. Utviklingen i arbeidsmarkedet i Kongsvinger blir dermed viktig for bosettingen i hele regionen. Nord-Odal og Sør-Odal har mye intern pendling. Det samme har Grue og Åsnes og Åsnes og Våler.

I Kongsvinger arbeider 69,7 prosent av de som har jobb i egen kommune. Det betyr at litt over 30 prosent av de som bor i Kongsvinger og har arbeid pendler ut av kommunen. I de andre kommunene er det høyere andel som pendler ut. I Sør-Odal er det nesten 60 prosent av de sysselsatte i kommunen som pendler ut.

3.1.1 Endringer i pendlingsmønsteret

Det er også interessant å se hvordan pendlingen har utviklet seg. I tabellen under viser vi endringer i andelen av de sysselsatte som arbeider på ulike steder fra 2000 til 2013.

Tabell 6: Endringer i pendling, målt som prosentvis andel av samlet sysselsetting.

		Arbeidssted							
		Kongsv.	Nord-Odal	Sør-Odal	Eidskog	Grue	Åsnes	Våler	Utenfor
Bosted	Kongsvinger	-0,3	0,4	0,9	0,7	0,7	0,0	0,2	-2,6
	Nord-Odal	1,7	1,5	-0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	-3,4
	Sør-Odal	1,4	1,0	-5,6	0,2	0,3	0,4	0,0	2,5
	Eidskog	-0,2	0,0	0,0	-0,6	0,1	0,2	0,0	0,4
	Grue	2,8	-0,2	0,1	0,4	-3,8	2,4	1,0	-2,8
	Åsnes	1,4	0,1	0,0	0,1	1,2	-3,4	0,6	0,0
	Våler	0,3	-0,1	-0,1	0,1	0,5	3,8	-9,8	5,2
	Utenfor	1,2	0,4	-0,3	0,4	0,2	0,6	0,2	-0,4

Pendlingen mellom kommuner i Norge øker jevnt og trutt. Dermed vil de fleste kommunene se at andelen av de sysselsatte som arbeider i egen kommune synker, men andelen som pendler ut og inn øker.

Det gjelder for de fleste kommunene i Glåmdal også. Unntaket er Nord-Odal som har økt andelen som arbeider i egen kommune. I noen kommuner, som Sør-Odal og Våler har det vært ganske sterk nedgang i andelen som arbeider i egen kommune.

Pendlingen til Kongsvinger fra de andre kommunene i regionen har økt ganske sterkt. Det betyr at disse kommunene i økende grad blir avhengige av utviklingen i Kongsvinger. Vekst i antall arbeidsplasser i Kongsvinger bidrar til å sikre bosetting i disse kommunene. Samtidig øker også pendlingen fra Kongsvinger til alle de andre kommunene i regionen. Dermed blir også bosettingen i Kongsvinger mer avhengig av arbeidsplassveksten i de andre kommunene. Regionens arbeidsmarked blir stadig tettere integrert.

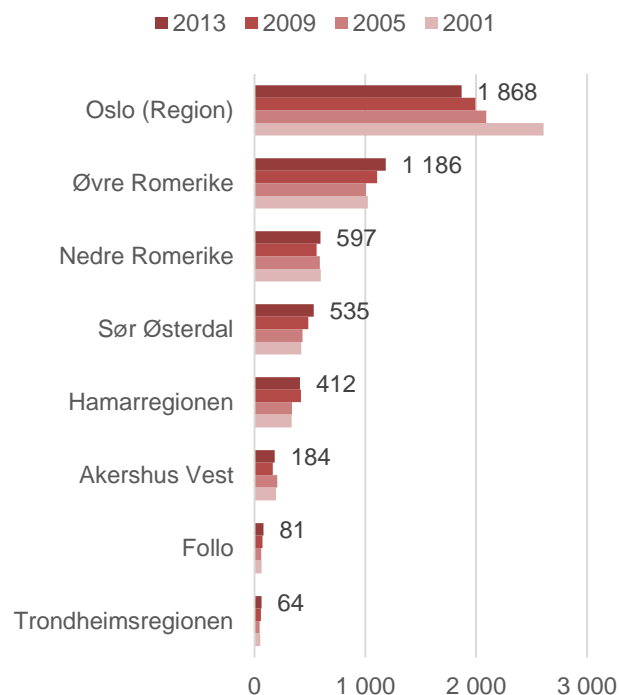
Den stadig tettere integreringen av arbeidsmarkedet er et argument for felles næringspolitikk. Det blir stadig mindre viktig hvor lokaliseringen av arbeidsplassene er, det er den samlede arbeidsplassveksten i regionen som er viktig for de enkelte kommunene.

3.1.2 Utpendling

I figur 41 ser vi hvilke regioner som befolkningen i Glåmdal pendler til.

Pendlingsretningen er sørover. Det pendles mest til Oslo, men antall som pendler til Oslo har blitt mindre. Det er også ganske mange som pendler til Romerike. Her har det vært en liten økning. Det er kanskje rart at det ikke har vært større økning i pendlingen til Oslo og Romerike. Det har vært sterk arbeidsplassvekst i disse regionene. Årsaken til det er nok at antall sysselsatte i Glåmdal har sunket.

Det er også noe pendling til resten av Hedmark, Sør Østerdal og Hamarregionen. Hedmark betyr imidlertid mye mindre for Glåmdal enn Akershus.

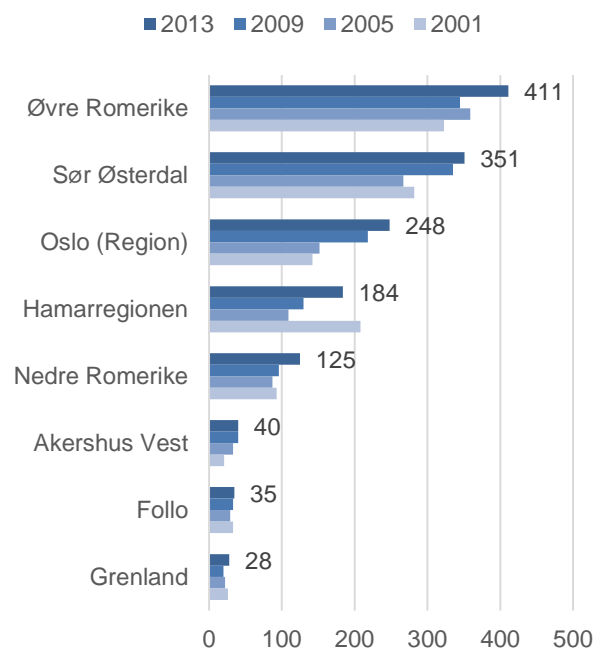

Figur 43: Antall personer som pendlet fra Glåmdal til de regionene det pendles mest til.

3.1.3 Innpendling

De regionene som har mest innpendling til Glåmdal er Øvre Romerike, Sør Østerdal og Oslo.

Det har vært ganske sterk økning i innpendling til Glåmdal, mens utpendlingen ikke har hatt samme vekst. Det viser kanskje at det burde være et større potensial for innflytting.

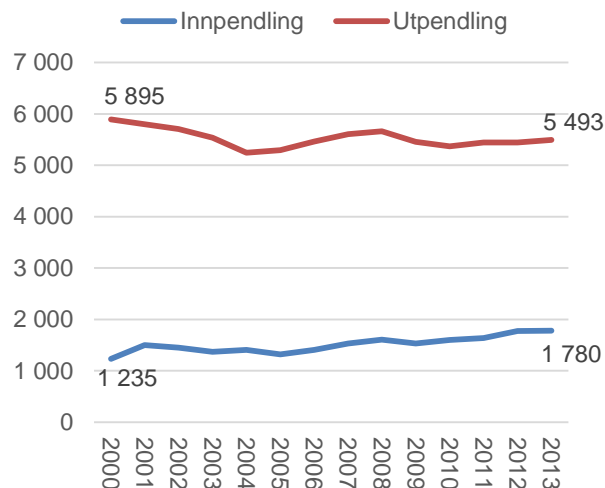

Figur 44: Antall personer som pendlet til Glåmdal fra de åtte regionene med størst innpendling til Glåmdal.

3.2 Samlet pendling

Utpendlingen fra Glåmdal har sunket fra 5 895 i 2000 til 5 493 i 2013. Det er overraskende, pendlingsvilligheten i Norge har stadig økt, og de regionene Glåmdal kan pendle til har hatt sterk vekst. Normalt burde vi se en økning i utpendlingen.

Antallet som pendler inn har økt fra 1 235 til 1 780. Det er langt færre som pendler inn enn som pendler ut, men i prosent har de vært en sterk økning i innpendlingen.

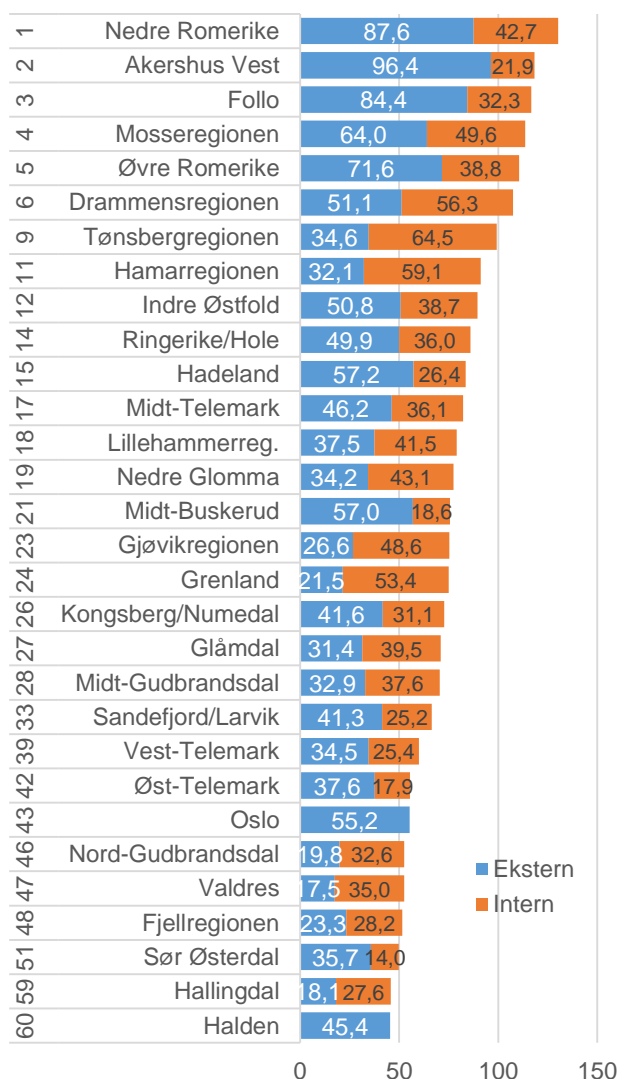
Figur 45: Antall personer som pendler inn og ut av Glåmdal, 2000-2013

3.3 Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er et mål for hvor godt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor stedet. Vi måler arbeidsmarkedsintegrasjonen med å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene som det pendles inn til.

Vi skal se senere at arbeidsmarkedsintegrasjonen betyr en del for nettoflyttingen til steder, og dette begrepet er sentralt i Attraktivitetsmodellen, og er også strategisk viktig for steder.

Regionene på Østlandet har mye sterkere arbeidsmarkedsintegrasjon enn i de andre landsdelene. Glåmdal har under middels arbeidsmarkedsintegrasjon av regionene på Østlandet, men er likevel rangert som nummer 27 av de 84 regionene i landet. Glåmdal har forholdsvis høy intern arbeidsmarkedsintegrasjon. Kommunene i Glåmdal henger ganske godt sammen.

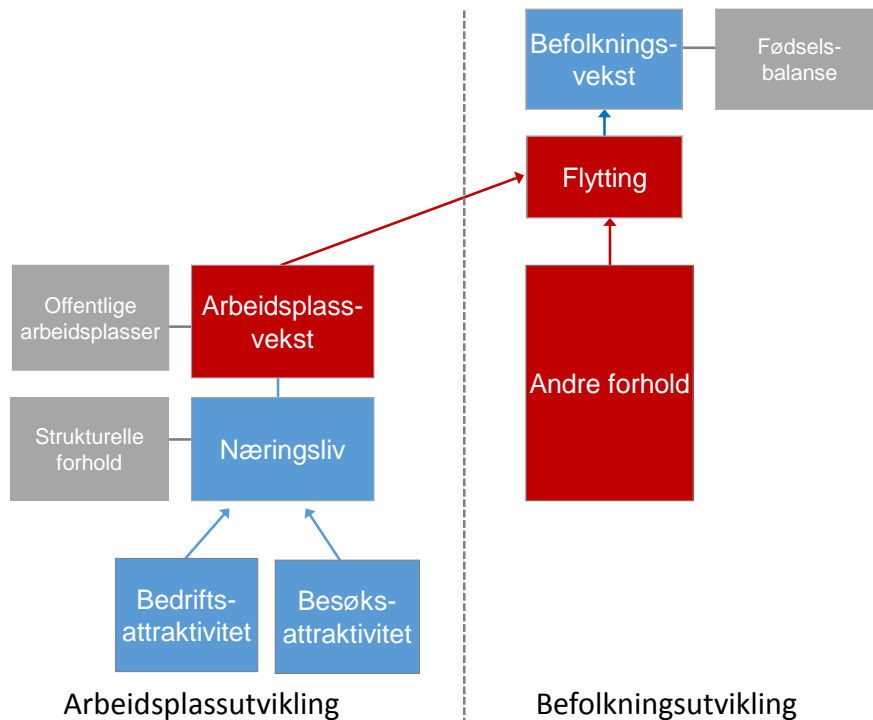

Figur 46: Arbeidsmarkedsintegrasjon i regionene på Østlandet i 2013. Rangeringsnummer mht. 83 regioner.

4. Bostedsattraktivitet

Vi har nå beskrevet og analysert utviklingen når det gjelder arbeidsplasser. I dette kapitlet skal se spesielt på bostedsattraktivitet. Steder som er attraktive som bosted trekker til seg innflyttere og holder på de som allerede bor på stedet. Slike steder får bedre befolkningsutvikling enn arbeidsplassveksten tilsier. Høy bostedsattraktivitet gjør det også lettere for næringslivet å rekruttere ansatte.

Vi skal nå analysere flyttingen på bakgrunn av arbeidsplassveksten. Hvordan er sammenhengen mellom arbeidsplassveksten og flyttingen? Er det andre forhold enn arbeidsplassveksten som har vært drivkrefter, og som har ført til at stedet har fått flere innflyttere?

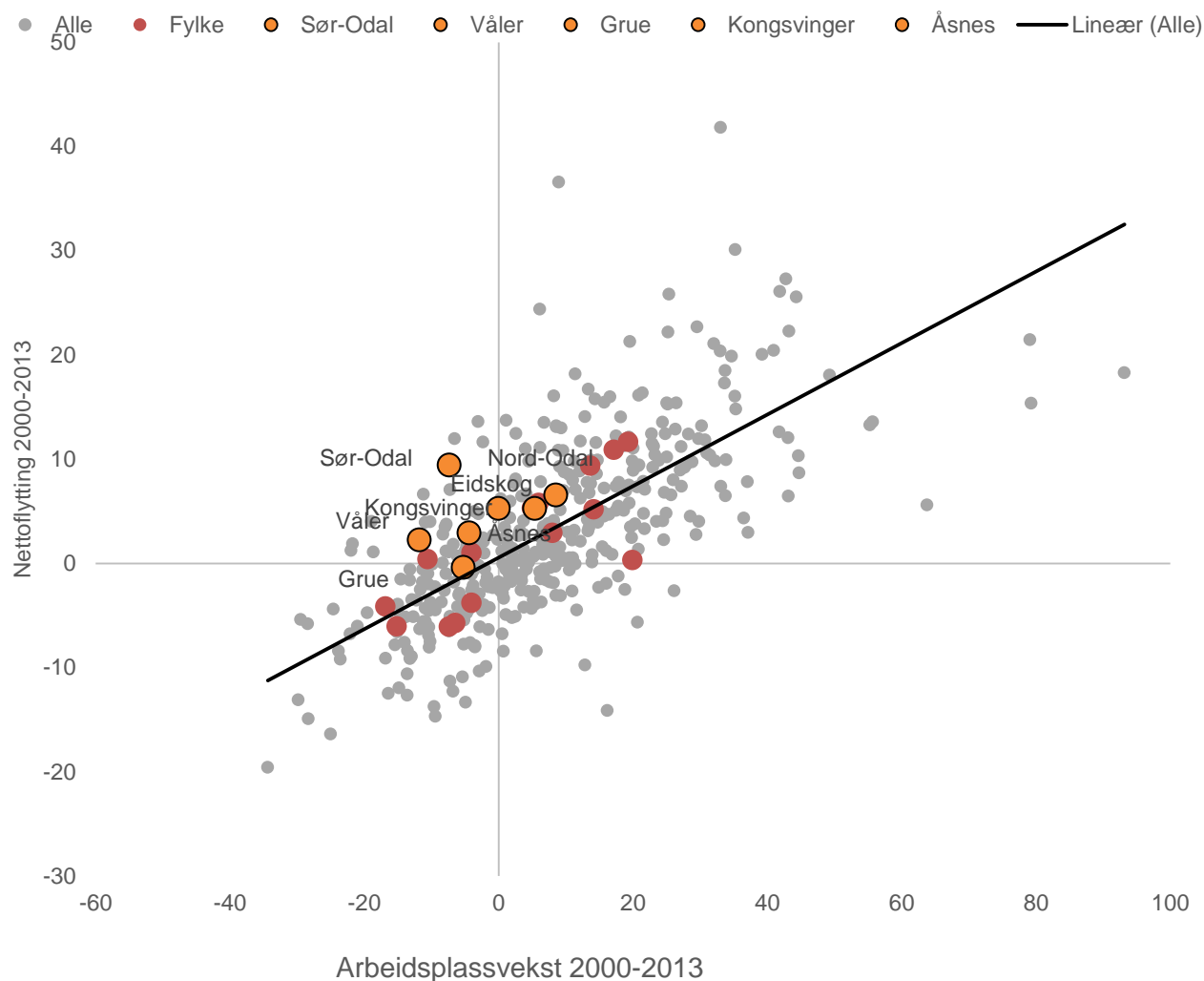

Figur 47: Attraktivitetsmodellen, og de delen vi skal fokusere på i dette kapitlet.

Det er viktig å avdekke sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflyttingen. Når vi kjenner denne sammenhengen kan vi finne ut av hvor mye av flyttingen som skyldes andre forhold. Etterpå skal vi se nærmere på disse andre forholdene. Det er noen strukturelle forhold som påvirker nettoflyttingen i stor grad. Til slutt kan vi finne ut om stedene er attraktive som bosteder.

4.1 Arbeidsplassvekst og flytting

Hvordan har sammenhengen vært mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner? Det kan vi se gjennom å lage et plott over arbeidsplassvekst og nettoflytting i kommunene i perioden 2000-2013.

Figur 48: Kommunene i Norge, plasser etter arbeidsplassvekst og nettoflytting i perioden 2000-2013. De røde er andre kommune i Hedmark.

Det er en klart sammenheng mellom arbeidsplassvekst i kommunene og deres nettoflytting, som vi kan se av figuren over. Linjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsen i perioden etter 2000.

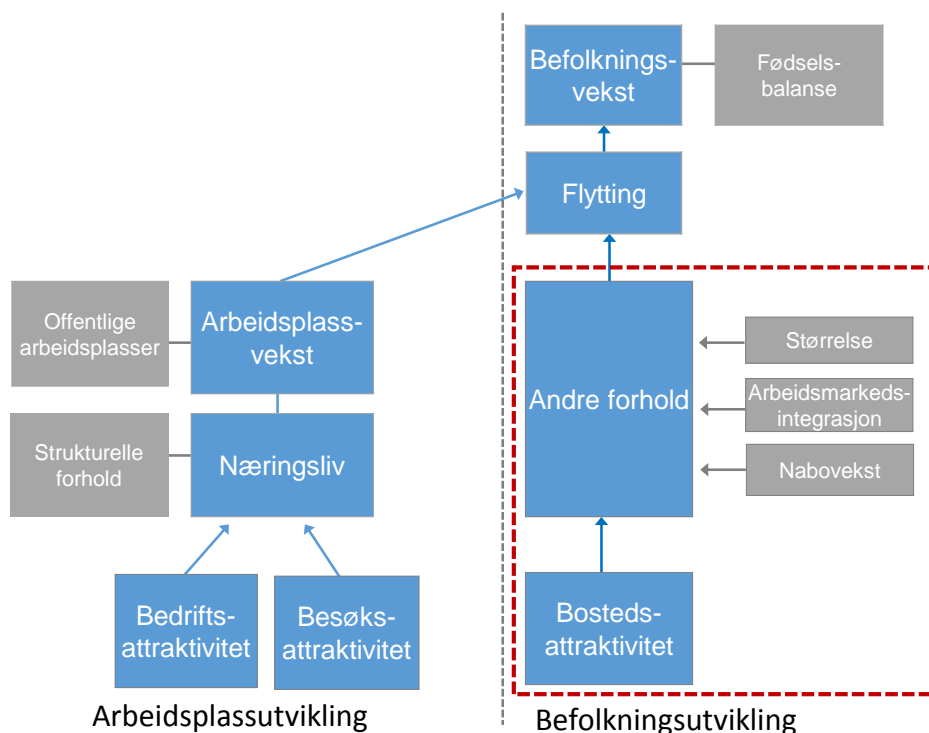
Det som kjennetegner kommunene i Glåmdal er at alle ligger over streken. De har dermed bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Samtidig ser vi at de ligger langt til venstre, som betyr at arbeidsplassveksten har vært svak.

Avvikene er ikke tilfeldige, det er drivkrefter som påvirker nettoflyttingen til steder i den ene eller den andre retningen. Vi skal nå se nærmere på hvilke strukturelle forhold vi har identifisert, og hvordan de har påvirket nettoflyttingen. Det er også forhold i kommunen som kan påvirkes lokalt. Det kaller vi bostedsattraktivitet, og vi vil også vise hvordan vi har beregnet tall for bostedsattraktiviteten i kommunene.

4.2 Strukturelle forhold og bostedsattraktivitet

Vi viste på forrige side at noen kommuner har hatt bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre kommuner har mindre nettoflytting. Nå skal vi analysere årsakene til disse avvikene.

Figur 49: Attraktivitetsmodellen.

Strukturelle forhold er faktorer som har en signifikant betydning for utviklingen, men som vanskelig kan påvirkes lokalt. Det er tre strukturelle forhold som har signifikant betydning for steders nettoflytting, etter at effekten av arbeidsplassveksten er korrigert for.

Den første er stedets *størrelse*, målt i innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk høyere nettoflytting, uavhengig av arbeidsplassveksten.

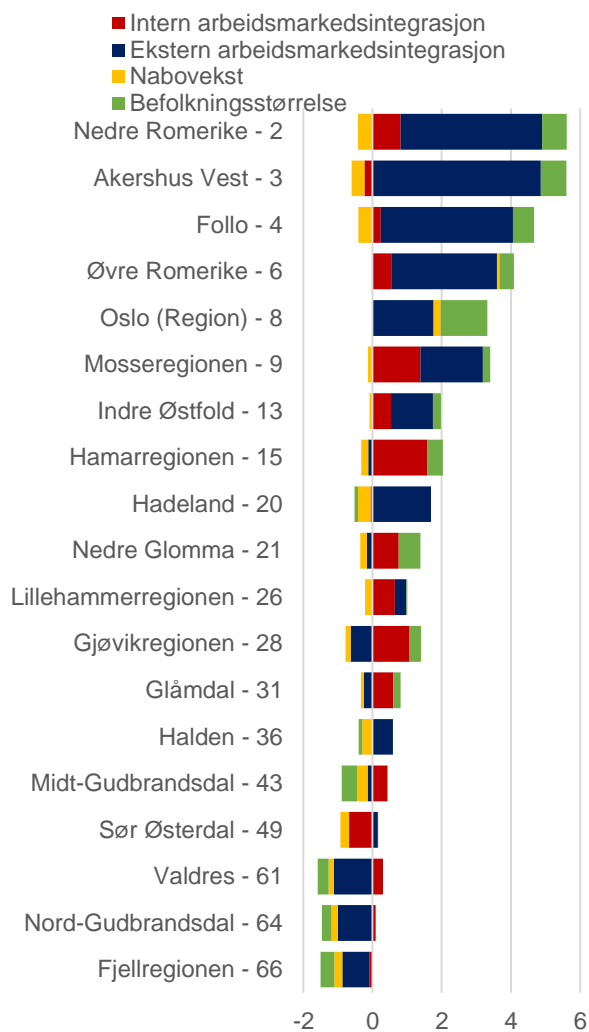
Den andre faktoren er *arbeidsmarkedsintegrasjon*. Steder som inngår i større arbeidsmarkeder, og som derfor har bedre pendlingsmuligheter for befolkningen har systematisk høyere nettoflytting. Disse to faktorene er statiske, ved at de forandrer seg svært langsomt.

Den tredje faktoren, *nabovekst*, er mer dynamisk og kan være helt forskjellig fra år til år. Det er arbeidsplassveksten i omkringliggende steder, veid med andelen som pendler til hvert sted. Dersom de omkringliggende stedene har arbeidsplassvekst blir nettoflyttingen påvirket positivt.

4.2.1 Strukturelle flyttefaktorer - regioner

Hva har de strukturelle flyttefaktorene betydd for nettoflyttingen til regionene? Det har vi regnet ut i figuren til høyre. Regioner som Ringerike/Hole, Drammensregionen, Sandefjord/Larvik og Midt-Buskerud er regioner som har høy arbeidsmarkedsintegrasjon, og som vinner innflyttere på grunn av det.

Glåmdal har god intern arbeidsmarkedsintegrasjon og er også over middels når det gjelder befolkningsstørrelse. Det er en fordel. Samlet sett har Glåmdal ganske gode strukturelle flyttebetingelser.

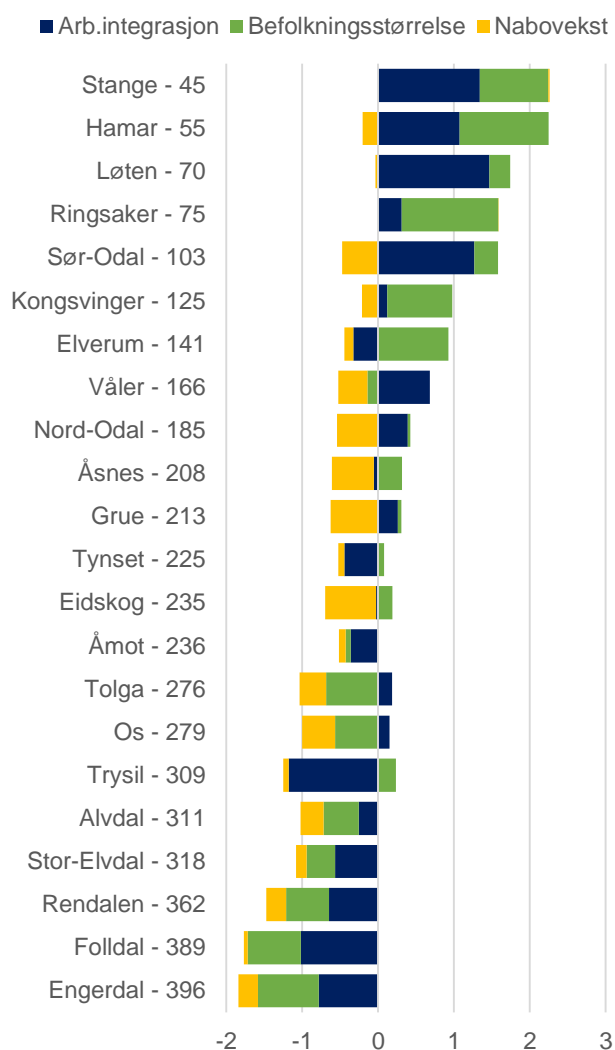
Figur 50: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på regionenes nettoflytting 2000-2013.

4.2.2 Strukturelle flyttefaktorer - kommuner

Vi kan også se hvordan de strukturelle flyttefaktorene påvirker nettoflyttingen til kommunene i figuren til høyre.

Kommunene i Glåmdal har forholdsvis gode strukturelle flyttebetingelser. Det som har svekket flyttetallene i alle kommunene er naboveksten. Siden arbeidsplassutviklingen i regionen har vært svak, har det gått ut over nettoflyttingen til alle kommunene.

Sør-Odal har de beste betingelsene av kommunene i Glåmdal, på grunn av høy arbeidsmarkedsintegrasjon. De ligger mest gunstig til for å nå de store arbeidsmarkedene lenger sør.

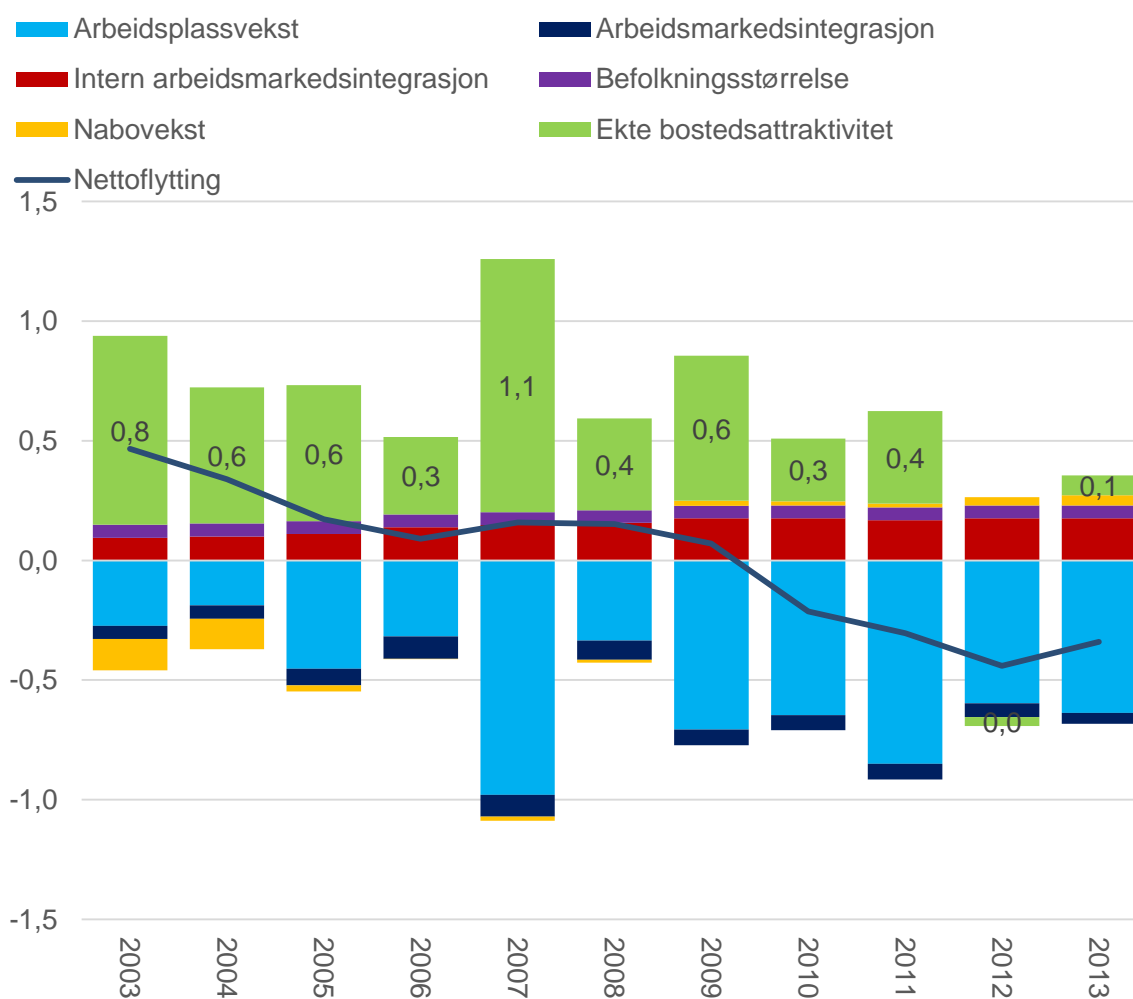

Figur 51: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på kommunenes nettoflytting 2000-2013.

4.2.3 Ekte bostedsattraktivitet

Nå har vi analysert nettoflyttingen, og regnet ut hva som skyldes arbeidsplassvekst og hva som skyldes strukturelle faktorer. Det er imidlertid fremdeles en del av nettoflyttingen som ikke kan forklares av disse faktorene. Når det ikke finnes en ytre forklaring, antar vi at det skyldes forhold som er spesielle for regionen. Denne restfaktoren blir da en indikator for bostedsattraktiviteten. Den viser om nettoflyttingen har vært unormalt høy eller lav gitt de forholdene som vi vet påvirker nettoflyttingen.

Utviklingen av Glåmdals bostedsattraktivitet kan vi se i figuren under.

Figur 52: Den relative nettoflyttingen til Glåmdal, dekomponert i effekten av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer. Den nettoflyttingen som ikke kan forklares av arbeidsplassveksten eller strukturelle faktorer er en indikator for bostedsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt. Enhetene er standardavvik av nettoflytting.

Figuren viser at de svake flyttetallene for Glåmdal for en stor del kan forklares av nedgangen i antall arbeidsplasser. Svak arbeidsplassvekst har hemmet innflytting i alle periodene. De strukturelle flyttefaktorene har vært positive, men i sum ikke bidratt mye.

Bostedsattraktiviteten har vært god i alle periodene fram til 2012. Det har altså ikke ført til mye innflytting, men at utflyttingen har blitt lavere enn forventet. I de siste periodene har bostedsattraktiviteten vært nøytral, og ikke bidratt særlig til flyttingen.

5. Scenarier for framtidig vekst

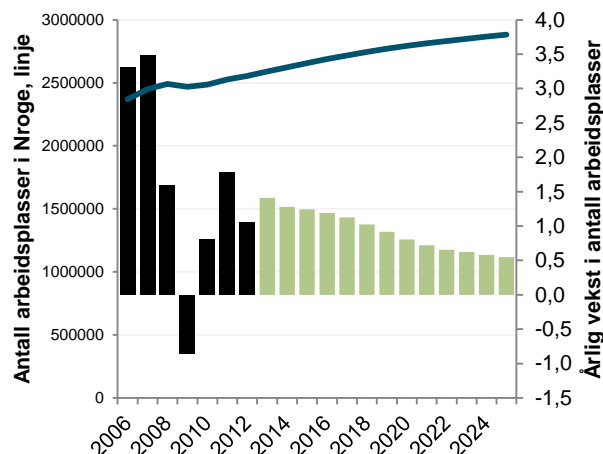
Vi skal avslutte denne rapporten med å se på hva som er sannsynlige og mulige scenarier for framtidig utvikling. Fremtidsscenariene er basert på at de strukturelle forholdene vil fortsette, men at kommunene kan påvirke sin egen attraktivitet.

5.1 Strukturelle forhold

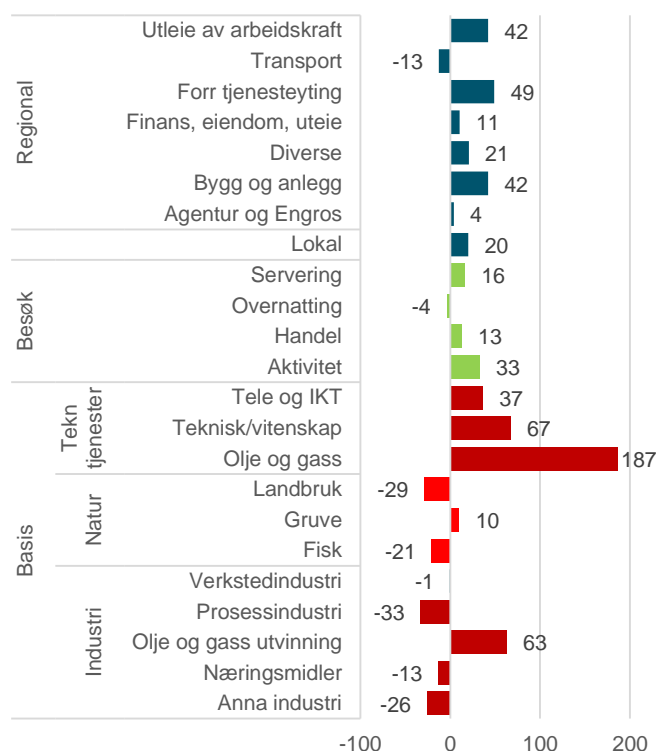
De strukturelle forholdene som kommer til å påvirke hver enkelt kommune vil være et resultat av hvor sterk veksten i hele Norge blir, med hensyn til befolknings- og arbeidsplassvekst. Dessuten vil veksten i en enkeltkommune også bli påvirket av hvilke sektorer og bransjer som kommer til å vokse i framtiden. Vi skal innledningsvis gjøre rede for hvordan vi kommer fram til et sannsynlig normalscenario for den nasjonale veksten og hvordan den fordeles.

Vi baseres oss på SSBs midlertidsprognose for befolkningsveksten i Norge. Det forventes sterk innvandring de neste årene, som fører til tilsvarende sterk befolkningsvekst. Deretter antas det at nettoinnvandringen til Norge faller, slik at befolkningsveksten også faller. Framskrivningen gjelder for befolkningsvekst, men vi kan også bruke disse framskrivningene til å beregne sannsynlig arbeidsplassutvikling. Vi forutsetter da ganske enkelt at andelen av befolkningen som er sysselsatt vil være konstantⁱⁱ, slik at befolkning og arbeidsplasser vil vokse i samme takt.

Strukturelle endringer er en av de viktigste drivkreftene for framtidig fordeling av veksten i antall arbeidsplasser mellom kommuner. Kommuner med konsentrasjon i vekstbransjer får vekstimpulser, mens kommuner med mange arbeidsplasser i næringer med nedgang vil bli negativt påvirket. I våre scenarier har vi lagt inn at vekstmønsteret mellom sektorer og bransjer vil fortsette med den samme tendensen i de kommende årene som i perioden 2000-2013. Vi ser hvordan veksten har variert i de ulike bransjene i figur 57.

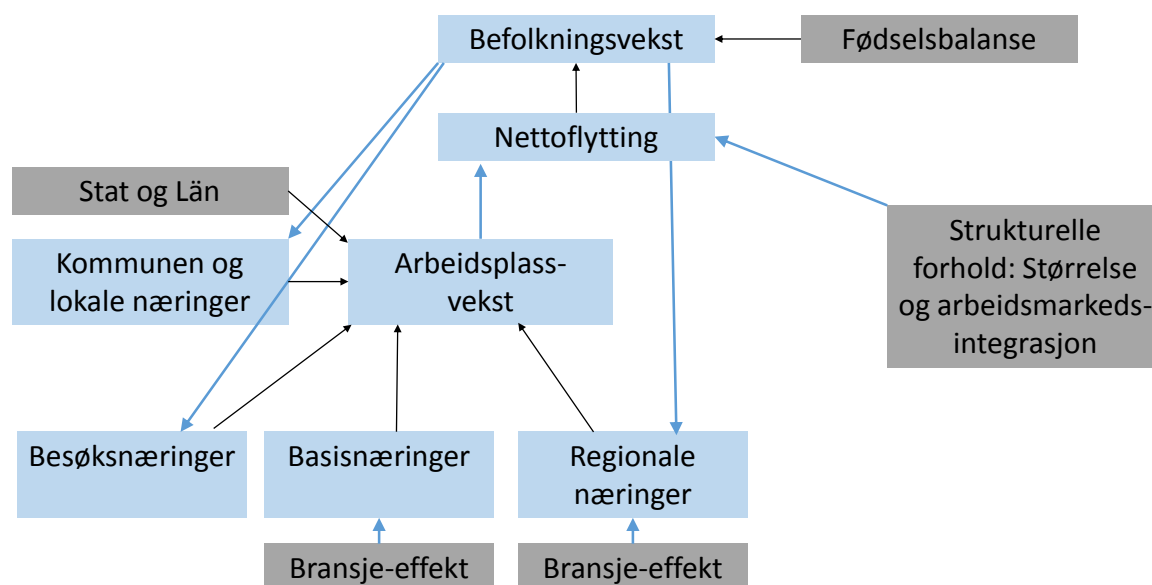
Figur 53: Arbeidsplassveksten i Norge fram til 2013, og beregnet arbeidsplassvekst ut fra at sysselsettingsandelen skal være konstant og SSBs middelprognose for befolkningsveksten.

Figur 54: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

5.2 Modellens dynamikk

I scenariomodellen bruker vi den samme modellen som vi brukte for å analysere den historiske utviklingen. Det er først og fremst utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser som modellen vil vise. Samtidig viser modellen hvordan antall arbeidsplasser vil fordele seg mellom sektorer og næringstyper.

Figur 55: Scenariomodellens oppbygging. De grå boksene er eksogene variabler, som baserer seg på historiske tall. De blå boksene blir bestemt i modellen. De sorte pilene viser definisjonsmessige sammenhenger, som at befolkningsveksten er summen av fødselsbalansen og nettoflytting, og at arbeidsplassveksten er summen av veksten i alle sektorer og næringstyper. De blå pilene viser sammenhenger som er lagt inn i modellen, og som er basert på regresjonsanalyser av historiske sammenhenger.

I modellen blir framtidig vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer et resultat av forventet vekst i de ulike bransjene på landsbasis, og vi legger da til grunn at veksten i de ulike bransjene i kommunen blir den samme som på landsbasis. Veksten i besøksnæringene er antatt å være den samme som på landsbasis i utgangspunktet, men justert for befolkningsveksten. De regionale næringene blir positivt påvirket av både befolkningsvekst og samtidig påvirket av bransjestrukturen.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i statlig sektor og i fylker antas å fortsette som før, og vil ikke være påvirket av kommunens egen arbeidsplassvekst.

Den relative arbeidsplassveksten i kommunen vil få en effekt på nettoflyttingen. Her baserer vi modellen på den empiriske sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner de ti siste årene. Nettoflyttingen blir også påvirket av strukturelle forhold som kommunens befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon, som antas å ha samme effekt i framtiden som historiske data viser.

Denne modellen representerer «business as usual», der de strukturelle endringene de siste årene framskrives. Samtidig baserer dette scenariet seg på at regionen har en utvikling «som normalt», dvs. at regionen har helt nøytral attraktivitet.

5.3 Normal-scenario for Glåmdal

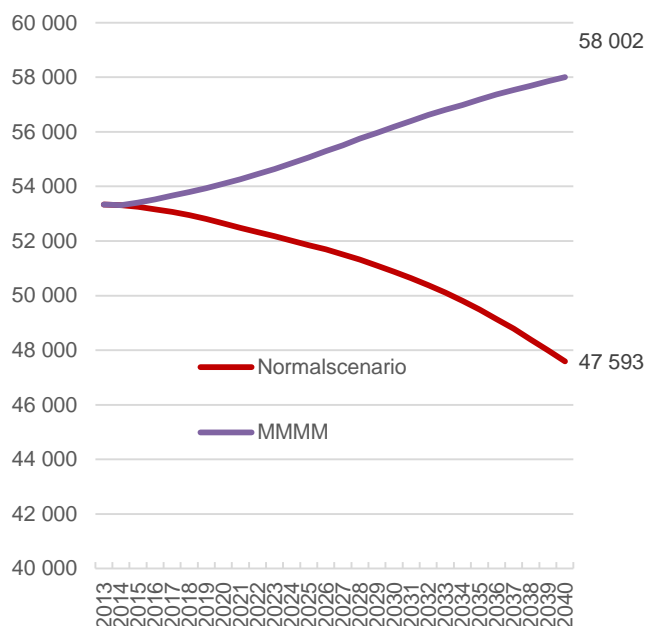
I figuren til høyre viser vi hvilken utvikling Glåmdal vil få dersom normalscenariet slår til. Folketallet vil synke til 47 593 innbyggere i 2040. Det er mye mer pessimistiske tall for Glåmdal enn SSB opererer med i sine framskrivinger. I SSB sine framskrivinger antas flyttingen til de store byene fra distriktene å avta ganske sterkt. Det er litt vanskelig å forså SSB sine framskrivinger. Glåmdal har hatt nedgang i sin befolkning de ti siste årene. Den nasjonale befolkningsveksten er antatt å blir lavere i årene som kommer. Derfor burde det også bli lavere vekst i Glåmdal enn tidligere.

I figur 57 vises arbeidsplassutviklingen. Antall arbeidsplasser forventes å øke litt de første årene, for deretter å synke. Årsaken til det synkende antall arbeidsplasser er at bransjestrukturen i Glåmdal har vært uheldig, og at de strukturelle trekkene i bransjenes vekst er antatt å fortsette i modellen. Som vi har vært inne på tidligere, kan den strukturelle utviklingen blir mer fordelaktig for Glåmdal de neste årene.

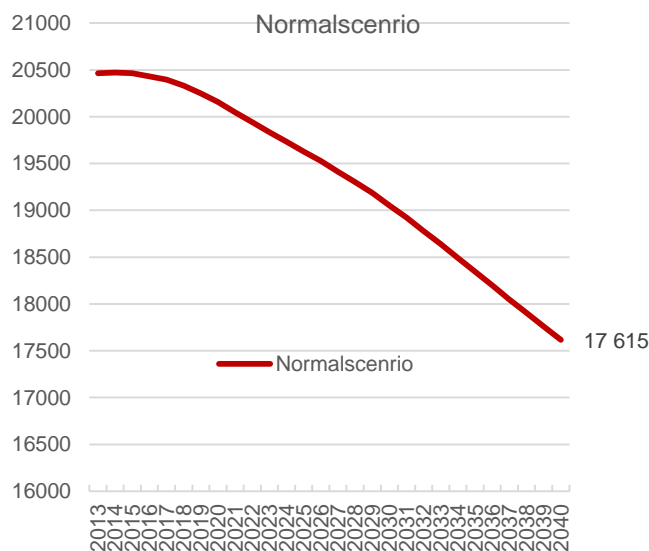
Lav befolkningsvekst påvirker også arbeidsplassveksten i kommunal sektor, lokale næringer, besøksnæringer og de regionale næringene negativt.

Glåmdal har også noen ulemper når det gjelder fremtidig arbeidsplassvekst gjennom at de har en negativ fødselsbalanse. Denne vil fortsette å være negativ de neste årene. Når det forventes at Norges nettoinnvandring skal bli mye lavere, vil det bli stadig vanskeligere å få nok nettoflytting til å kompensere for fødselsunderskuddet.

Konklusjonen er at både befolkning og antall arbeidsplasser i Glåmdal vil synke, dersom de strukturelle forholdene forblir uendret, og regionen utvikler seg som normalt. Dermed må regionen ha en utviklingsstrategi som er mer effektiv enn andre regioner for å unngå nedgang.

Figur 56: Antall innbyggere i Glåmdal, fremskrevet til 2040. Normalscenarioet og SSBs midelframskriving.

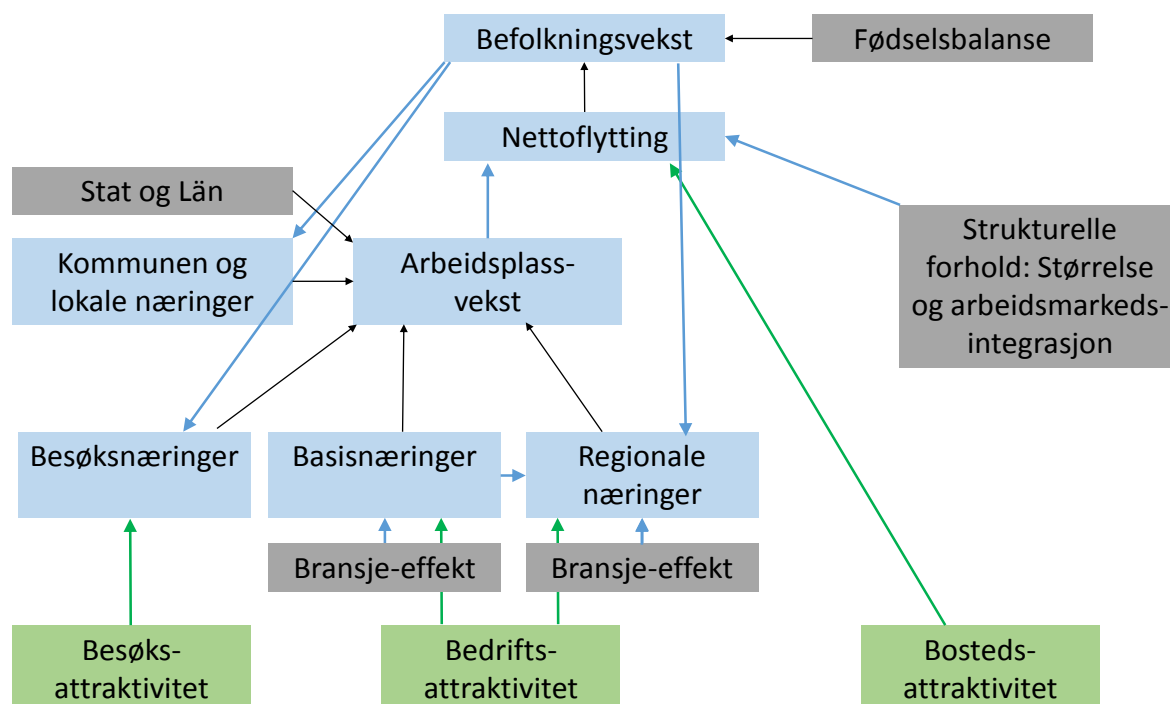

Figur 57: Normalscenario for arbeidsplassvekst i Glåmdal.

5.4 Alternative scenarier med attraktivitet

Normalscenariet er basert på at utviklingen i kommunen er absolutt normal, både med hensyn til arbeidsplassvekst i de enkelte bransjene, og med hensyn til nettoflytting i forhold til arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Attraktivitetsmodellen er basert på at kommuner kan påvirke egen vekst, og oppnå en bedre utvikling enn slike framskrivninger tilsier. Attraktivitet er «statistisk unormal» vekst.

Vi vil derfor utvide scenariomodellen gjennom å legge inn historisk attraktivitet for regionen, og deretter legger vi inn ulike forutsetninger om framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.

Figur 58: Scenario-modellen utvidet med attraktivitet for besøk, bedrift og bosted.

I denne modellen kan vi legge inn verdiene for historisk attraktivitet, dvs. den attraktiviteten som regionen har hatt de siste årene. Da kan vi se hvilken utvikling regionen vil få dersom de fortsetter med den attraktiviteten de har hatt for bosted, bedrifter og besøk i de siste årene.

I de foregående kapitlene har vi sett at Glåmdal har hatt ganske god bostedsattraktivitet, men svak næringsattraktivitet. På neste side vil vi se hvilken utvikling Glåmdal vil få hvis dette fortsetter.

5.5 Scenarier for med historisk attraktivitet

Vi kan legge inn de historiske verdieneⁱⁱⁱ for Glåmdal attraktivitet som bosted, og attraktiviteten for basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer i modellen, og se hvilken utvikling som det fører til.

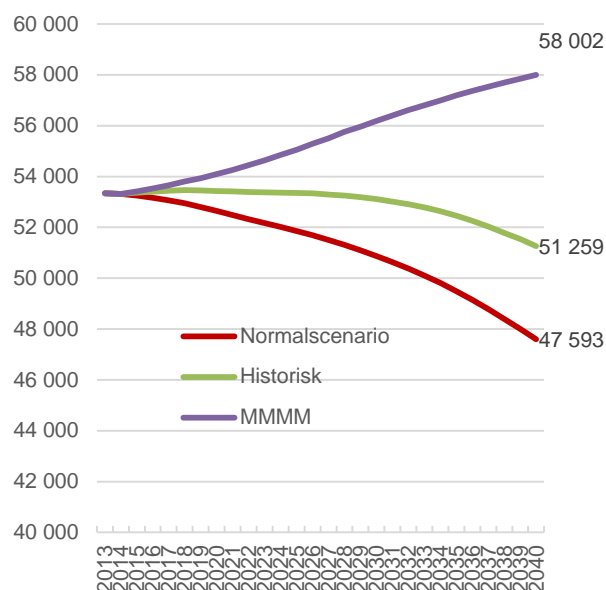
Tabell 7: Historiske verdier for attraktiviteten i Glåmdal og standardavviket for alle regioners attraktivitet.

	Historisk	St avvik
Bostedsattraktivitet	0,3	0,4
Basis attraktivitet	-1,1	3,7
Besøk attraktivitet	-0,3	3,0
Regional attraktivitet	-0,3	3,7

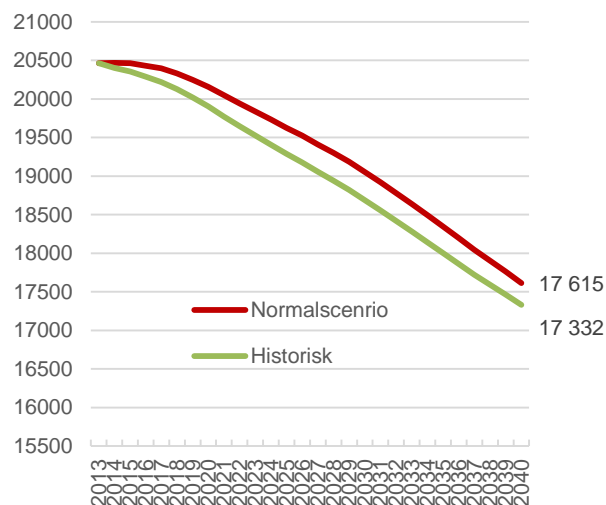
Glåmdal har hatt en positiv attraktivitet som bosted, og det vil virke positivt. På den annen side har det vært en negativ attraktivitet for næringslivet, som virker negativt.

I figur 59 ser vi at scenariet for befolkningsutvikling blir en del bedre enn normalscenariet. Det er fordi den positive bostedsattraktiviteten virker sterkere på befolkningsutviklingen enn den svake næringsattraktiviteten. Med dette scenariet vil befolkningen være ganske stabil fram til 2030, for deretter å synke litt.

I figur 60 ser vi hvordan arbeidsplassene vil utvikle seg dersom attraktiviteten til Glåmdal videreføres. Antall arbeidsplasser vil synke en raskere enn i normalscenariet. Det betyr at det må bli enda mer nettoppending ut av regionen, eller at sysselsettingsandelen synker.

Figur 59: Ulike scenarier for attraktivitet og SSBs middelframskriving for befolkning.

Figur 60: Ulike scenarier for attraktivitet med hensyn til utvikling i samlet antall arbeidsplasser.

5.6 Scenario med befolknings- og arbeidsplassvekst

Hvor attraktiv må Glåmdal være, for å oppnå vekst i befolkning og arbeidsplasser?

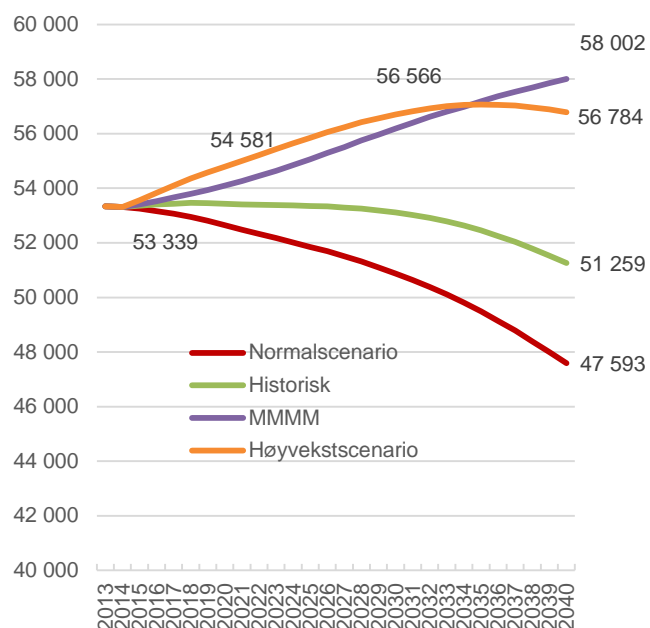
I tabellen under har vi lagt inn noen verdier for framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.

Tabell 8: Verdier for attraktivitet i et høyvekstscenario historisk attraktivitet og standardavviket for regional attraktivitet.

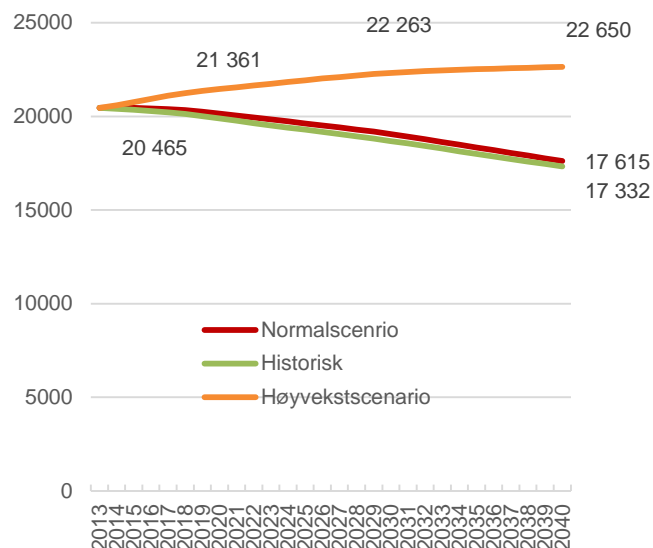
	Høyvekst	Historisk	St avvik
Bostedsattraktivitet	0,4	0,3	0,4
Basis attraktivitet	1,0	-1,1	3,7
Besøk attraktivitet	1,0	-0,3	3,0
Regional attraktivitet	1,0	-0,3	3,7

I dette scenariet har vi lagt inn at bostedsattraktiviteten til Glåmdal skal bli litt sterkere enn før. Deretter har vi lagt inn attraktivitetsverdier for de tre næringsstypene på 1,0. Det betyr at en greier å stimulere næringsutviklingen slik at den vokser med en prosent årlig mer enn de strukturelle forholdene tilsier. Standardavviket for de fire attraktivitetsdimensjonene ligger på mellom 3 og 4. Omtrent 15 prosent av regionene oppnår hvert år en attraktivitet som er høyere enn standardavviket. Forutsetningene om næringsattraktiviteten som er lagt inn er derfor ikke urealistisk høye.

I et slikt scenario vil befolkningen i Glåmdal vokse fram til 56 566 i 2030. Det er noe raskere enn i SSBs middelframskrivning. Antall arbeidsplasser vil også øke, til 22 650 i 2040.

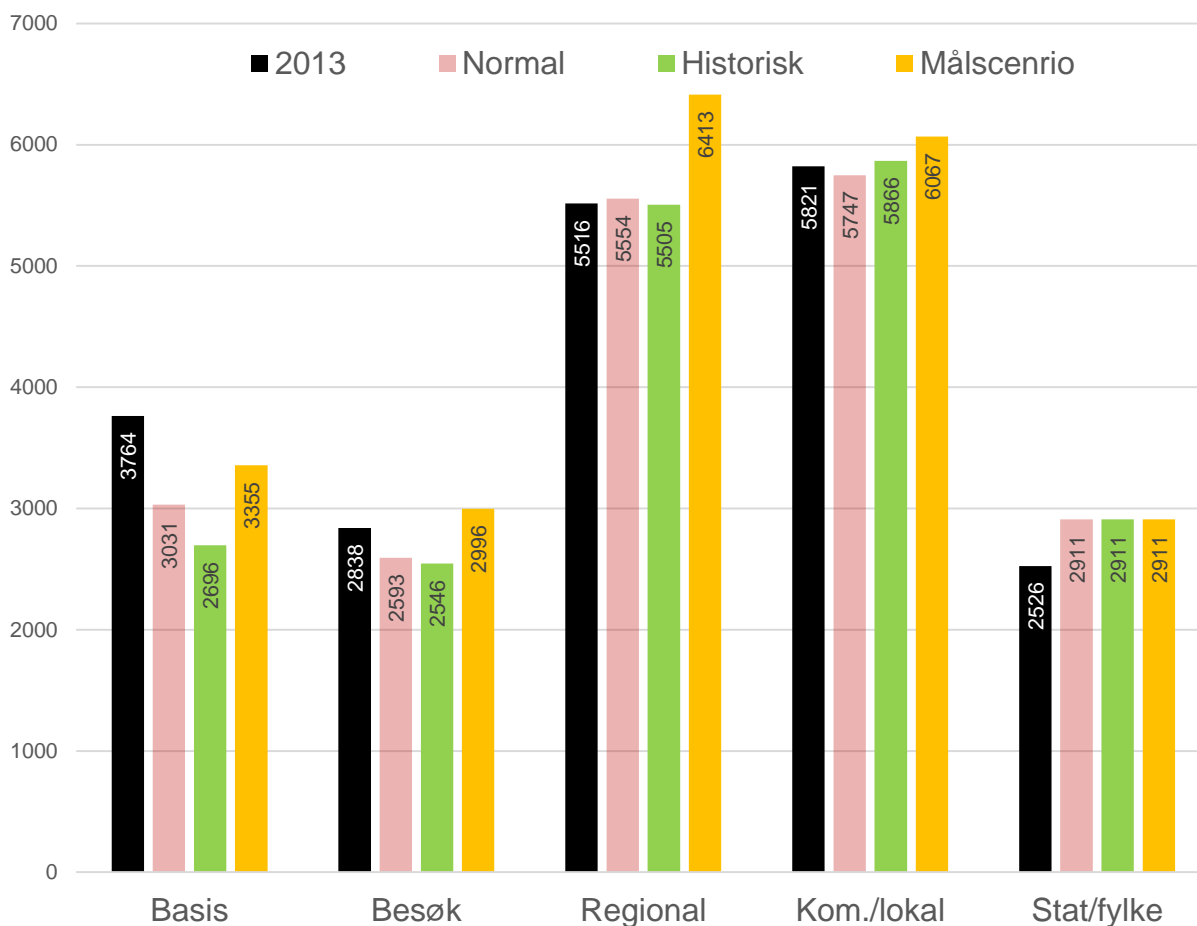
Figur 61: Befolkningsutvikling i ulike scenarier for attraktivitet.

Figur 62: Arbeidsplassutvikling for ulike scenarier for attraktivitet.

5.6.1 Hvor kommer veksten i vekstscenariet?

Vi kan også vise hvordan arbeidsplassutviklingen blir i de ulike scenariene når deler opp i de ulike sektorene og næringstypene. I tabellen under viser vi antall arbeidsplasser i 2013, og antall arbeidsplasser i 2024 for de ulike scenariene.

Figur 63: Antall arbeidsplasser i ulike sektorer og næringstyper i 2013, og i de ulike scenariene.

Basisnæringene kommer ut med nedgang, selv i vekstscenariet. Det betyr at det vil være en stor utfordring å unngå nedgang. Det er likevel ingen grunn til å la vær å satse på basisnæringene. Forskjellen mellom vekstscenariet og scenariet med historisk attraktivitet er ganske stort.

I besøksnæringene er det mulig å skape vekst, selv om potensialet for vekst fra dagens nivå ikke er veldig stort.

Det vil være avgjørende hva som skjer med de regionale næringene. Forskjellen mellom scenariet med historisk attraktivitet og vekstscenariet er over 900 arbeidsplasser.

Antall ansatte i kommuner og lokale næringer vil bli litt større i vekstscenariet, fordi det blir flere innbyggere. Antall arbeidsplasser i stat og fylke antas uendret i alle scenariene, og antas å vokse i samme takt som tidligere.

6. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkning. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

6.1.1 Utdanning i befolkning

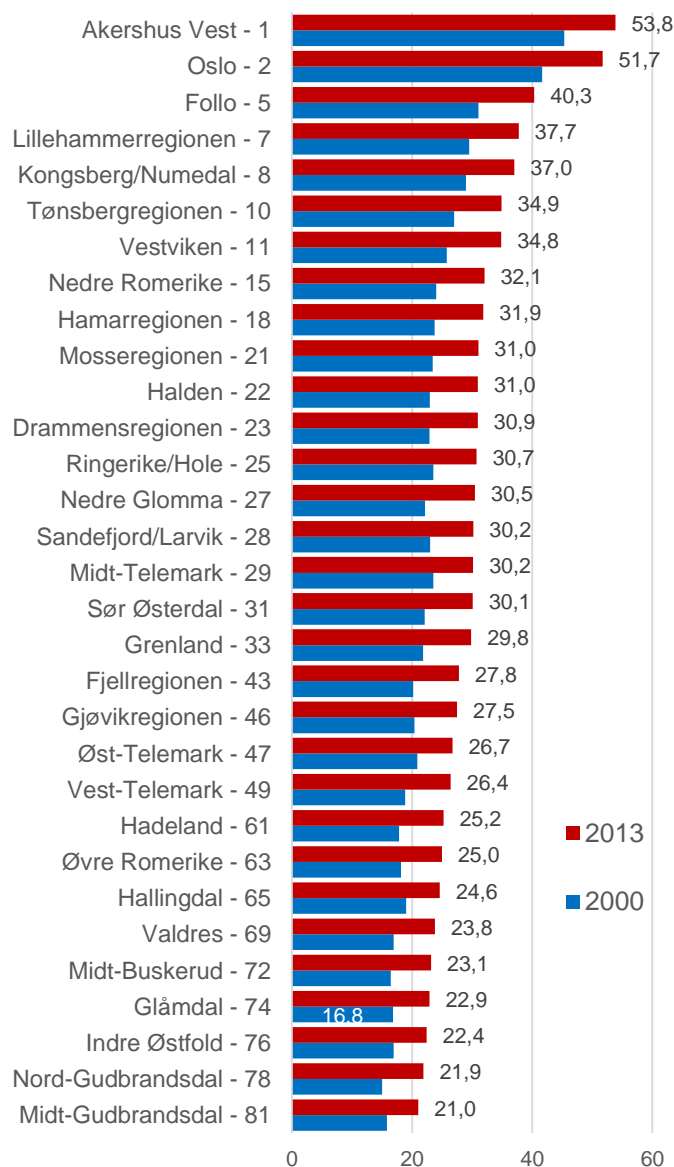
Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom regionene. Akershus Vest har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 53,8 prosent av den sysselsatte befolkningen har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt.

Andelen med høy utdanning i Norge blir dratt kraftig opp av de største byene, og de fleste regionene ligger derfor under Norges andel.

Det er en vesentlig større andel av befolkningen som har høyere utdanning i 2013 enn i 2000. De unge tar utdanning i større grad enn før, og etter hvert som de trer inn i arbeidslivet til erstatning for de som går ut i pensjon, øker utdanningsnivået år for år.

Andelen høyt utdannede blant den sysselsatte befolkningen i Glåmdal er på 22,9 prosent. Det er en øking fra 16,8 prosent i 2000.

Andelen høyt utdannede i Glåmdal er lav sammenliknet med de fleste andre regioner.

Figur 64: Andel med minst tre års høgskoleutdanning i den sysselsatte befolkningen i 2000 og 2013. Rangering blant landets 84 regioner.

6.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Vi vil nå se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av Glåmdal.

Utdanningsnivået hos de som bor og jobber i Glåmdal samt hos de som bor i Glåmdal, men som pendler ut, er lavt. Derimot er andelen høyt utdannede blant de som pendler inn til Glåmdal høy.

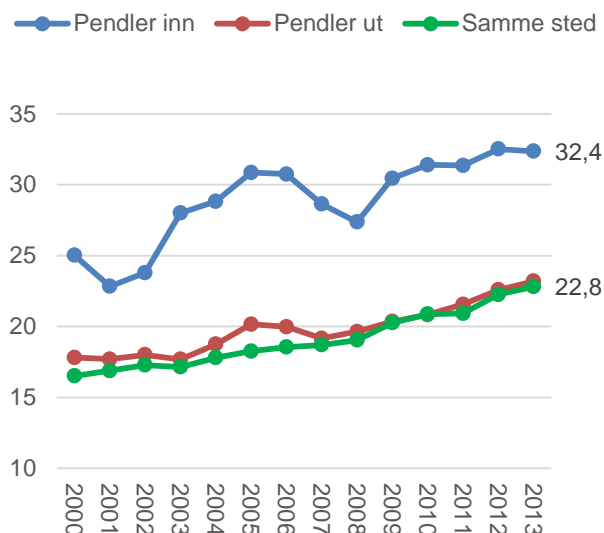
Dette kan tyde på at Glåmdal relativt sett er mer attraktiv som arbeidssted for de med høyere utdanning enn som bosted.

Forskjellen er ganske stor sammenliknet med de andre regionene på Østlandet. Det vises i figuren under som viser differansen mellom utdanningsnivå blant inn- og utpendlere.

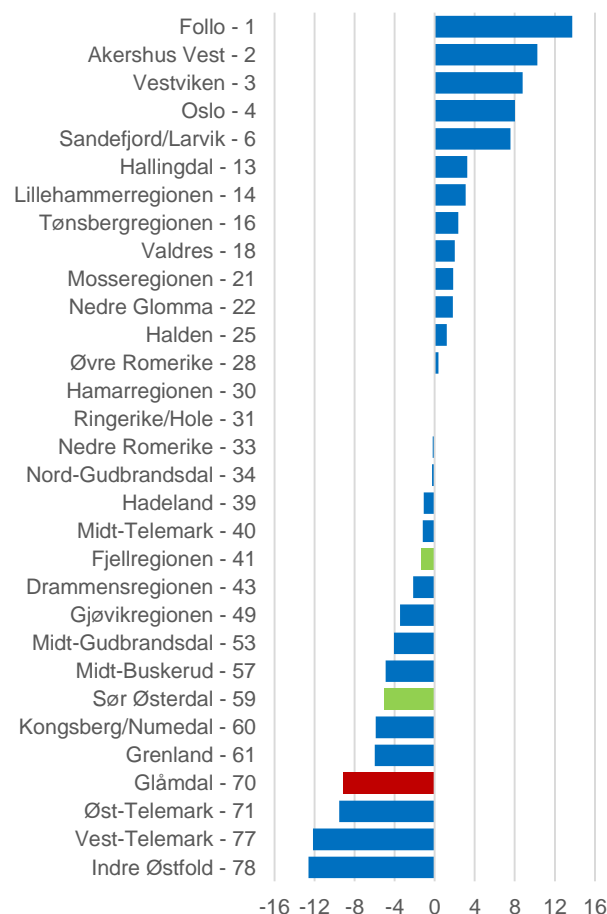
Oslo og omkringliggende regioner og byregioner som Tønsbergregionen, Lillehammerregionen og Mosseregionen har høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut. Noen typiske distriktsregioner som Hallingdal og Valdres har også høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut.

I Hamarregionen er andelen høyt utdannede blant de som pendler ut og blant de som pendler inn like høyt. I de øvrige regionene i Hedmark er det en høyere andel høyt utdannede blant inn- enn utpendlerne.

Glåmdal bærer preg av å være blant regionene på Østlandet med høyest forskjell i utdanningsnivå blant inn- og utpendlerne.

Figur 65: Andel med høy utdanning blant de som pendler ut, inn og som både bor og arbeider i Glåmdal.

Figur 66: Differanse mellom andel med høy utdanning mellom ut- og innpendlere. Ranging blant de 84 regionene.

6.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Utdanningsnivået i privat sektor er lavest.

Andelen høyt utdannede i Glåmdal er lavere enn på landsbasis i samtlige sektorer. Forskjellen er ganske liten i fylkeskommunal sektor. Andelen høyt utdannede i fylkeskommunal sektor i Glåmdal er faktisk litt høyere enn i Hedmark.

I statlig sektor er andelen høyt utdannede betydelig lavere enn på landsbasis og i fylket som helhet. Andelen arbeidsplasser i statlig sektor i Glåmdal er tilnærmet lik andelen på landsbasis. Antallet er på 2 526. Den lave andelen høyt utdannede kan derfor ikke utelukkende skyldes tilfeldigheter.

Andelen høyt utdannede blant de ansatte i privat sektor i Glåmdal er halvparten av andelen i landet som helhet.

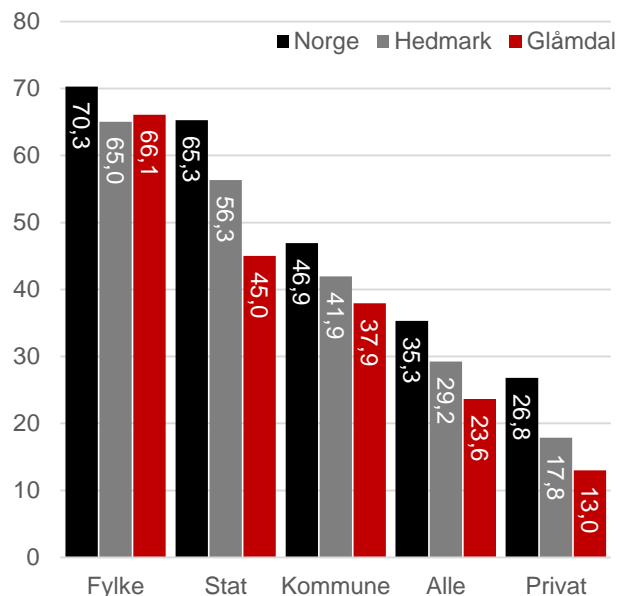
6.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av rapporten skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet blant regionene på Østlandet er vist i figuren ved siden av.

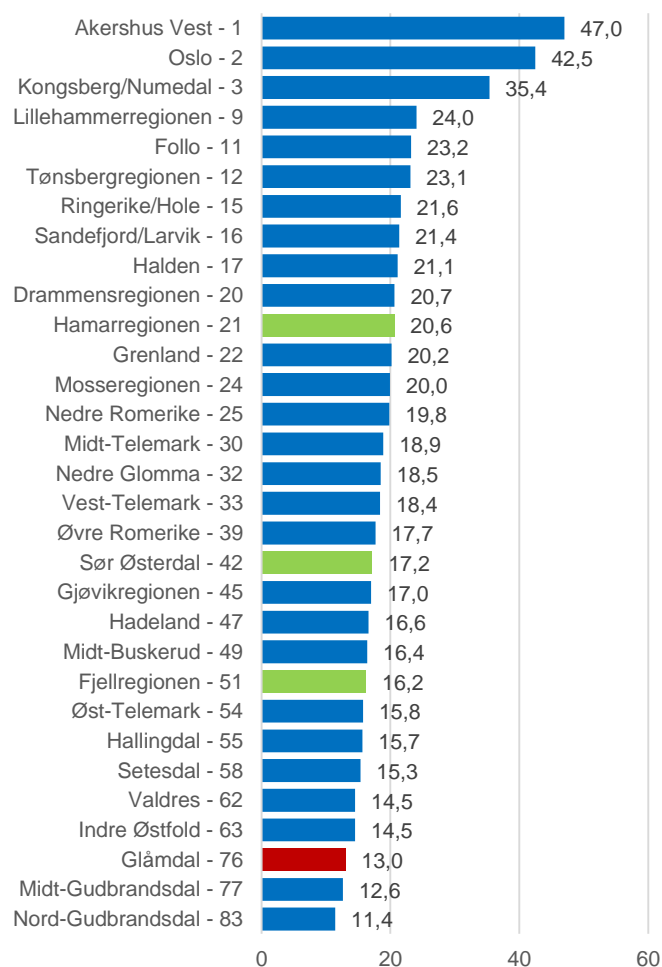
Akershus Vest har klart høyest utdanningsnivå i sitt næringsliv. 47 prosent av de som arbeider i næringslivet i Akershus Vest har høyere utdanning.

Andelen høyt utdannede i næringslivet i Glåmdal er lavest blant regionene i Hedmark, og rangerer som nummer 76 blant landets 84 regioner.

På Østlandet er det bare to regioner som har en lavere andel høyt utdannede i sitt næringsliv.

Figur 67: Andel arbeidsplasser med høyere utdanning i Glåmdal, Hedmark og Norge etter sektor, 2013.

Figur 68: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 84 regioner.

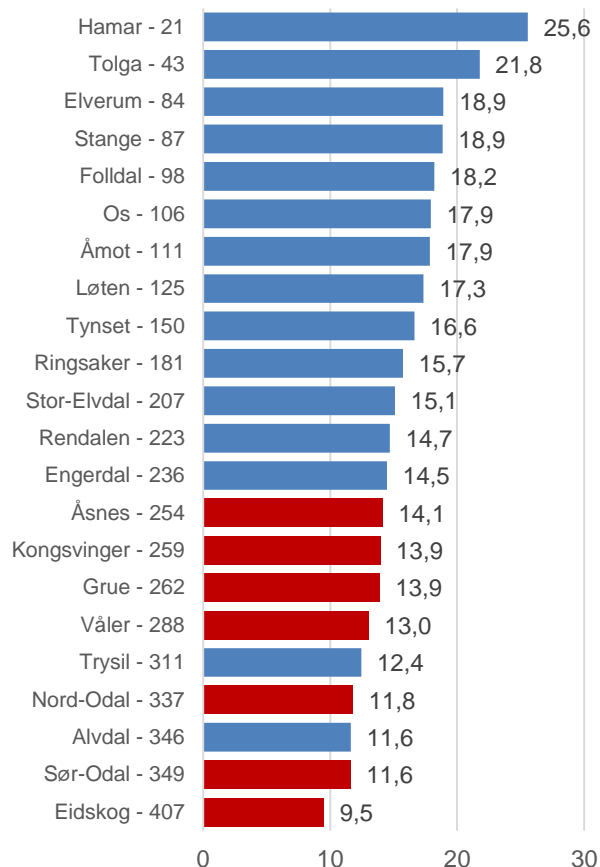
6.1.5 Utdanningsnivå i kommuner

Vi kan også se på utdanningsnivået i næringslivet i kommunene.

Samtlige kommuner i Glåmdal har et under middels nivå på andelen høyt utdannede i sitt næringsliv.

Andelen høyt utdannede er spesielt lavt i Eidskog. Der har bare 9,5 prosent av de som jobber i næringslivet høyere utdanning.

Vi så i kapitlet om lokaliseringkvotienter at det er relativt mange som jobber innen gruve, anna industri og landbruk i Glåmdal. Dette er bransjer som ikke har en høy andel høyt utdannede på landsbasis. Kanskje det lave utdanningsnivået i næringslivet i Glåmdal skyldes bransjestruktur? Det vil vi se nærmere på, på neste side.

Figur 69: Andel med høyere utdanning i næringslivet i kommunene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

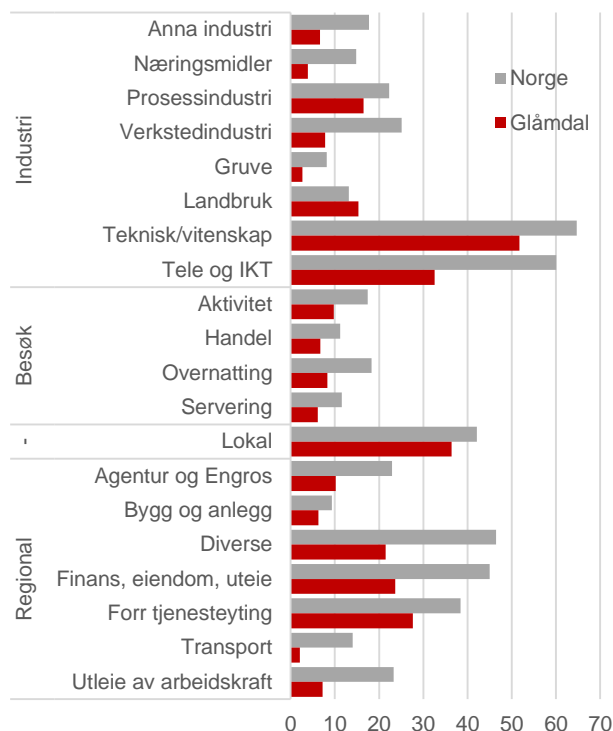
6.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er store forskjeller mellom utdanningsnivået i de ulike bransjene. I figuren til høyre ser vi at i noen bransjer, som tele og IKT og teknisk/vitenskapelige tjenester, er andelen ansatte med høyere utdanning godt over 50 prosent. I bransjer som bygg og anlegg og handel er andelen rundt 10 prosent.

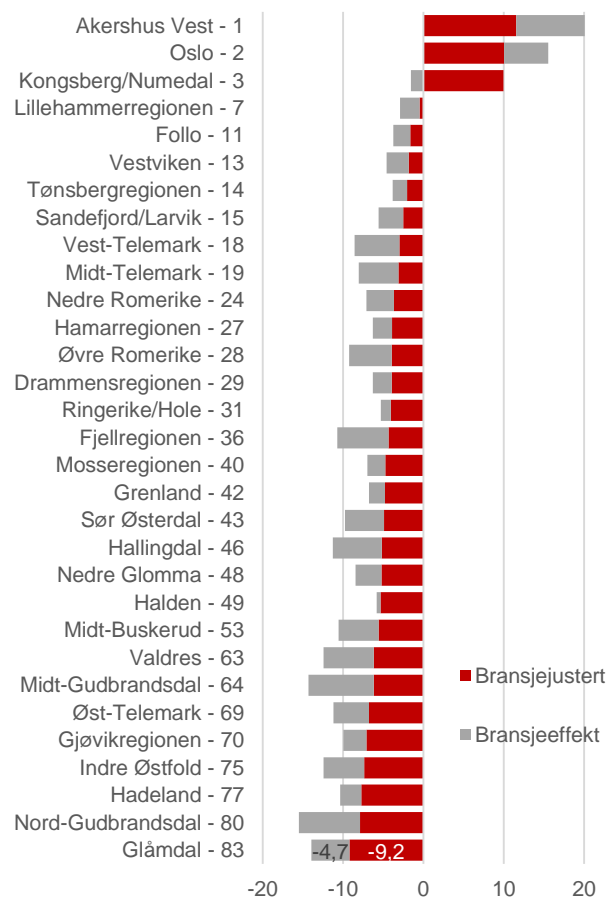
Landbruksnæringen, som er stor i Glåmdal, er en næring med et generelt lavt utdanningsnivå nasjonalt. I Glåmdal er andelen høyt utdannede innen landbruket noe høyere enn andelen på landsbasis. I de øvrige bransjene er andelen høyt utdannede lavere.

Ettersom det er store forskjeller mellom utdanningsnivå mellom bransjene, vil det være interessant å undersøke om de regionale ulikhetene mellom utdanningsnivå i næringslivet skyldes at bransjestrukturen er forskjellig. Det har vi gjort i den nederste figuren. Bransjeeffekten er beregnet gjennom å kalkulere hvilken andel ansatte med høy utdanning det ville vært dersom det var gjennomsnittlig utdanningsnivå i hver enkelt bransje, og deretter trekke fra næringslivets generelle utdanningsnivå. Da kan vi se at Akershus Vest ville ha hatt en andel ansatte med høy utdanning i næringslivet som var høyere enn gjennomsnittet for Norge. Blant regionene på Østlandet er det bare Oslo og Akershus Vest som har en positiv bransjeeffekt. Når vi har regnet ut bransjeeffekten, kan vi også se om noen regioner har unormalt høyt utdanningsnivå når bransjeeffekten er trukket fra. Det er tre regioner på Østlandet som har spesielt høy bransjustert utdanningsnivå, Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal. Alle de andre regionene har et utdanningsnivå som er lavere enn bransjestrukturen skulle tilsi.

Glåmdal har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal være lavere enn nivået på landsbasis. Dette skyldes bl.a. mye næringsliv i landbruket. På den annen side er utdanningsnivået mye lavere enn bransjestrukturen skulle tilsi. Når vi justerer for bransjestruktur, er Glåmdal regionen på Østlandet med lavest utdanningsnivå i næringslivet.

Figur 70: Andel av ansatte med minst tre års høyere utdanning i ulike bransjer i Norge og Glåmdal, 2013.

Figur 71: Avvik mellom regionenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert andel. Rangering blant landets 84 regioner mht. bransjustert andel.

6.2.1 Bransjustert utdanningsnivå i kommunene

Vi kan gjøre den samme analysen for kommunene som vi gjorde for regionene på forrige side.

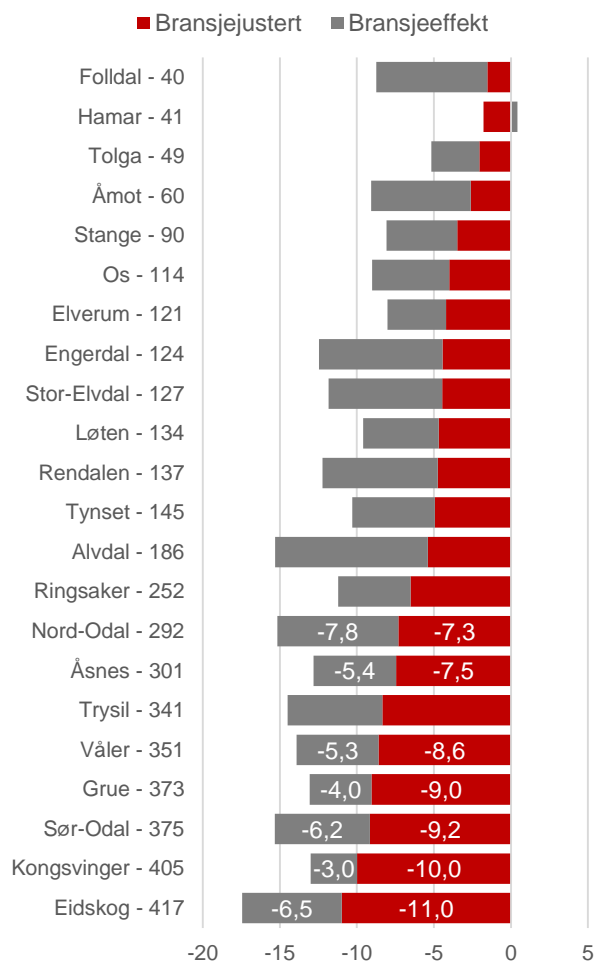
Hamar er den eneste kommunen i Hedmark som har en bransjesammensetning som tilsier over gjennomsnittet høy andel høyt utdannede i næringslivet. Den faktiske andelen høyt utdannede er derimot lavere enn bransjestrukturen skulle tilsi.

De fleste kommunene i Glåmdal rangerer lavt mht. både bransjeeffekt og bransjustert utdanningsnivå.

Kongsvinger er kommunen med minst dårlig bransjeeffekt. Bransjesammensetningen i Kongsvinger tilsier en andel høyt utdannede som bare er litt lavere enn landsgjennomsnittet.

Det er også et annet forhold som kommer fram i disse analysene. Stedene som har en gunstig bransjestruktur for å oppnå høyt utdanningsnivå har også generelt høyt bransjustert utdanningsnivå. De høyt utdannede har en tendens til å klumpe seg på noen steder, og på slike steder er det forholdsvis høyt utdanningsnivå i alle bransjer. Steder med offentlige institusjoner som drar opp utdanningsnivået på stedet, som f.eks. høgskoler, har en tendens til å få høyt utdanningsnivå i alle bransjer i næringslivet.

En skulle tro at det å ha et høyt utdanningsnivå fører til bedre vekst og lønnsomhet i næringslivet, men denne sammenhengen har vi hatt problemer med å påvise.

Figur 72: Avvik mellom kommunenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert andel.

7. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2010 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 9: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2010-2012	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2010-2012	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2010-2012	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2010-2012	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2010-2012	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2010-2012	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2010-2012	Støttefunksjon	1
	noen av prosessinnovasjonene introdusert i perioden 2010-2012 var nye for foretakets marked	Ny metode for markedet	3
Markeds-innovasjon	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	2
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

7.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 12 ulike typer, basert på de 12 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 10: Prosentvis andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjon. Kolonnen «N» viser antall bedrifter. Siste kolonne, «Innovasjonsgrad», viser en vektet sum. Rangering mht. vektet sum.

Rang	Region	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjonsgrad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markedskanal	Prising	
	Vekt		2	2	4	4	2	1	1	3	2	1	0,5	0,5	
2	Midt-Telemark	21	23,8	14,3	8,0	4,8	23,8	14,3	0,0	9,5	14,3	19,0	4,8	0,0	267,7
4	Akershus Vest	386	19,7	14,0	4,1	12,7	14,2	5,7	12,4	6,5	17,2	14,9	10,5	7,2	259,0
6	Fjellregionen	34	14,7	5,9	2,5	0,0	23,5	5,9	8,8	11,8	34,3	14,3	14,3	8,6	242,5
12	Ringerike/Hole	49	20,4	6,1	10,7	6,1	14,3	4,1	14,3	4,1	14,3	10,2	2,0	8,2	223,5
14	Gjøvikregionen	124	20,2	8,9	2,6	8,9	12,9	4,0	9,7	6,5	16,0	15,2	8,0	8,0	218,1
16	Grenland	236	19,1	14,0	3,9	7,2	13,1	7,2	10,2	4,7	11,8	16,4	6,3	10,1	216,1
17	Kongsberg/Numedal	59	22,0	5,1	2,8	16,9	11,9	1,7	10,2	6,8	6,7	8,3	3,3	6,7	215,7
18	Tønsbergregionen	240	18,3	9,2	4,2	8,3	9,6	4,6	7,5	7,5	16,0	14,3	10,2	8,6	214,4
19	Oslo	1475	15,3	14,2	4,3	7,1	8,0	5,8	9,6	5,6	17,2	15,4	10,9	10,0	213,3
20	Vestviken	85	22,4	8,2	2,9	10,6	8,2	3,5	4,7	5,9	13,8	16,1	10,3	10,3	211,4
36	Nedre Romerike	221	16,3	8,1	4,2	3,6	10,0	6,3	6,8	7,2	10,4	17,1	11,7	10,4	184,0
38	Vest-Telemark	29	10,3	6,9	3,1	6,9	6,9	3,4	17,2	10,3	13,8	3,4	6,9	13,8	181,5
40	Halden	41	14,6	9,8	2,0	4,9	9,8	0,0	7,3	9,8	12,2	14,6	7,3	7,3	178,9
41	Mossregionen	101	13,9	8,9	1,7	7,9	8,9	3,0	6,9	5,9	14,7	11,8	6,9	9,8	178,9
42	Nedre Glomma	258	14,0	7,4	4,4	3,5	10,9	5,4	10,1	4,3	14,6	15,8	10,4	8,8	178,7
43	Follo	162	13,6	9,9	2,6	3,7	10,5	6,8	8,6	6,8	14,2	12,3	8,0	6,2	176,9
45	Midt-Buskerud	27	14,8	0,0	0,0	7,4	18,5	0,0	3,7	7,4	14,8	14,8	7,4	3,7	172,2
47	Indre Østfold	68	19,1	2,9	1,3	1,5	10,3	5,9	2,9	7,4	17,6	20,6	8,8	8,8	171,2
48	Lillehammerregionen	84	10,7	10,7	1,0	3,6	11,9	3,6	9,5	8,3	12,8	12,8	9,3	8,1	170,1
50	Hamarregionen	198	10,1	8,6	3,1	0,5	8,6	7,6	9,6	9,1	13,5	14,0	13,0	9,0	165,4
52	Hadeland	25	12,0	16,0	10,7	0,0	4,0	0,0	12,0	0,0	4,0	24,0	12,0	8,0	160,9
54	Drammensregionen	237	12,7	9,3	3,3	3,8	7,6	3,0	5,9	4,6	11,7	14,6	10,4	8,8	157,7
57	Hallingdal	35	8,6	11,4	0,0	2,9	11,4	0,0	2,9	5,7	11,1	25,0	11,1	5,6	149,8
58	Sandefjord/Larvik	191	15,7	6,3	2,7	2,6	5,2	4,7	12,0	4,2	10,8	12,9	9,8	7,2	148,0
62	Sør Østerdal	39	10,3	2,6	4,8	0,0	5,1	10,3	2,6	10,3	10,3	10,3	7,7	5,1	135,7
64	Glåmdal	71	12,7	2,8	3,8	0,0	7,0	4,2	7,0	7,0	11,1	9,7	11,1	5,6	132,9
67	Øst-Telemark	34	11,8	5,9	0,0	2,9	5,9	5,9	2,9	5,9	11,4	8,6	0,0	8,6	121,0
68	Øvre Romerike	109	12,8	5,5	0,8	2,8	5,5	0,9	4,6	5,5	7,3	11,0	8,3	8,3	117,9
74	Midt-Gudbrandsdal	32	9,4	6,3	0,0	0,0	3,1	0,0	3,1	0,0	9,4	15,6	12,5	3,1	82,8
75	Nord-Gudbrandsdal	35	8,6	0,0	0,0	0,0	11,4	0,0	2,9	5,7	5,7	8,6	0,0	2,9	81,4
80	Valdres	25	8,0	0,0	3,8	0,0	8,0	0,0	0,0	0,0	8,0	12,0	4,0	0,0	77,4
	Norge	10124	14,7	10,1	3,3	6,5	10,3	5,2	8,9	6,3	13,8	14,2	9,5	8,0	192,6

Det var 71 bedrifter i Glåmdal som deltok i undersøkelsen. 12,7 prosent av dem oppga at de har introdusert produktinnovasjon i form av nye eller vesentlige forbedrede varer. Antallet er lavere enn snittet for Norge. 11,1 prosent av bedriftene oppga at de har introdusert markedsinnovasjoner i form av nye måter for produkt plassering eller salgskanaler. Andelen er noe høyere enn andelen nasjonalt. Også andelen bedrifter som oppgir å ha introdusert produktinnovasjoner som er nye for markedet er noe høyere i Glåmdal enn på landsbasis. Samlet sett er derimot andelen bedrifter som oppgir å ha introdusert nye innovasjoner lavere enn gjennomsnittet for Norge. Glåmdal rangerer under middels blant landets 84 regioner mht. innovasjonsfrekvens.

7.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f.eks. Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 11: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon.

Rang	Region	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjons-grad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	
	Vekt		2	2	4	4	2	1	1	3	2	1	0,5	0,5	
4	Gjøvikregionen	72	29,2	6,9	2,6	12,5	16,7	5,6	6,9	8,3	13,9	16,7	9,7	9,6	257,6
8	Akershus Vest	240	17,9	12,1	4,1	10,8	12,1	3,8	8,8	7,1	17,1	13,3	10,0	7,0	233,9
11	Fjellregionen	17	17,6	11,8	2,5	0,0	23,5	5,9	17,6	5,9	23,5	11,8	5,9	16,7	227,2
14	Vestviken	54	24,1	7,4	2,9	14,8	7,4	0,0	3,7	5,6	13,0	13,0	11,1	9,3	218,0
17	Vest-Telemark	16	18,8	6,3	3,1	12,5	0,0	6,3	12,5	0,0	25,0	6,3	12,5	12,5	200,0
19	Midt-Buskerud	19	15,8	0,0	0,0	10,5	26,3	0,0	0,0	10,5	10,5	10,5	5,3	5,3	194,7
20	Tønsbergregionen	136	17,6	6,6	4,2	8,8	8,1	3,7	4,4	5,1	14,7	11,0	11,0	8,7	190,4
21	Midt-Telemark	14	21,4	0,0	8,0	7,1	14,3	0,0	0,0	14,3	7,1	0,0	0,0	0,0	189,1
23	Oslo	963	13,0	12,7	4,3	5,9	5,7	4,9	7,0	4,8	16,4	14,4	10,5	9,3	187,0
25	Kongsberg/Numedal	30	23,3	0,0	2,8	16,7	10,0	0,0	0,0	3,3	10,0	6,7	6,7	3,3	186,1
26	Ringerike/Hole	28	14,3	3,6	10,7	3,6	7,1	0,0	7,1	7,1	17,9	3,6	0,0	7,1	178,6
31	Nedre Romerike	119	16,8	5,0	4,2	4,2	10,1	4,2	5,9	5,9	9,2	13,4	10,9	5,9	165,7
33	Lillehammerregionen	27	3,7	11,1	1,0	3,7	11,1	11,1	11,1	7,4	14,8	11,1	3,7	7,4	161,4
37	Follo	96	14,6	7,3	2,6	5,2	8,3	6,3	5,2	3,1	13,5	10,4	4,2	5,2	154,8
40	Grenland	102	14,7	4,9	3,9	4,9	10,8	2,0	3,9	2,9	9,8	12,7	7,8	8,7	151,2
41	Sandefjord/Larvik	97	17,5	7,2	2,7	3,1	5,2	0,0	8,2	4,1	12,4	11,3	11,3	6,2	148,3
44	Drammensregionen	131	13,7	4,6	3,3	5,3	5,3	2,3	3,1	3,8	10,7	12,2	8,4	7,6	140,2
45	Indre Østfold	47	17,0	2,1	1,3	2,1	6,4	2,1	0,0	4,3	17,0	17,0	10,6	8,5	140,1
47	Mossregionen	46	13,0	6,5	1,7	6,5	4,3	0,0	4,3	2,2	15,2	8,7	6,5	6,5	137,0
49	Hamarregionen	71	9,9	7,0	3,1	1,4	8,5	1,4	5,6	4,2	14,1	11,3	7,0	8,3	135,6
50	Halden	24	4,2	8,3	2,0	0,0	8,3	0,0	8,3	12,5	8,3	16,7	4,2	4,2	133,2
53	Nedre Glomma	125	13,6	1,6	4,4	4,8	7,2	2,4	4,0	0,0	8,8	14,4	8,0	6,3	127,1
56	Øvre Romerike	50	16,0	6,0	0,8	6,0	0,0	0,0	4,0	2,0	8,0	10,0	2,0	8,0	112,2
58	Nord-Gudbrandsdal	15	13,3	0,0	0,0	0,0	20,0	0,0	6,7	6,7	0,0	13,3	0,0	6,7	110,0
63	Hallingdal	15	6,7	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	13,3	26,7	20,0	13,3	96,7
68	Midt-Gudbrandsdal	15	6,7	13,3	0,0	0,0	6,7	0,0	6,7	0,0	6,7	6,7	0,0	6,7	83,3
73	Hadeland	18	11,1	0,0	10,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,6	5,6	0,0	73,4
77	Glåmdal	36	5,6	0,0	3,8	0,0	2,8	0,0	0,0	0,0	8,3	8,3	5,6	0,0	59,6
79	Valdres	17	0,0	0,0	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,8	11,8	5,9	0,0	53,6
80	Øst-Telemark	19	5,3	0,0	0,0	5,3	0,0	0,0	0,0	0,0	5,3	5,3	0,0	10,5	52,6
81	Sør Østerdal	15	6,7	0,0	4,8	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	52,4
	Norge	5274	14,6	7,2	3,3	6,2	8,5	3,2	6,0	4,7	12,7	12,1	8,5	7,4	167,2

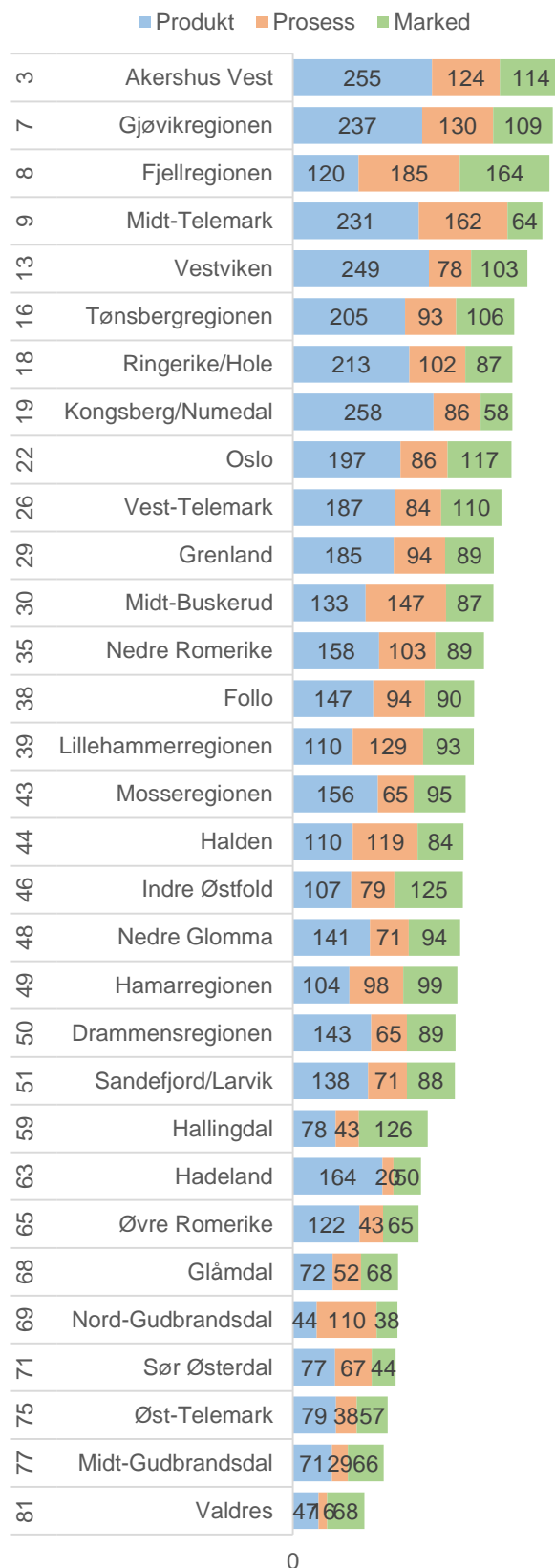
Det er 36 enbedriftsforetak i Glåmdal, hvorav svært få av dem er innovative. Andelen bedrifter som har introdusert produktinnovasjoner som er nye for markedet er høyere enn andelen på landsbasis. Ellers fremstår Glåmdal som en region med et svært lite innovativt næringsliv – sammenliknet med landsgjennomsnittet og de andre regionene i Norge.

7.1.2 Innovasjonsgrad

Hvis vi skal foreta en rangering av regionene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist i de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. Noen regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 83 regioner som er rangert.

Glåmdal kommer dårlig ut på den samlede rangeringen av innovasjonsgrad. Glåmdal kommer på en 68. plass av de 83 regionene som er med.

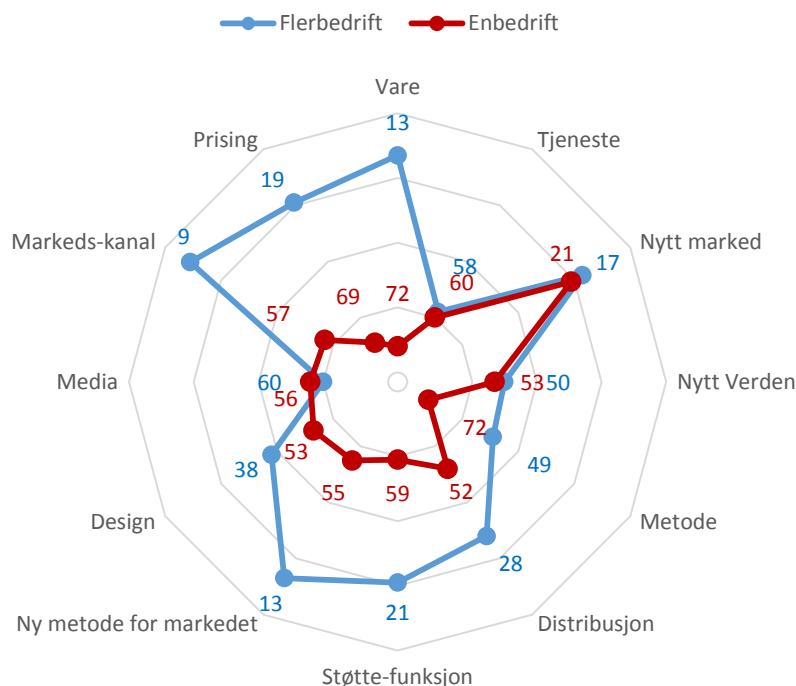
I Hedmark er det Fjellregionen som har det mest innovative næringslivet.

Figur 73: Innovasjonsgrad i regionene basert på resultatene fra de to foregående tabellene. Rangering blant de 83 regionene mht. samlet og vektet innovasjonsgrad.

7.1.3 Rangering innovasjonsgrad for både enbedrifts- og flerbedriftsforetak

Figuren under viser hvordan Glåmdal rangerer for hver indikator – både for enbedriftsforetakene og for flerbedriftsforetakene. Jo lenger ut, dess høyere rangering. Jo nærmere midten, dess lavere rangering.

Figur 74: Rangering for Glåmdal for de ulike innovasjonstypene. Rangering blant de 83 regionene som er med i utvalget.

Det kommer tydelig frem at Glåmdals flerbedriftsforetak har en høyere rangering mht. innovasjonsgrad enn det enbedriftsforetakene har. Det betyr at de fleste bedriftene som har oppgitt at de har introdusert nye innovasjoner kommer fra foretak som har virksomheter flere steder i landet.

En godt over middels andel av flerbedriftsforetakene oppgir at de har introdusert produktinnovasjon i form av nye eller vesentlige forbedrede varer samt produktinnovasjoner som er nye for markedet. Innen prosessinnovasjon har en forholdsvis stor andel av flerbedriftsforetakene oppgitt at de har introdusert nye eller vesentlige støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT. Glåmdal rangerer også høyt mht. indikatoren «ny metode for markedet». Det betyr at en relativt høy andel av flerbedriftsforetakene har oppgitt at noen av prosessinnovasjonene introdusert i perioden 2010-2012 var nye for foretakets marked. Innen markedsinnovasjon har en relativt høy andel av flerbedriftsforetakene oppgitt at de har introdusert markedsinnovasjoner i form av nye måter for produkt plassering eller salgskanaler samt nye metoder for prising.

Enbedriftsforetakene rangerer lavt på alle indikatorene for innovasjon, bortsett fra indikatoren for «nytt marked». Det betyr at en relativt høy andel av enbedriftsforetakene har oppgitt at de har introdusert produktinnovasjoner som er nye for markedet.

Siden undersøkelsen baserer seg på selvrapporing, må man tolke dataene varsomt. Det kan være kulturelle faktorer som spiller inn. Kanskje flerbedriftsforetakene «skryter» mer av seg selv eller tilhører bransjer med et generelt høyt innovasjonsnivå? Kanskje folk i Hedmark er mindre selv-skrytende og mer beskjedene i sin selvrapporing enn det folk fra andre deler av landet er? Siden mange av enbedriftsforetakene i Glåmdal antageligvis kommer fra landbruket, kan det være noe kulturelt eller strukturelt ved denne bransjen som tilsier at man tilsynelatende er mindre innovativ. Her er det mange tvetydige og vage

tolkninger som kan diskuteres. Det vi derimot vet er at basert på selvrapporeringen fra enbedriftsforetakene, fremstår Glåmdals næringsliv som lite innovativt.

7.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak, gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^{iv}. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 12: Innovasjonsklima, målt som over- eller underhyppighet i et område for at en bedrift er innovativ, gitt bransje og størrelse. Verdiene er gjort om til rangering, der 1=beste region og 83=dårligste.

Rang	Region	Produkt				Prosess			Marked				Produkt	Prosess	Marked
		Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising			
3	Gjøvikregionen	2	21	1	5	11	17	20	24	9	25	17	1	11	18
5	Vest-Telemark	7	24	12	1	77	10	6	3	67	15	9	5	42	6
6	Fjellregionen	10	7	7	66	4	16	1	5	40	55	2	14	2	9
11	Vestviken	9	14	11	2	50	75	46	33	25	17	21	4	57	23
18	Akershus Vest	24	42	26	15	26	45	44	29	48	38	66	21	29	35
23	Øvre Romerike	17	18	14	22	78	53	38	41	45	71	23	12	73	48
24	Lillehammerregionen	68	6	43	31	21	2	7	14	43	66	39	40	9	25
25	Follo	35	19	23	27	34	15	36	26	53	70	59	25	27	44
27	Nedre Romerike	21	44	22	34	29	23	26	50	28	21	57	28	24	42
28	Midt-Buskerud	40	78	41	13	3	74	81	47	55	62	58	35	8	53
29	Hallingdal	47	28	21	49	71	62	78	21	2	5	8	38	77	4
30	Oslo	37	27	33	28	56	35	50	27	39	34	48	31	54	27
33	Kongsberg/Numedal	15	81	45	3	39	76	83	52	70	50	67	22	59	63
36	Tønsbergregionen	32	46	49	21	46	31	54	30	50	20	35	36	48	28
37	Midt-Telemark	6	71	31	23	12	54	67	56	83	77	77	23	25	80
38	Sandefjord/Larvik	31	29	19	51	64	81	17	38	51	23	53	30	61	40
40	Indre Østfold	34	54	38	48	52	42	71	16	13	26	24	42	65	16
43	Mossregionen	49	30	32	25	65	79	45	23	60	59	50	33	70	41
50	Grenland	38	53	58	33	32	44	52	48	27	40	27	47	35	43
51	Midt-Gudbrandsdal	65	2	35	65	38	55	19	53	59	76	38	39	39	66
53	Drammensregionen	42	45	50	35	61	39	57	39	38	37	29	46	62	37
54	Ringerike/Hole	39	39	63	36	45	65	11	11	75	81	32	53	44	38
58	Hamarregionen	61	34	56	74	41	49	39	28	47	49	31	61	45	32
59	Nedre Glomma	48	72	61	38	54	40	48	60	16	41	45	56	53	47
60	Nord-Gudbrandsdal	55	64	44	73	6	64	13	83	37	83	37	59	10	81
69	Valdres	71	66	71	41	75	56	61	25	29	52	71	69	78	33
77	Hadeland	56	70	47	71	79	69	70	82	77	64	80	62	81	83
78	Øst-Telemark	74	80	75	29	80	72	77	72	72	80	16	70	82	77
80	Glåmdal	75	76	80	76	73	66	72	54	57	53	78	79	79	60
81	Halden	83	47	78	83	60	83	37	76	20	75	76	81	67	76
83	Sør Østerdal	72	73	82	81	48	51	63	80	65	78	75	82	64	82

Dessverre for Glåmdal fremstår ikke næringslivet i enbedriftsforetakene mer innovativt når vi kontrollerer for bransjestruktur og størrelse, snarere tvert om. Glåmdals enbedriftsforetak har et dårlig innovasjonsklima, spesielt innen produkt- og prosessinnovasjon. Bare tre regioner i Norge har et dårligere innovasjonsklima.

7.3 Internasjonalisering

Hvilke regioner har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data på hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom regionene.

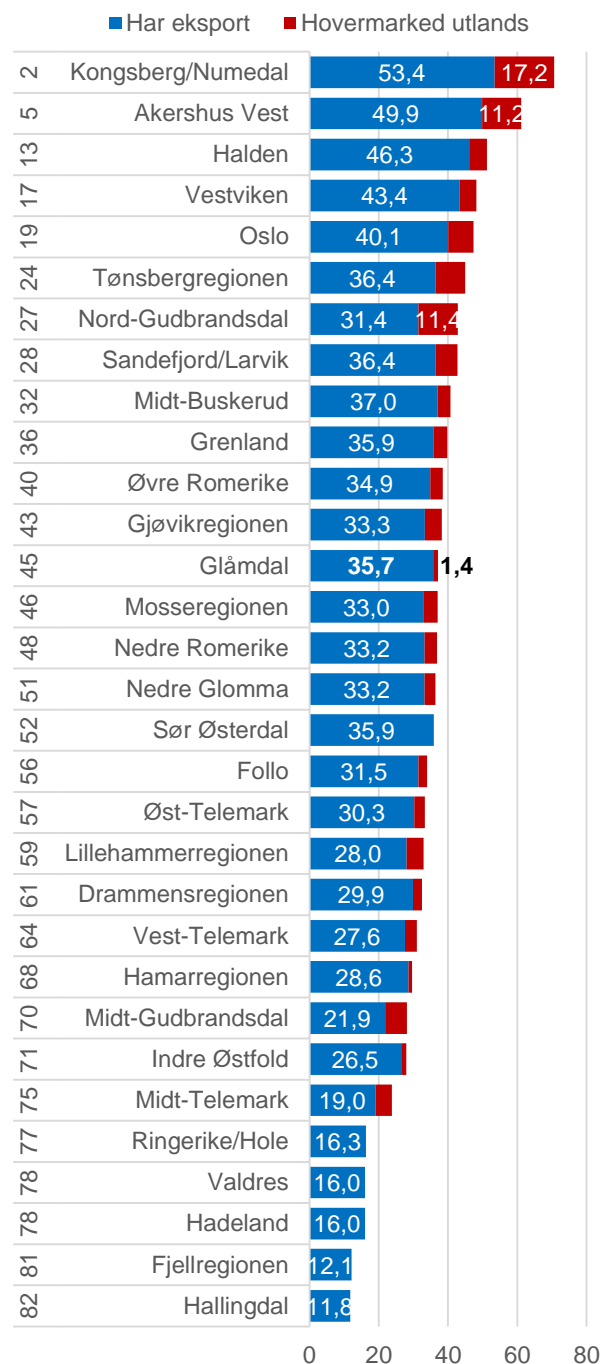
I figuren til høyre ser vi hvordan andelene som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom regionene.

På Østlandet er det Kongsberg/Numedal og Akershus Vest som har det mest internasjonale næringslivet.

Glåmdal har også et over middels internasjonalt næringsliv på Østlandet, men litt under middels nasjonalt. Det skyldes at mange av de mest internasjonale bedriftene er i Nord-Norge, mens mange av de minst internasjonale bedriftene er på Østlandet, spesielt i Hedmark og Oppland.

35,7 prosent av bedriftene i Glåmdal eksporterer sine varer eller tjenester til utlandet, mens kun en marginal andel av bedriftene har sitt hovedmarked utenlands.

Andelen eksportbedrifter i Glåmdal er høyere enn i de øvrige regionene i Hedmark.

Figur 75: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands. Rangering blant de 83 regionene som er med.

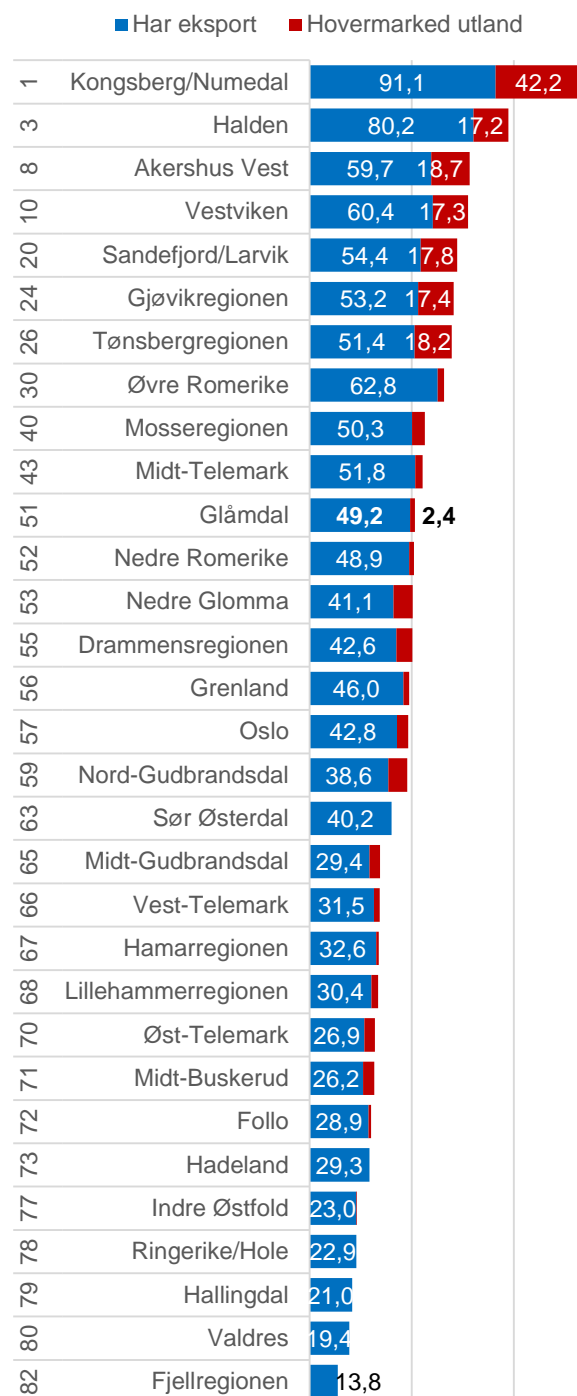
7.3.1 Andel ansatte i eksportbedrifter

I figuren på forrige side viste vi andelen bedrifter med eksport. Da vil små og store bedrifter telle like mye. Vi kan også se på andelen av de ansatte i næringslivet som arbeider i eksportbedrifter.

Tallene blir da noe annerledes. Det er høyere andeler av ansatte i bedrifter med eksport. Det er fordi store bedrifter har sterkere tilbøyelighet til å ha eksport.

Nesten halvparten av de ansatte i privat sektor i Glåmdal jobber i en bedrift som har eksport. Siden Glåmdal ikke rangerer høyt blant regionene på landsbasis, betyr det at de fleste regioner har en høy andel ansatte i eksportbedrifter.

Andelen ansatte i eksportbedrifter er høyere i Glåmdal enn i de øvrige regionene i Hedmark.

Figur 76: Andel av ansatte i innovasjonsundersøkelsen i bedrifter som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands. Rangering blant de 83 regionene som er med.

8. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^V.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping 10. Andel foretak med vekst i verdiskaping, justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 11. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren forteller oss om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak, samt innflyttede foretak fratrukket utflyttede.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andelen lønnsomme foretak justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en indikator som justerer for bransjestruktur, omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak av samtlige regnskapspliktige foretak på stedet, som har vekst i verdiskapingen. Det er også en siste indikator der det er justert for forskjeller i bransjestruktur, omsetning og alder til foretakene.

Indikatoren "næringslivets størrelse" er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen på stedet. For hver indikator rangeres både regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe. Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av NæringsNM.

8.1 Nyetableringer

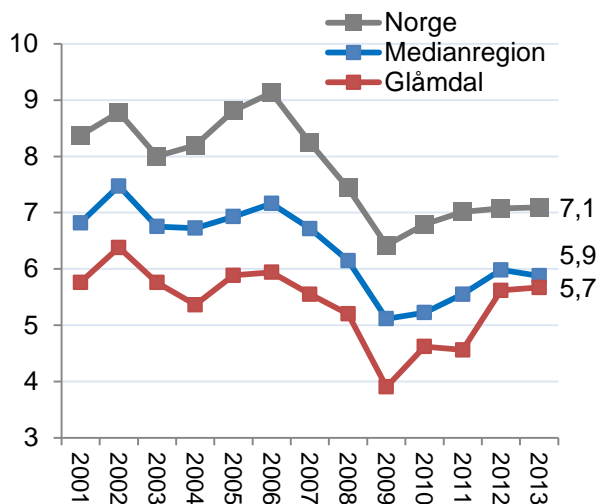

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året. Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I de siste årene har landets etableringsfrekvens ligget på rundt sju prosent. De fleste regionene har derimot hatt en lavere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet. Etableringsfrekvensen til medianregionen var på 5,9 prosent i 2013. Glåmdal har hatt en lavere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet og medianen i hele perioden vi har målt for. I 2013 var etableringsfrekvensen i Glåmdal nesten like høy som medianverdien.

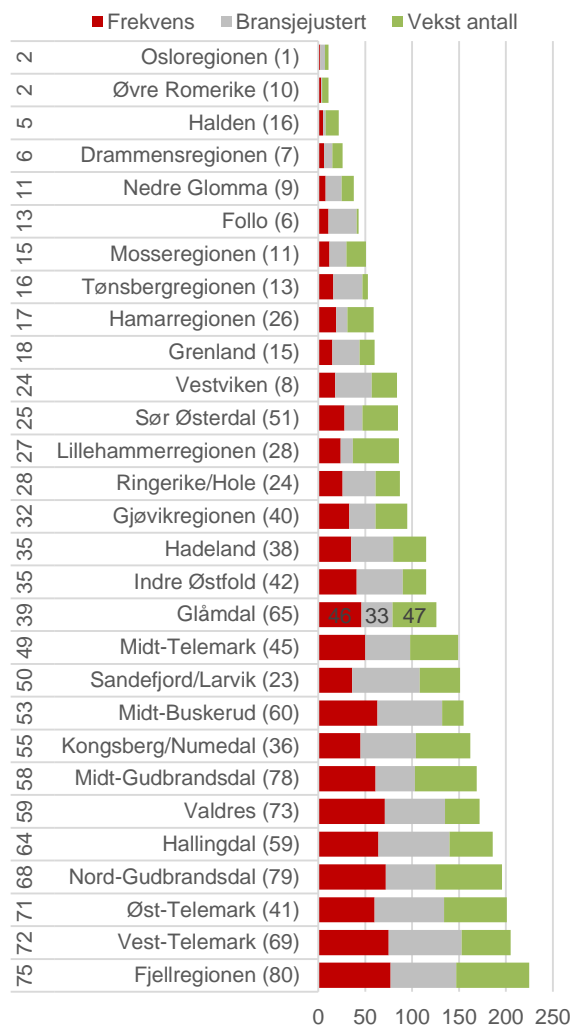
8.1.1 Etableringsindeksen for regionene på Østlandet

Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering, etableringsfrekvensen, den bransjejusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjejusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrukket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene. Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom regionen kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte regioner har mange foretak i bransjer hvor det er mange nyetableringer, som i tjenesteytende sektor. Andre regioner har en stor andel av bedriftene i bransjer med lite nyetablering, som industri og landbruk. Oslo har en fordelaktig næringsstruktur for å få mange nyetableringer. Det kan se ut til at vekst, og spesielt høy vekst i befolkningen, forårsaker høy etableringsfrekvens. Høy etableringsfrekvens har sannsynlig vis mindre effekt på arbeidsplassvekst og dermed på nettoflyttingen. Det er fordi nyetableringene stort sett er små, og utgjør en liten andel av samlet antall ansatte.

Glåmdal rangerer omtrent middels på etableringsindeksen. Glåmdal har en over middels etableringsfrekvens når vi justerer for

Figur 77: Etableringsfrekvensen i Glåmdal, Norge og medianen av regionene i Norge i perioden 2001-2013.

Figur 78: Etableringsindeksen for regionene på Østlandet, med rangeringsnummer for hver av indikatorene. Rangering for etableringsindeksen blant 83 regioner er vist helt til venstre. I parentes er rangeringen for etableringsindeksen siste ti år.

8.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, for deretter å stige de tre neste årene. I 2013 hadde 68,9 prosent av alle regnskapspliktige foretak positivt resultat før skatt, noe som var en liten nedgang fra 2012.

Andelen lønnsomme foretak i Glåmdal var på 66,8 prosent, en andel som er litt under middels. Andelen lønnsomme foretak i Glåmdal har stort sett fulgt andelen på landsbasis og enten vært lik eller litt lavere. I 2002 var andelen lønnsomme foretak i Glåmdal noe høyere enn på landsbasis.

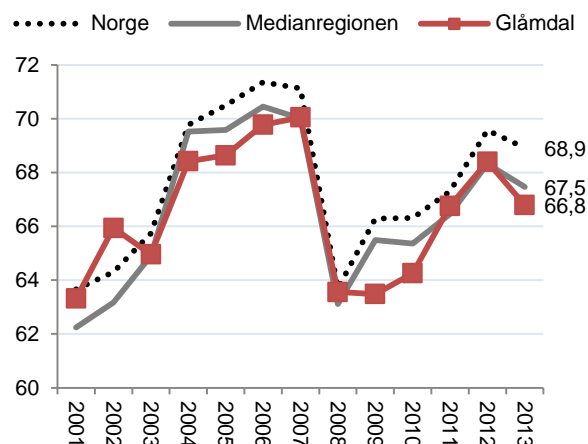
8.2.1 Lønnsomhetsindeksen for regioner på Østlandet

I figuren til høyre ser vi hvordan regionene gjør det på lønnsomhetsindeksen i 2013.

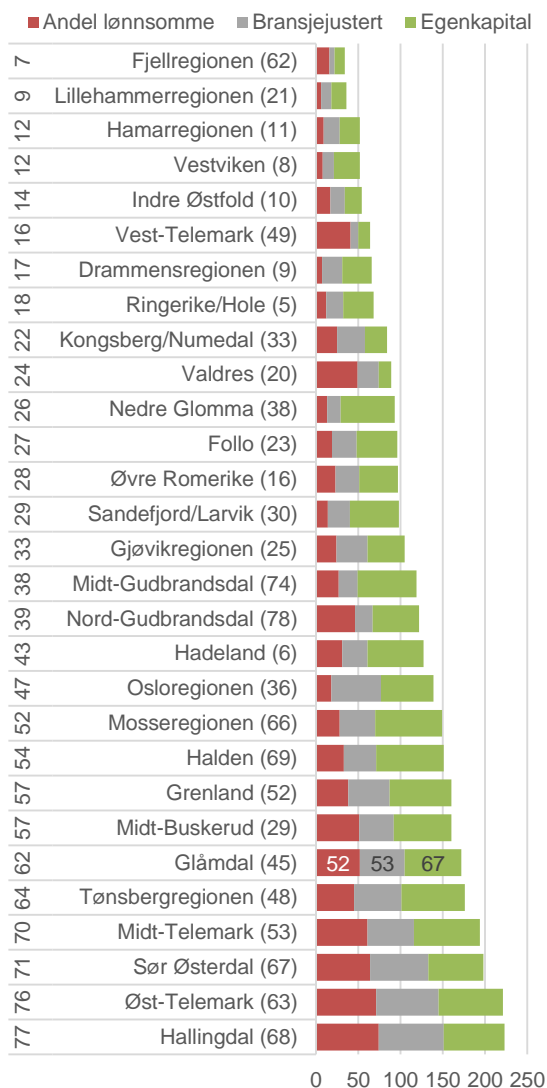
Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer; andel foretak med positivt resultat, andelen av foretak med positiv egenkapital, og andel lønnsomme foretak justert for bransje, størrelse og alder på foretakene.

I de siste ti årene frem til i fjor rangerte Glåmdal omtrent middels blant regionene. Glåmdal har derimot fått en lavere plassering på lønnsomhetsindeksen for 2013. Det er indikatoren for egenkapital som trekker den samlede plasseringen ned. En forholdsvis lav andel av foretakene hadde positiv egenkapital i 2013.

Både Fjellregionene og Hamarregionen gjør det bra på lønnsomhetsindeksen.

Figur 79: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Glåmdal sammenliknet med Norge og medianen av regionene i Norge i perioden 2000-2012.

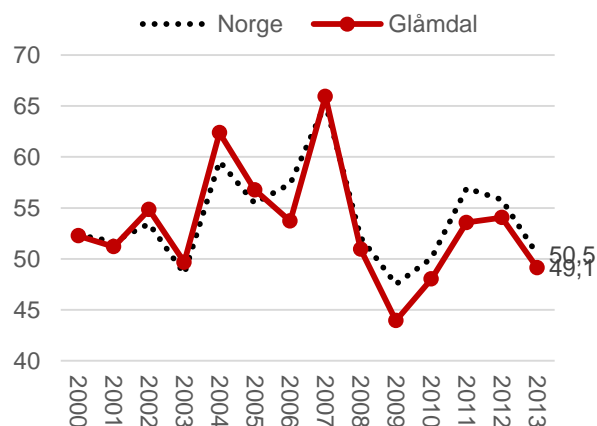

Figur 80: Lønnsomhetsindeksen for regionene på Østlandet. Rangering for 2013 blant 83 regioner til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren.

8.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette tok andelen vekstforetak seg opp, men falt ganske mye fra 2012 til 2013. I 2013 hadde 50,5 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Andelen vekstforetak i Glåmdal har vært mer eller mindre like høy som Norges i mange år. I de siste årene har andelen vært noe lavere i Glåmdal. I 2013 var andelen omtrent like høy.

Figur 81: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Glåmdal, Norge og medianen av regionene i Norge.

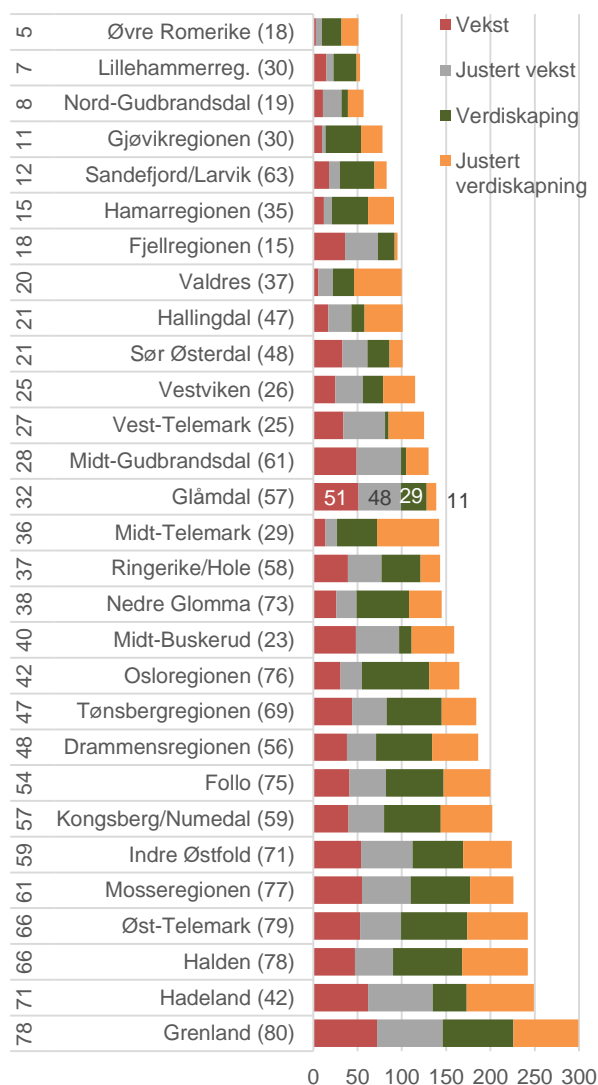
8.3.1 Vekstindeksen for regionene på Østlandet

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av fire indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for foretakenes bransje, størrelse og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskapingen. Den siste er justert andel med vekst i verdiskaping. Den endelige vekstindeksen er basert på kommunenes rangering med hensyn til de fire vekstindikatorerne.

Vekstindeksen varierer ganske mye fra år til år, og en skal dermed ikke legge så mye vekt på et enkelt år, men svært lave verdier på vekstindeksen over en tiårsperiode er et dårlig tegn.

Glåmdal fikk en over middels høy plassering på vekstindeksen i 2013. Plasseringen i år er bedre enn de ti foregående årene.

Det er på indikatoren for justert verdiskaping Glåmdal gjør det relativt best. Glåmdal ser seg imidlertid forbigått av de øvrige regionene i Hedmark på vekstindeksen.

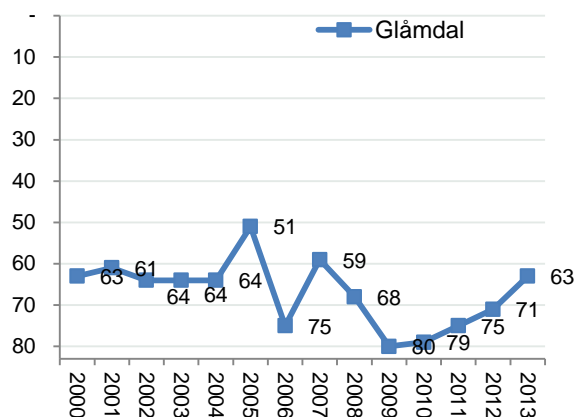
Figur 82: Vekstindeksen for regionene på Østlandet. Rangering blant 80 regioner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

8.4 NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med 11 indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en kommune, region eller fylke. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste elleve årene.

Figur 83 viser plasseringen til Glåmdal i årene 2000-2013. Glåmdal kom på en 63. plass blant 80 regioner. Det er et godt stykke under middels, men en klar forbedring fra årene før. Glåmdal kom på sisteplass i 2009, men deretter har det gått oppover.

Figur 83: Rangeringen til Glåmdal i NæringsNM i perioden 2000-2013. Rangering blant 80 regioner.

8.4.1 Regionene på Østlandet

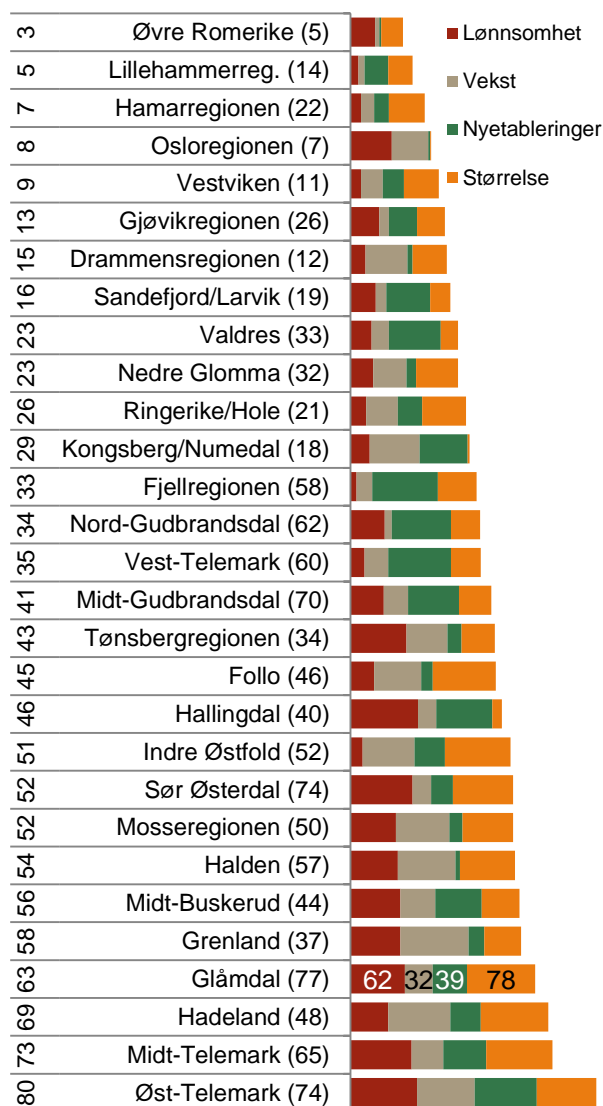
Det er stor variasjon blant regionene på Østlandet i hvordan de gjør det i NæringsNM. Øvre Romerike gjorde det best på Østlandet, og kom på 3. plass nasjonalt. Øst-Telemark gjorde det aller dårligst i årets NæringsNM.

Glåmdal kom, som vi så over, på en 63. plass i årets NæringsNM. Den gode nyheten er at plasseringen er bedre enn snittet for de ti foregående årene.

Det som trekker plasseringen til Glåmdal opp, er indikatoren for vekst.

Det som derimot trekker plasseringen ned er indikatoren for størrelse. Det betyr at antall arbeidsplasser i næringslivet utgjør en særdeles liten andel av befolkningen sammenliknet med andelen andre steder. Dette skyldes til dels at Glåmdal er et utpendlingsfylke. Vi så tidligere at nettoutpendlingen fra Glåmdal tilsvarer 15 prosent av sysselsettingen. Det skyldes nok også andre ting, bl.a. at næringslivet kun utgjør halvparten av den samlede sysselsettingen i regionen. Kanskje er også sysselsettingsgraden i regionen lav.

Glåmdal kommer dårligst ut blant regionene i Hedmark i årets NæringsNM.

Figur 84: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant 80 regioner i 2013 til venstre, og rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

8.5 NæringsNM i kommunene

Vi så at Glåmdal gjorde det dårlig i årets NæringsNM. Men hvordan har det gått i de enkelte kommunene? Det ser vi i figuren til høyre som viser plasseringen til kommunene i Hedmark i årets NæringsNM.

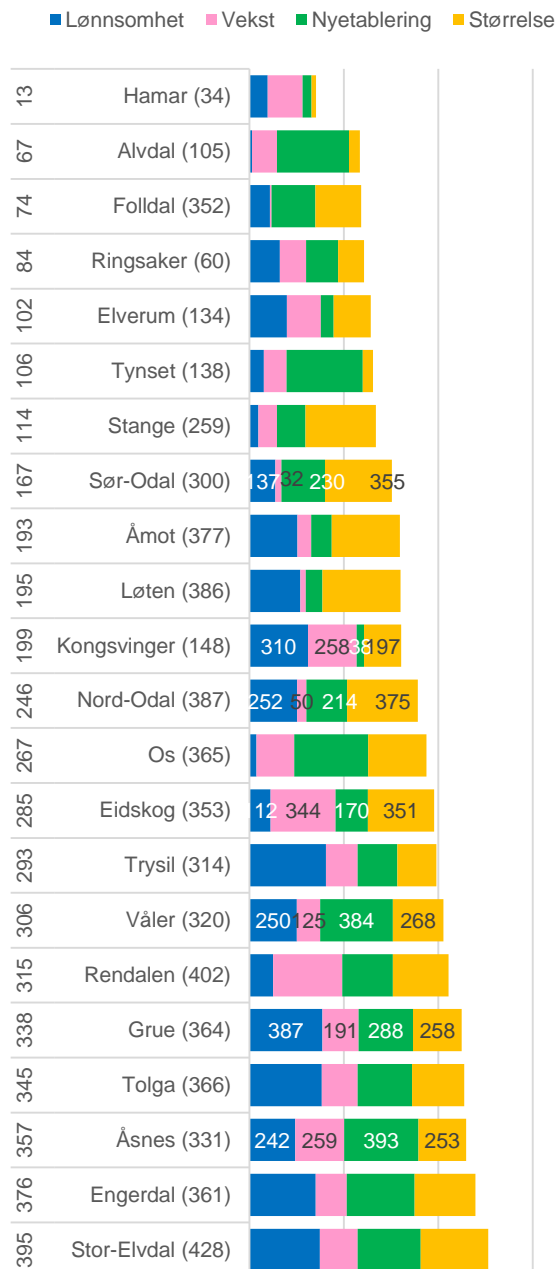
Sør-Odal er kommunen i Glåmdal som gjorde det best. Sør-Odal har relativt mange vekstforetak. Det er næringslivets lave størrelse som trekker den samlede plasseringen ned. Sør-Odal har gjort det mye bedre i 2013 enn i de ti foregående årene.

Kongsvinger gjorde det også over middels godt i 2013, men plasseringen er dårligere enn før. Kongsvinger har en høy andel nyetableringer i kommunen. Derimot er det få av bedriftene som er lønnsomme.

Nord-Odal gjorde det litt under middels i årets NæringsNM. Nord-Odal har også mange vekstbedrifter, men næringslivet i kommunen er lite i forhold til kommunens innbyggere.

Åsnes er taperen blant kommunene i Glåmdal. Åsnes kommer dårlig ut på alle indikatorene.

Oppsummert kan man si at Glåmdal har mange utfordringer i konkurransen med andre regioner, både mht. næringsutvikling og innovasjon.

Figur 85: NæringsNM for kommunene i Hedmark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

ⁱ Bransjeinndelingen tar utgangspunkt i registerdata for arbeidssted, med tilhørende NACE på 5-siffernivå. Fullstendig oversikt finnes på [\(link\)](#)

ⁱⁱ Vi baserer oss å at sysselsettingsandelene innenfor hvert årstrinn er konstant, og har brukt SSBs middelframskrivning om antall personer i alle årstrinn hvert år til 2040.

ⁱⁱⁱ Vi har brukt progressivt gjennomsnitt for de ti siste årene der veksten de siste årene teller mer enn de første.

^{iv} Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^v Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

Regioninndeling Hedmark:

Fjellregionen

Rendalen
Tolga
Tynset
Alvdal
Folldal
Os (Hedmark)

Glåmdal

Kongsvinger
Nord-Odal
Sør-Odal
Eidskog
Grue
Åsnes
Våler (Hedmark)

Hamarregionen

Hamar
Ringsaker
Løten
Stange

Sør Østerdal

Elverum
Trysil
Åmot
Stor-Elvdal
Engerdal